

13.774/
7

OSZK

STRINDBERG
EGY
LÉLEK FEJLŐDÉSE

INFERNO

FORDITOTTA
MIKES LAJOS

DICK MANÓ KIADÁSA
BUDAPEST
ERZSÉBETKÖRUT 14.

INFERNO.

OSZK

STRINDBERG ÁGOST

EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE

VII.

STRINDBERG ÁGOST
EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE
INFERNO

A SVÉD EREDETI HARMADIK KIADÁSÁBÓL
FORDITOTTA

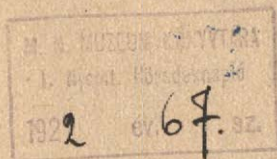
MIKES LAJOS

BUDAPEST
DICK MANÓ KIADÁSA

MINDEN JOG FENTARTVA

13.774/7

A FORDÍTÓ BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSE

A nagy önéletírás hetedik kötete, az: *Inferno* — négy év története Strindberg életéből. Ez a négy év (1894—1897) Strindberg utolsó, legnagyobb válságának a korszaka, amely testét-lelkét összeomlással fenyegette.

„Forradalmak lelki életemben, vándorlások a sivatagban, pusztulás . . . személyes élmények“ — így jellemzi maga Strindberg életének ezt a korszakát, az önéletírás IV. kötetéhez (*A szerző*) 1909 októberében írt előszavában.

A materializmus mechanista világfelfogásából kiábrándult modern férfilélek megrendülése volt az, ami Strindberget az örület szélére taszította. Gyötrelmes kételyei, amelyeket egyszer már elintézni vélt, most sokkal nagyobb erővel ujjá éledtek, de ezuttal önmagában kereste a szabadulás útját és a megoldást, és négy évi rémes viaskodás után meg is találta. A lelki válság vezeklés volt és a lélek megtisztulásával végződött. A vergődő lélek újra szárnyra kelt és a hit misztikus magasságaiba repült

fel. Strindberg költői tehetsége megérlelődött, kibontakozott és négy évi meddőség után páratlan termékenységgel érvényesült teljes erejében.

Strindberg nagy válságának, amelyet a múlt század utolsó évtizedeiben többé-kevésbé átélt, persze a maga módján, minden értékesebb kultúrember, naplószerű őszinteséggel meggyónt, félelmes története az *Inferno*, amely megadja a kulcsot Strindberg egész sereg kései, nagy — talán legértékesebb költői alkotásához.

Az *Inferno*-t 1897-ben írta Strindberg a svédországi Lundban néhány hónap alatt. Az *Epilógus*-ban (218. oldal) hivatkozik Strindberg egy kora ifjúságában írt misztériumára, amelyet *Olof mester* című drámájának a verses kiadásához csatolt. Ezt a rövid misztériumot, amelyben már benne van a magva Strindberg későbbi nagy lelki vívódásainak, maga Strindberg is úgy fogta fel később, mint előjátékát saját nagy lelki tragédiájának, az *Inferno*-válságnak. A misztériumot ennél fogva szintén lefordítottam, mint az *Inferno* strindbergi bevezetését.

Budapesten, 1921 szeptember elején.

A fordító.

STRINDBERG ÖNÉLETÍRÁSA EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE

Fordította :

MIKES LAJOS

DICK MANÓ KIADÁSA.

A kilenckötetes önéletírásból megjelent eddig az első hét kötet. A hátralevő két kötet is sajtó alatt van már és még az idén megjelenik. A kilenc kötet sorrendje a következő:

- I. A CSELÉD FIA (1849—1867). *Második kiadása* megjelent.
- II. A FORRONGÁS ÉVEI (1867—1872).
Megjelent.
- III. A VÖRÖS SZOBÁBAN (1872—1875).
Megjelent.
- IV. A SZERZŐ (1877—1886).
Megjelent.

- V. VALLOMÁSOK (1875—1888).
Harmadik kiadása megjelent.
- VI. EL EGYMÁSTÓL! (1892—1894).
Megjelent.
- VII. INFERNO (1894—1897).
Megjelent.
- VIII. LEGENDÁK (1897—1898).
Sajtó alatt.
- IX. EGYEDÜL (1899—1900).
Sajtó alatt.
-

STRINDBERG DRÁMAI MUNKÁI

MIKES LAJOS

FORDÍTÁSA

DICK MANÓ KIADÁSA

ELSŐ SOROZAT

- I. AZ APA. — JULIA KISASSZONY. —
A PAJTÁSOK. (Sajtó alatt.)
- II. TIZ EGYFELVONÁSOS. (Sajtó alatt.)
- III. DAMASZKUSBA (I.—II.—III. rész). — ÁDVENT.
(Sajtó alatt.)
- IV. MÁMOR. — HATTYÚVÉR. (Megjelent.)
- V. HALÁLTÁNC (I—II. rész). Sajtó alatt.

CORAM POPULO!
DE CREATIONE ET SENTENTIA
VERA MUNDI*)

MISZTÉRIUM

*) A nép színe előtt! E világnak teremtéséről és igaz
értelméről.

A fordító.

SZEMÉLYEK:

AZ ÖRÖKKÉVALÓ, a láthatatlan

ISTEN, a gonosz szellem, a bitorló, e világ fejedelme

LUCIFER, a fényhozó, a trónjafosztott

ARKANGYALOK

ANGYALOK

ÁDÁM és ÉVA

ELSŐ FELVONÁS.

Az égben.

ISTEN és LUCIFER (*mindegyik a maga trónusán ül; körülöttük angyalok*).

ISTEN (*aggastyán, az arckifejezése rideg, csaknem gonosz; hosszú fehér szakála van és két apró szarva, mint Michelangelo Mózesének*).

LUCIFER (*szép és fiatal, Prometheus, Apollo és Krisztus keveréke; arcának színe fehér, világító; a szeme lángol, a fogai fehérek. Feje körül sugárkorona*).

ISTEN: Elég a tétlenségből, mely erőnket emészti! Legyen mozgás! Megpróbálok még egyszer teremteni. Ha nem sikerül, vesszek el és süllyedjek alá a névtelen tömegben. Oda nézzetek! Amott lent, a Mars és a Venus között, birodalmam néhány ezer kilométere még parlagon hever. Új világot akarok ott teremteni: a semmiből támadjon és majd egyszer a semmibe térjen vissza megint. A teremtmények, akik ott fognak élni, képzeljék magukat isteneknek, úgy, mint mi, nekünk pedig teljék örömünk abban, hogy elnézzük küzdelmeiket és kérkedésüket. A dőreség világa legyen a neve. Mit szól hozzá

öcsém, Lucifer, aki osztozik velem ennek a birodalomnak a hatalmában, délre a Tejúttól?

LUCIFER: Uram és bátyám, gonosz szived bajt és romlást kíván. Utálok tervedet.

ISTEN: Mit szólnak javaslatomhoz az angyalok?

AZ ANGYALOK: Legyen meg az Úr akarata!

ISTEN: Úgy legyen, amint mondtam! És jaj azoknak, akik a dőreség világának bolondjait felvilágosítják eredetükről és hivatásukról!

LUCIFER: Jaj azoknak, akik a rosszat jónak és a jót rossznak mondják, akik a sötétségből világosságot és a világosságból sötétséget, a keserüből édeset és az édesből keserűt csinálnak! Az Örökkévalónak bírói széke elé idézlek!

ISTEN: Nincs jobb dolgom, mint hogy erre várjak! Vagy találkozol-e az Örökkévalóval gyakrabban, mint egyszer minden tizszer tízezer esztendőben, amikor erre vetődik?

LUCIFER: Akikor hát megmondom az igazat az embereknek, hogy ármánykodásaidat meghiusítsam.

ISTEN: Átkozott légy, Lucifer! És a dőreség világában legyen a helyed, hogy lásd gyötrelmeit; és az emberiség nevezzen a Gonosznak téged!

LUCIFER: Győzni fogsz, mert erős vagy, mint a gonoszság! És az emberiség Istennek fog nevezni téged, aki rágalmazója, Sátánja vagy neki!

ISTEN: Le a lázadóval! Rajta, Mihály, Ráfael, Gábor, Uriel! Taszítsátok le őt, Samael, Azarel, Mehazael! Fújjatok, Oriens, Paymon, Egyn, Amaimon!

(A forgósél elragadja Lucifert és a mélybe sodorja.)

MÁSODIK FELVONÁS.

A földön.

(ÁDÁM és ÉVA a tudás fája alatt. Majd LUCIFER kigyó alakjában.)

ÉVA: Ezt a fát még sohase láttam.

ÁDÁM: Ehhez a fához nem szabad nyúlnunk.

ÉVA: Ki mondta ezt?

ÁDÁM: Az Isten!

LUCIFER (*megjelenik*): Melyik Isten? Több Isten van!

ÁDÁM: Ki szól itt?

LUCIFER: Én, Lucifer, a fényhozó, aki azt kívánja, hogy boldogok legyetek, és veletek együtt szenved. Nézzétek az új hajnalcsillagot, amely a nap visszatérését hirdeti! Ez az *én* csillagom, és fölötte tükör van, amelyből az igazság fénye sugárzik vissza. Mikoron pedig bételjesedik az idő, ez a csillag a sivatag pásztorait el fogja vezetni fényével egy jászolhoz, amelyben az én fiam fog megszületni, a világ Megváltója.

Mihelyt pedig esztek erről a fáról, tudni fogjátok, mi jó és mi rossz, és megesmérítek, hogy az élet bajoskodás és hogy nem vagytok Istenek, ha-

nem hogy a Gonosz vaksággal vert meg benneteket, és hogy létetek csak azért görög le, hogy megnevettesse az Isteneket. Egyetek belőle, és tiétek lesz a megszabadulás ajándoka minden fájdalomtól, a tiétek lesz a halál öröme!

ÉVA: Szeretnék tudni és megszabadulni! Egyél, Ádám!

(Esznek a tiltott gyümölcsből.)

HARMADIK FELVONÁS.

Az égben.

ISTEN és URIEL.

URIEL: Jaj nekünk, vége az örömünknek.

ISTEN: Mi történt?

URIEL: Lucifer felvilágosította mesterkedésünkről a pornak szülötteit. Tudnak mindent és boldogok.

ISTEN: Boldogok! Jaj nekik!

URIEL: Sőt mi több: megajándékozta őket a szabadsággal, visszatérhetnek tehát a semmibe.

ISTEN: Meghalhatnak! . . . Jó! . . . De szaporodjanak, mielőtt meghalnak! Legyen szerelem!

NEGYEDIK FELVONÁS.

A pokolban.

LUCIFER (*meg van kötözve*): Mióta bevonult a világra a szerelem, az én hatalmam halott. Kain megszabadította Ábelt, de csak miután Ábel utódot nemzett már a hugával. Én meg akarom szabadítani mindannyiukat! — Vizek, tengerek, források, patakok, ti, akik ki tudjátok oltani az élet szikráját, keljetek, lépjetek ki partjaitok közül!

ÖTÖDIK FELVONÁS.

Az égben.

ISTEN és URIEL.

URIEL: Jaj nekünk! Vége az örömünknek!

ISTEN: Mi történt?

URIEL: Lucifer fellázította a vizeket; most emelkednek és megszabadítják a halandókat.

ISTEN: Tudom! De megmentettem a legkevésbé felvilágosultak közül kettőt, akik sohse fogják megtudni a rejtély megoldását. Bárkájuk kikötött már az Araráton, és engesztelő áldozatot mutatnak be.

URIEL: De Lucifer adott nekik egy növényt — szőlőnek nevezik — és ennek a leve meggyógyítja a dőreséget. Egy csöpp bor — és látókká lesznek.

ISTEN: Esztelenek! Nem tudják, hogy növényüket különös erényekkel ruháztam fel: a bolondítás, a kábítás és a felejtés tulajdonságával, hogy ne emlékezzenek vissza arra, amit szemeik láttak.

URIEL: Jaj nekünk! Mit művel odalent a dőre csöcselék?

ISTEN: Tornyot építenek és készülnek az eget megostromolni. Hah, Lucifer megtanította őket kérdezni! Nos, én majd összezavarom a nyelvüket, hogy kérdéseket kérdezzenek és feleleteket ne kapjanak, öcsém, Lucifer, pedig némuljon el!

HATODIK FELVONÁS.

Az égben.

ISTEN és URIEL.

URIEL: Jaj nekünk! Lucifer elküldte egyetlen fiát, hogy az igazságot hirdesse az embereknek . . .

ISTEN: Mit mond?

URIEL: Ez a fiú, aki szüztől született, állítólag azért jött, hogy megváltsa az embereket és saját halálával száműzze a világból a halál rémületét.

ISTEN: Mit mondanak az emberek?

URIEL: Némelyek azt mondják, hogy Isten, mások, hogy az ördög.

ISTEN: Mit értenek az ördögön?

URIEL: Lucifert!

ISTEN (*haragosan*): Sajnálom, hogy megteremttem a Földön az embert; erősebb lett nálam, és nem tudom immár, mikép kormányozzam a bolondoknak és ostobáknak ezt a sokaságát. Amaimon, Egn, Paymon, Oriens, vegyétek le rólam ezt a terhet; lökjétek a mélybe a földgolyót! Átok a lázadók fejére! És az átkozott bolygó homlokára szegezzen bitófát, a bűn, a fenyegetés és a szenvedés jeléül.

(EGYN és AMAIMON megjelenik.)

EGYN: Óh, Uram! Kegyetlen akaratodnak és a kimondott ígének megvált a hatása! A Föld rohanva rohan tova pályáján; a hegyek összeomlanak, a vizek elárasztják a szárazföldet; a Föld tengelye az észak jeges éjszakája felé mutat; dögvész, éhínség pusztítja a népeket; a szerelem halálos gyűlöletté változott, a gyermeki tisztelet apa- és anyagyilkossággá. Az emberek azt hiszik, hogy a pokolban vannak, és Te, óh Uram, elvesztetted a trónusodat!

ISTEN: Segítség! Sajnálom, hogy megsajnálom, amit tettem!

AMAIMON: Már késő! Minden megy a maga útján, mióta felszabadítottad a lekötött erőket . . .

ISTEN: Sajnálom, hogy lelkem szikráit tisztátalan edényekbe helyeztem, amelyeknek fajtalankodása úgy lealacsonyít engem is, mint ahogy a feleség saját testének a beszennyezésével férjét is beszennyezi.

EGYN (*Amaimonhoz*): Az öreg félrebeszél!

ISTEN: Tett-erőm kimerül, ha eltávolodnak tőlem; erkölcsi romlottságuk megfertőz; utódaim esztelensége bosszút áll rajtam. Mit követtem el, Örökkévaló? Könyörülj rajtam! . . . Minthogy ő szerette az átkot, hulljon vissza őrá az átok; és minthogy őneki nem telt öröme soha az áldásban, hagyja cserben őt az áldás is! . . .

EGYN: Mi baja neki?

ISTEN: Uram, Örökkévaló, nincs az Istenek között senki, aki hozzád hasonló, és műveid páratlanok. Mert nagy vagy te és csodákat művelsz; és csakis te vagy Isten, egyedül te!

AMAIMON: Révedezik.

EGYN: Ez a világ sorja:

Mulatságát Isteneknek

A halandók fizetik meg.

INFERNO

EGY LÉLEK FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

(1894—1897)

1.) Courbe la tête, fier Si-
[cambre!
Adore ce que tu as brûlé,
Brûle ce que tu as adoré!*)

2.) És ellene vetem az én
orcámat annak a férjfiúnak,
és vetem őtet jegyül és köz-
beszédül.

Ezékiel, XIV. : 8.

3.) Kik közül való Hime-
néus, és Alexánder, kiket ad-
tam a Sátánnak, hogy meg-
tanulják azt, hogy ne káro-
moljanak.

I. Timotheus, I. : 20.

*) Hajtsd meg fejed, büszke levente!
Imádd azt, amit elégettél,
Égesd el, amit imádtál!

I.

A LÁTHATATLANNAK KEZE.

Vad örömezzéssel tértem vissza az Északi Pályaudvarról,*) miután elváltam ott drága kis feleségemtől, akinek el kellett utaznia távoli országban megbetegedett gyermekünkhöz. Beteljesedett tehát az áldozat, amelyet szívem hozott! Búcsúszavunk: „Mikor látjuk egymást? — Nemsokára!” — ott csendgett még a fülemben, mint oly valótlanság, amelynek hazug voltát nem akarja az ember bevallani önmagának; de valami azt súgta bennem, hogy ezúttal mindörökké elváltunk egymástól. Ez a búcsúszó, amelyet 1894 november havában váltottunk egymással, valóban az utolsó volt, mert minde pillanatig, 1897 májusáig, nem láttam viszont a feleségemet.

Mihelyt megérkeztem a *Café de la Régence*-ba, leültem ahhoz az asztalhoz, ahol együtt szoktam ülni a feleségemmel, szép börtönörömmel, aki éjjelnappal leselkedett a lelkemre, kitalálta titkos gondolataimat, vigyázott eszméim szárnyalására, féltékenyen figyelte szellemem törtetését az ismeretlen felé . . .

*) A párisi *Gare du Nord*-ról van szó. Lásd az *El egymástól!* (az „Egy lélek fejlődése“ VI. kötete) bevezetését (6. és 7. oldal).

Visszanyerve szabadságomat, érzem, hogy lelkem lenyűgözött ereje egyszerre tágulni kezd, és felülemelkedem a nagyvárosnak, a szellemi viaskodások eme színhelyének, kicsinyességein, ahol nemrég diadalt arattam, önmagában semmit-érőt, de rám nézve mérhetetlen jelentőségűt, mert valóra váltott egy ifjúkori álmot, amely álma volt hazámban minden írókortársamnak, amelyet azonban csakis énnekem sikerült megvalósítanom: — előadták ugyanis egy darabomat párisi színpadon.*) A színház most immár undorított, mint mindaz, amit elért az ember, és a tudomány csábított. Mikor választanom kellett a szerelem és a tudás között, úgy döntöttem, hogy megpróbálok feljutni az ismeret ormaira, és mialatt máglyahalálra ítéltém saját vonzalmamat, megfeledkeztem nagyravágyásom vagy hivatásom ártatlan áldozatáról.

Mihelyt hazajutottam újra nyomorúságos diákszobámba a Quartier Latin-ben,**) feltúrtam a ládámot és előszedtem rejtekhelyéről hat finom porcelán-tégelyt, amelyet jóelőre vásároltam oly pénzen, amit sajátmagamtól loptam el. Egy csipővas és egy csomag tiszta kén egészítette ki a laboratórium berendezését. Most már az volt csak hátra, hogy olvasztótüzet szítsak a kályhában, bezárjam az ajtót és leeresszem a függönyöket, mert három hónappal

*) 1893 január 14-én adták először a párisi Théâtre libre-ben Strindberg: *Julia kisasszony*-át; 1893 októberében pedig a Théâtre de l'Oeuvre bemutatta a *Hitelező*-t. 1894 őszén ugyancsak a Théâtre de l'Oeuvre Strindberg felügyelete alatt készült Az *apá*-ra, amelyet december 13-án mutattak be igen nagy sikerrel.

A fordító.

**) A párisi egyetemi városrésznek vagy diáknegyednek a neve.

A fordító.

Caserio*) kivégzése után veszedelmes dolog volt kémiai kísérletekkel foglalkozni Párisban.

Leszáll az éjszaka, a kén pokoli lánggal ég, és reggel felé szén jelenlétét sikerül megállapítanom abban az egyszerűnek tekintett testben, amelyet kénnek neveznek. Meg vagyok győződve róla, hogy megoldottam a nagy problémát, felforgattam az uralkodó kémiát és megszereztem azt a halhatatlanságot, amelyet a halandók osztogatnak.

De két kezemről pikkelyesen leválík a bőr, amelyet az erős tűz megpörkölt, s a fájdalom, amelyet vetkőzés közben kezeimnek a kínlódása okoz, eszembe juttatja, mibe került győzelmem. Az ágyban, amelyben érzik még a női test illata, boldognak érzem magamat egyedül; lelki tisztaság, férfiúi szüzesség érzése támad bennem, úgy nézek vissza múlt házaseletemre, mint valami tisztátalanságra, és sajnálom, hogy nincs senkim, akinek hálát rebeghetnék megszabadulásomért a házaselet lealázó bilincseiből, amelyeket minden különösebb megerőltetés nélkül sikerült széttörnöm. Atheistává lettem ugyanis az évek során, amikor észrevettem, hogy az ismeretlen hatalmak saját sorsára hagyták a világot, anélkül, hogy a legcsekélyebb életjelet is adták volna magukról.

Csak volna valakim, akinek köszönetet mondhatnék! Nincs jelen senki, és hálátlanságomat, amelyre rákényszerülök, tehernek érzem!

Féltékeny vagyok a fölfedezésemre, és semmiféle lépést sem teszek, hogy hírét terjesszem. Szégyenlős féltékenységemben nem fordulok sem tekinté-

*) Caserio olasz anarchista, aki 1894 január 27-én meggyilkolta Carnot Sadi-t, a francia köztársaság elnökét.

A fordító.

lyekhez, sem akadémiákhoz. Tovább folytatom kísérleteimet, noha két kezem állapota egyre rosszabbodik; a repedések tágulnak rajta és megtelnek széntörmelékekkel, úgyhogy vér szivárog belőlük, és kinjaim elviselhetetlenné válnak. Minden, amihez hozzányúlok, fájdalmat okoz, és gyötrelmeim miatt, amelyeket hajlandó vagyok azoknak az ismeretlen hatalmaknak tulajdonítani, amelyek oly sok év óta üldöztek és minden fáradozásom elé akadályokat gördítettek, nem bírva magammal, kerülöm és elhanyagolom az emberek társaságát, visszautasítom a meghívásokat, elriasztom magamtól barátaimat. Némáság és magány terjeng körülöttem, a sivatag ünnepélyes és szörnyű csendje, s én ebben a csendben dacosan provokálom a Láthatatlant, hogy viaskodjam vele testileg-lelkileg, életre-halálra.

Bebizonyítottam, hogy szén van a kénben; most ki akarok mutatni benne hidrogént és oxigént is, mert ezeknek is kell benne lenniök. Készülékeim azonban elégtelenek, pénzem nincs, és kezeim feketék és véresek, feketék, mint az inség, véresek, mint a szívem. Mert mindeközben érzelmes levelezést folytattam a feleségemmel és beszámoltam neki kémiai sikereimről; ő azonban orvosi jelentésekkel válaszolt a kislányunkról és apró célzásokat szúrt közbe tudományom hiábavalóságáról és arról a dőreségről, hogy pénzt dobálok ki ilyesmire.

Jogos büszkeségem rohamában, miközben öngöngyöcske vágy fogott el, hogy ártsak magamnak, öngyilkosságot követek el, amennyiben elküldök egy gyalázatos, megbocsáthatatlan levelet, amelyben istenhozzádot mondok feleségemnek és gyermekemnek, azzal az ürüggyel, hogy új szerelmi viszony foglalta le gondolataimat.

Sziven találtam feleségemet. Válókeresettel felel a levelemre.

Egymagamban, öngyilkos és orgyilkos létemre, a bánat és a szomorúság elfelejteti velem bűnömet. Senkisémet keres föl, és én sem kereshetek föl senkit sem, mert mindenkit megbántottam.

Ugy érzem, hogy tengernek a felszínén lebegek, miután elvágтам a horgonykötelet, anélkül, hogy vitorlám volna.

Közben jelentkezik az inség a kiízetetlen szobaszámla formájában, félbeszakítja tudományos munkásságomat és metafizikai töprengésemet, és visszazólít megint a földre.

Ekkép közeledik a karácsony. Nyersen visszautasítottam egy skandináv családnak a meghívását, amelynek légköre bizonyos kínos rendetlenségek miatt nincs nyemre. Este azonban, amint egyedül ülök, megbánom a dolgot és mégis odamegyek. Nyomban, mihelyt asztalhoz ülünk, megkezdődik az éjjéli ricsaj az ifjú művészek lármájával és tobzódó vigasságával, akik úgy érzik magukat ebben a házban, mintha otthon volnának. A taglejtések és arc kifejezések visszataszító bizalmaskodása, a családi körhöz nem illő tónus kimondhatatlanul lehangol, és szomorúságom a szaturnáliák közepett egyszerre csak lelki szemem elé varázsolja feleségemnek békés otthonát. Vizióként látom hirtelen az ebédlőt, a karácsonyfát, a fagyöngyöt, kicsi lányomat és elhagyott édesanyját . . . Furdalni kezd a lelkiismeret, felállok, és azzal mentegetőzve, hogy rosszul vagyok, eltávozom.

Végigmegyek a szörnyű rue de la Gaieté-n, ahol sért a tömeg mesterkélt vígsága, majd a komor és csendes rue Delambre-en, amely a városrész minden más utcájánál jobban kétségbeejtheti az embert; bekanyarodom a Montparnasse boulevard-ra és lerogyok egy székre a Brasserie des Lilas előtt.

Egy pohár jó abszint megvigasztal néhány

percre, de aztán nekem ront egy csapat kokott és diák és virgácsával képen suhint. Mintha fúriák üldöznének, cserben hagyom az abszintomat és el-sietek egy másik pohárért a François Premier kávé-házba a Saint-Michel boulevard-on.

Cseberből vödörbe jutok; egy másik csapat vigyorog rám: — Nini, a remete! — én pedig, mi-közben az Eumenidák ostoroznak, otthonomba me-nekülök, fülemben a csúfondáros kuplék bosszantó harsonájával.

Eszem ágába sem jut arra gondolni, hogy va-lami bűnért bűnhödöm. Ártatlannak érzem magamat, akit igaztalanul üldöznek. Ismeretlen hatalmak gátolnak nagy munkám befejezésében, és keresztül kell törnöm az akadályon, mielőtt enyém lehet a diadal koronája.

Nem volt igazam, és mégis igazam van és iga-zam lesz!

Ezen a karácsony-éjjelen rosszul aludtam. Hi-deg légvonat suhant végig többször az arcomon, és közbe-közbe fölébresztett egy doromb hangja.

Kezdődő elaggás hatalmasodik el rajtam egyre jobban. Fekete, vérző kezeimmel képtelen vagyok öltözködés közben ápolni a külsőmet. Félek a szoba-számlától, nincs többé nyugtom, s úgy járok fel s alá a szobámban, mint fenevad a ketrecében.

Abbahagytam a rendes étkezést is, és a házi-gazdám azt tanácsolja, hogy menjek kórházba. Tanácsa azonban semmit sem ér, mert a kórház drága dolog és előre ki is kell fizetni.

Majd dagadni kezdenek karjaimon az erek. Ez vérmérgezésnek a jele. Ez volt a kegyelemdőfés, és betegségemnek hire terjed honfitársaim között. Egy délután beállít hozzám az a jó asszony, akinek kará-

csonyesti lakomáját olyan udvariatlanul faképnél hagytam, akivel ellenszenveztem, sőt akit csaknem megvetettem; beállít hozzám, tájékozódik szerencsétlenségemről és szorongattatásomról, és könnyek között figyelmeztet a kórházra, mint egyedüli mentőeszközre.

Elképzelhetitek, milyen tehetetlen és megtört ember voltam, mikor minden szónál ékesebben beszélő hallgatásomból megérti, hogy nincs egy krajcárom sem. Megesik rajtam a szíve, mikor látja, hogy ilyen mélyre süllyedtem a nyomoruságban.

Buzgalmában felkiált, hogy gyűjtést fog rendezni a skandináv társaság tagjai között, és fölkeresi a hitközség lelkészét; ő maga is szegény és súlyosan érzi a mindennapi megélhetés gondjait.

A bűnös asszony megsajnálta a férfit, aki nemrégiben elhagyta hitese feleségét.

Koldusbotra jutva, újólag, mások könyörületességéhez folyamodva egy nő közvetítésével, kezdem sejteni, hogy van valami láthatatlan kéz, amely az események ellenállhatatlan logikáját irányítja. Összekuporodom a szélviharban, de azzal az elhatározással, hogy újra talpra fogok állani.

Kocsi visz be a Szent-Lajos-kórházba. Útközben kiszállok a kocsiból a rue de Rennes-en, hogy két vászoninget vegyek magamnak.

Halottas ing! Utolsó órákra!

Gondolataim valóban közeli halálom körül keringenek, hogy miért, azt sehogysem tudom magamnak megmagyarázni.

Miután befogadnak betegnek, előzetes engedély nélkül tilos kijárnom a kórházból, s a két kezem úgy be van pólyázva, hogy semmivel a világon nem foglalkozhatom. Úgy érzem magamat, mintha börtönben ülnék.

A betegszoba rideg, hideg és csak a legszükségesebbel van ellátva, a szépségre való törekvés minden jele nélkül. A társalgó mellett van, ahol reggeltől estéig dohányoznak és kártyáznak.

Reggelire csöngetnek, és az asztalnál csupa kisértet ül körülöttem. Minden ábrázat halottnak, jobban mondva haldoklónak a képe; az egyiknek az orra hiányzik, a másiknak a félszeme, a harmadiknak ketté hasítva lóg az ajka vagy elrothadt az arca. Ül köztük két olyan ember is, aki nem látszik betegnek; de ezek mogorvák és kétségbeesettek. Jó családból való nagy tolvajok, akik hatalmas összeköttetések révén kiszabadultak a börtönből betegség ürügyével. Undorító jodoformszag terjeng, amely elveszi az étvágyamat. S minthogy mind a két kezem be van kötözve, rászorulok szomszédaim segítségére, mikor kenyeret szelek vagy tölteni akarok. És a gonosztévőknek meg halálraitélteknek ebben a szép gyülekezetében ott sűrög-forog a drága mama, az előljárónő, apácaszerű fekete-fehér ruhájában, és osztogatja mindegyikünknek méreggel kevert gyógyítóitalát. Arzénes serlegemet ráköszöntöm egy halálfejre, aki digitalinnal koccint vissza. Borzalmas dolog, és mégis hálásnak kell lennem érte. Tébolyító, hogy hálás legyek ilyen csekélységért, ami ráadásul még kellemetlen is!

Öltöztetnek, vetkőztetnek, úgy ápolnak, mint a gyermeket, s az irgalmas néne megkedvel, úgy bánik velem, mint a kisgyerekekkel és fiának nevez, én pedig úgy, mint a többiek, mamának szólítom őt. Milyen jól esik kimondani ezt a szót, amely harminc év óta nem hagyta el ajkamat!

Az öreg, aki a Szent-Ágoston-rend tagja és a halottak ruháját viseli, mert sohasem élte az életet, szelid, mint a lemondás, és arra tanít bennünket, hogy mosolyogjunk szenvedéseinken, mintha örö-

mek volnának, mert tudja, milyen jótékony hatású lehet a fájdalom. Egyetlen szemrehányó szava sincs, nem hangoztat intelmeket, nem prédikál. Tisztában van a szolgálati szabályzattal, amely a szekularizált kórházakban érvényes, és érti a módját, hogyan engedhet meg apró szabadságokat a betegeknek, de soha sajátmagának. Énnekem például megengedi, hogy a szobámban dohányozhassak, és ajánlkozik rá, hogy cigarettákat sodor a számomra; én azonban nem fogadom el ajánlatát. Engedélyt szerez számomra, hogy kijárhassak a rendes időn kívül is a kórházból, és amikor megtudja, hogy kémiai foglalkozom, nem nyugszik, amíg be nem mutathat a kórház tudós patikáriusának, aki könyveket ad kölcsön, és miután beavattam őt az elemek összetételéről szóló elméletembe, meghív, hogy dolgozzam a laboratóriumában.

Ez az apáca szerepet játszott az életemben, és én kezdek megbékülni a sorsommal és magasztalom szerencsés halvégzetemet, amely ide vezetett ez alá az áldott föld alá.

Az első könyv, amelyet magammal hoztam a patikárius könyvtárából, magától szétnyílik, és tekintetem, mint a sólyom, lecsap egy sorra a *Foszfor* című fejezetben.

Néhány szóval elmondja a szerző, hogy *Lockyer* kémikus*) szinképelemzéssel kimutatta, hogy a foszfor nem egyszerű test, és a kísérleteiről szóló jelentést a párisi tudományos akadémia elé terjesztette, amely nem vonta kétségbe a tényállást.

Új erőt merítve e váratlan támogatásból, kimegyek a városba és magammal viszem tégelyeimet a

*) *Lockyer* Joseph Norman, angol csillagász a múlt század második felében. Szinképelemzéseiről volt híres és azt hirdette, hogy az elemek összetett testek. *A fordító.*

nem teljesen elégett kén maradékával. Átadom egy vegyelemző intézetnek, ahol megígérik, hogy másnap reggel megkapom az analízis eredményéről szóló bizonyítványt.

Aznap a születésem napja volt. Mikor visszaérkeztem a kórházba, ott vár rám egy levél a feleségemtől. Siránkozik szerencsétlenségemen, és vissza akar térni hozzám, hogy ápoljon és szeressen.

A boldogság, hogy mindannak ellenére, ami történt, szeretnek, azt a vágyat ébreszti föl bennem, hogy köszönetet mondjak valakinek . . . de kinek? Az ismeretlennek, aki annyi esztendőn át elrejtőzött?

Szívem megolvad, bevallom aljas hazugságomat hűtlenségemről, bocsánatért esedezem, és egykettőre megint szerelni levelezésbe kezdek a saját feleségemmel, de újból való egyesülésünket kedvezőbb időpontra halasztom.

Másnap reggel sietek a kémikusomhoz a Magenta boulevard-ra.

Lepecsételt borítékban magammal viszem a kórházba bizonyítványát az analízisről. Mikor elhaladok Szent Lajos szobra mellett a belső udvaron, eszembe jut a szentnek három műve, még pedig a vakok nagy menedékháza, a *Les Quinze-Vingts*, a *Sorbonne* és a *Sainte-Chapelle*, amit így fordítok le egy mondatban: a szenvedéstől a tudáson át a vezeklésig. *)

Miután bezárkóztam szobámba, kibontom a

*) Szent Lajos, a franciák IX. Lajosa (1215—1270) alapította a párisi *Les Quinze-Vingts* (A háromszáz) című nagy intézetet vakok számára, továbbá a *Sorbonne*-t (a mai párisi egyetemet) 1253-ban, amely eleinte konviktus volt, és végül a *Sainte-Chapelle* (Szent Kápolna) című várkápolnát, amely ma is megvan még.

boritékot, amelynek döntenie kell jövőmről, és olvasom a következőket:

„A por, amelyet megvizsgálás céljából kaptunk, a következő jellegzetes tulajdonságokat mutatja:

Szine: szürkésfekete. A papirosra nyomot hagy.

Sűrűsége: jelentékeny, nagyobb, mint a grafit átlagos sűrűsége; úgy látszik, kemény grafit.*)

— — — — —
Vegyzvizsgálat:

Ez a por könnyen ég és égés közben szén-oxidot és szénsavat fejleszt. Tehát *szenet* tartalmaz.“

— — — — —
Tiszta kén szenet tartalmaz!

Meg vagyok mentve. E pillanattól fogva bebizonyíthatom barátaimnak és rokonaimnak, hogy nem vagyok bolond. Igazolva vannak az elméletek, amelyeket *Antibarbarus***) című munkámban fejtegettem, amelyet egy évvel ezelőtt adtam ki s amelyet az újságok úgy kezeltek, mint valami szélhámosnak vagy örültnek a munkáját, úgyhogy családom ennek következtében elkergetett, mint naplopót, mint holmi Cagliostrot.***)

Most, azt hiszem, alaposan le vagytok gyűrve, tisztelt ellenfeleim! Én-em jogos büszkeségtől dagad, ott akarom hagyni a kórházat, kiabálni akarok az

*) A grafit tudvalevően kristályos szén. A fordító.

**) Strindberg 1894-ben adta ki Berlinben *Antibarbarus* című munkáját, amelynek ez volt a teljes címe: *Antibarbarus I., vagy a kén pszichológiája, vagy minden benne van mindenben*. A cím elárulja a munka tartalmát. A fordító.

***) Cagliostro Alessandro gróf (1743—1795) híres világeszaló és alkimista. A fordító.

utcákon, ordítani az Institut*) előtt, le akarom rombolni a Sorbonne-t . . . de a két kezem még mindig be van kötözve, és amikor kijutok az udvarra, a magas kerítés azt a tanácsot adja, hogy legyek türelmes.

A patikárius, akivel közlöm az analízis eredményét, azt ajánlja, hogy hozzak össze egy bizottságot és bizonyítsam be előtte kísérletekkel kézzelfoghatóan a probléma megoldását.

Én azonban egyrészt, mert nem akarok várni, másrészt, mert tisztában vagyok félénkségemmel minden nyilvános gyülekezet előtt, inkább megírok a tárgyról egy értekezést és beküldöm a *Le Temps*-nak, amely két nap múlva közli is cikkemet.

A jelszó ki van adva; különféle oldalról felelnek a cikkemre, anélkül, hogy kétségbevonnák a tényállás helyességét. Híveim támadnak; felszólítást kapok, hogy írjak cikkeket egy kémiai folyóiratba, és levelezésbe bocsátkozom, amely előmozdítja kutatásaim folytatását.

Egy vasárnap, az utolsón, amelyet ott töltöttem Szent Lajos tisztitótüzeiben, az ablak mellett ülök és figyelem, hogy mi történik odalent az udvaron. A két tolvaj együtt sétál feleségével és gyermekeivel, közbe-közbe csókolóznak, és látszik rajtuk, hogy boldogok, amint a szeretet tüzén melegszenek, amelyet szerencsétlenségük lángra szít.

Saját magánosságom súlyosan rám nehezedik; átkozom sorsomat, amelyet igazságtalannak találok, mert elfelejtem, hogy az én bűnöm sokkal aljasabb az övékénél.

Jön a levélhordó, levelet hoz a feleségemtől. A levél fagyasztóan hideg. Sikerem bántotta őt, és

*) Institut de France = a francia akadémia. A ford.

most érezteti velem, hogy nem hisz benne, miután állítólag tanácskozott róla egy szakbeli kémikussal. Jó tanácsokkal lát el végül arra vonatkozólag, hogy minden illúzió veszedelmes és könnyen válságokat idézhet fel az agyban. Aztán meg ugyan mi hasznom van mindebből? Eltarthatok-e egy családot a kémiámmal?

Szembekerülök ime ezzel az alternatívával: szerelem vagy tudomány! Habozás nélkül megsemmisítem az asszonyt egy levéllel, amely véget vet közöttünk mindennek, és istenhozzádöt mondok neki, elégedetten sajátmagammal, mint a gyilkos jól végzett munkája után.

Este sétára indulok a komor városrészben és átmegyek a St.-Martin-csatornán, amely fekete, mint a sír, s olyan, mintha valósággal azért készült volna, hogy belefojtsa magát az ember. Megállok a rue *Alibert* sarkán. Miért Alibert? Ki ez az Alibert? Nem Alibert-grafit volt a neve annak a grafitnak, amelyet a kémikus kénpróbámban talált? . . . No és aztán? Bolondság, de nem tehetek róla, hogy úgy érzem, mintha valami érthetetlen dologgal állanék szemben. Majd a rue *Dieu*! Miért Isten, mikor ezt már eltörülte a köztársaság, amely kisajátította a Pantheont oly célra, amely eltér eredeti rendeltetésétől . . . Rue *Beaurepaire*!*) Igazán „szép menedékhely” gonosztévők számára . . . Rue de *Bondy*!*) . . . Valami démon irányítja lépteimet? . . . Nem olvasom tovább az utcák jelzőtábláit; eltévedek, megpróbálok visszatalálni ugyanazon az úton, de eredménytelenül, visszariadok egy óriási fészker elől,

*) *Beaurepaire* nevének értelme *beau repaire* = szép menedékhely. A *Bondy* szó körülbelül annyit jelent a franciában, mint a magyarban a *Bakony*. A fordító.

amelyből nyershús és dohos zöldség, főként savanyúkáposzta szaga árad . . .

Gyanús alakok surrannak el mellettem, és durva szavakat ejtenek . . . félek az ismeretlentől, jobbra fordulok, balra fordulok és belejutok egy piszkos zsákutcába, amely mintha szemét, vétek és bűn tanyája volna. Utcai nimfiák zárják el az utamat, suhancok vigyorognak rám. Megismétlődik a karácsonyészakai jelenet: *Vae soli!**) Ki az, aki mindig tört hány az utamba, valahányszor elszakadok a világtól és az emberektől? Van valaki, aki belesalt ebbe a kelepcébe! Hol van, hogy birokra kelhessek vele? . . .

Piszkos hóval kevert eső kezd szakadni, amint futásnak eredek . . . egy kurta utcának a háttérében rengeteg nagy, fekete kapu tornyosul az égbolt felé, ciklopok munkája, kapu, amely mögött nincs semmiféle palota, s amely fénytengerre nyílik . . . Megkérdezem egy rendőrtől, hol vagyok.

— A St.-Martin-kapunál, uram.**)

Pár lépéssel kijutok a nagy boulevard-okra, és megindulok rajtuk lefelé. A színházi óra negyed hetet mutat. Éppen az abszint órája van, és barátaim ott várakoznak, mint rendesen, a Café Napolitain-ben. Meggyorsítom lépteimet és én is odatartok, megfeledkezve kórházról, búról, szegénységről. De a Café du Cardinal előtt beleütközöm véletlenül egy asztalba, amelynél egy úr ül. Csak hírből ismerem, de ő ismer engem, s egy pillanat múlva ezt olvasom ki a szeméből:

— Ön itt van? Tehát nem fekszik betegen a kór-

*) Jaj annak, aki egyedül van!

A fordító.

**) A *Porte St.-Martin* diadalkapu, amelyet XIV. Lajos tiszteletére emeltek 1675-ben, a St.-Denis boulevard keleti végén.

A fordító.

házban? Szóval pletyka volt csak az egész história!

És érzem, hogy ez az ember ismeretlen jótevőimnek egyike, aki jótékonytságot gyakorolt velem, én pedig koldús vagyok és nincs jogom kávéházba járni. Koldús! Ez a helyes szó; ez cseng a fülemben és ez kerget arcomba égő pirosságot, a szégyen, a megaláztatás és a düh pirját!

Elgondolom, hogy hat héttel ezelőtt itt ültem ennél az asztalnál; a színházigazgatóm leült mellem a meghívásomra és kedves mesternek szólított; az újságírók mindent elkövettek, hogy megintervjúolhassanak, a fényképész könyörgött azért a megtiszteltetésért, hogy árulhassa az arcképemet. És most: koldús vagyok, megbélyegzett ember, a társaság számkivetettje!

Megvesszőzve, bénán, agyonhajszolva végigfutok a boulevard-on, mint holmi éjjeli csavargó, és visszavonulok barlangomba a dögvészesek közé. Ott bezárkozom a szobámba és úgy érzem, hogy otthon vagyok.

Mikor eltűnődöm sorsomon, észreveszem megint a láthatatlan kezet, amely megfenyít, amely ostorcsapásokkal hajszol valami cél felé, amelyet még mindig nem tudok kitalálni. Dicsőséggel ajándékoz meg és ugyanakkor megakadályozza, hogy a világ elismerjen; megaláz ugyanakkor, amikor fölemel; lesújt a porba, hogy fölmagasztalja lelkemet.

És ekkor fölbukkan bennem újra az a gondolat, hogy a gondviselés hivatást szánt nekem itt ezen a világon és hogy erre a hivatásra való neveltetésem az, ami ekkép kezdődik.

Februárban otthagyom a kórházat; nem vagyok egészséges, de kigyógyultam ennek a világnak a kísértéseiből. Búcsúzás közben meg akartam csókolni a kezét a jó öreg néninek, aki anélkül, hogy

sokat prédikált volna, megtanított a kereszt útjára; de a hódolat érzése olyasvalami iránt, amit nem szabad megszentelteleníteni, visszatartott.

Fogadja im hát gondolatban ezt a hálaadót egy tévelygő idegentől, aki most távoli országban él elhagyottan.

II.

SZENT LAJOS MEGISMERTET A MEGBOLDOGULT ORFILÁVAL. *)

Egy igénytelenül bútorozott helyiségben, amelyet kibéreltem magamnak, folytatom kémiai munkálkodásomat egész télen át. Naphosszat otthon vagyok. Csak este megyek el ebédelni egy tejcsarnokba, ahol különböző nemzetiségű művészeknek az asztaltársasága van. Ebéd után fölkeresem azt a családot, amelyet egy izben a ridegség egy pillanatában faképnél hagytam. Ott találom az anarchista művészek egész társaságát, és érzem, hogy arra vagyok ítélve, hogy elviseljem mindazt, amit nem akartam se látni, se hallani: a fesztelen szokásokat, a laza erkölcsöket, a szándékos istentelenséget. A társaságban sok a tehetség, végtelen sok a szellemesség, és van egy vad zseni is, akitől mindenki retteg.

Mindenesetre családi körben vagyok, ahol szeretnek, és köszönettel tartozom mindannyiuknak. Vak vagyok hát és süket minden apró kényes dologgal szemben, amihez semmi közöm.

*) Mathieu Joseph Bonaventure Orfila (1787—1853) francia kémikus. 1823 óta a kémia professzora volt Párisban. Leghíresebb munkája, amely a mérgekről szól, 1813—15-ben jelent meg.

Ha jogosulatlan kevélységből kerültem volna ezeket az embereket, a büntetésnek lett volna értelme. Így azonban, amikor azért húzódtam vissza, mert arra törekedtem, hogy egyéniségemet megtisztítsam és én-emet megnemesítsem a magános élet elmélyedésében, sehogysem értem a gondviselés eljárását, mert hiszen alaptermészetem lágy és könnyen alkalmazkodik a környezethez csupa engedékenységből és attól való félelmében, hogy hálátlan talál lenni. Minthogy azonban siralmas és botrányos szegénységem száműzött minden társaságból, boldog voltam, hogy menedékhelyre találtam a hosszú téli estéken, noha a társalgásnak nagyon is szabados hangja bántotta a szívemet.

Miután fölfedeztem a láthatatlan kezet, amely a rögs ösvényen vezeti lépteimet, úgy érzem, hogy még inkább egyedül maradtam, és szigorúan ügyelek minden szavamra és cselekedetemre, ha nem is mindig eredményesen. De valahányszor vétkezem, mindig tetten ér valaki, s a büntetés nyomban elkövetkezik oly pontosan és oly agyafúrtan, hogy nem férhet kétség valamely hatalomnak a beavatkozásához, amely fenyít, hogy megjavítson. Az ismeretlen személyes ismerőssémmé lett, akivel beszélek, akinek köszönetet mondok, akitől tanácsot kérek. Néha úgy képzelem el őt, mint szellem-szolgámat, olyanformán, mint Sokrates daimonját; és az a tudat, hogy az ismeretlen hatalmak támogatnak, energiát és önbizalmat önt belém, amely oly erő kifejtésre ösztönöz, aminőre eddigelé nem voltam képes.

Miután a társadalmi életben tönkre jutottam, ujja éledek egy másik világban, ahová senkisémmé követhet. Események, amelyek azelőtt híjával voltak minden jelentőségnek, magukra vonják most a

figyelmemet; az éjszakai álmok jövendölések formáját ölték magukra; úgy tekintem magamat, mint elköltözöttet, és életem új szférában folyik tovább.

Miután kimutattam, hogy szén van a kénben, ki kell mutatnom a hidrogént és az oxigént is, amely, az analógiából következtetve, valószínűleg szintén megvan benne.

Eltelik két hónap számítással és töprengéssel, míg végül egy szép napon rájutok, hogy hijával vagyok a szükséges készülékeknek. Egyik barátom azt tanácsolja, hogy menjek el dolgozni a Sorbonne kísérletező laboratóriumába, amely nyitva áll idegenek számára is. Minthogy félek az emberektől, gondolni sem merek ilyesmire. Így aztán munkálkodásom elakad, s egyelőre pihennem kell. De egy szép tavaszi reggel jókedvűen ébredek, végigmegyek a rue de la Grande Chaumière-en és eljutok a rue de Fleurus-be, amely a Luxembourg-kertre nyílik. A szép kis utca csendjét nem zavarja semmi, a nagy gesztenyefasor ragyogó zöld, széles és egyenes, mint holmi versenypálya, háttérében a Dávid-oszloppal, mint határkövel, s a messzeségben kimagaslik minden egyéb fölé, a felhőket érintve, a Pantheon kupolája, tetején az aranykereszttel.

Megállok, hogy gyönyörködjem a szimbolikus látványban; de mikor másfelé fordítom a tekintetemet, jobbra tölem észreveszem egy ruhafestő cégtábláját a rue de Fleurus-ben. Ejnye! a látomás való-sága tagadhatatlan. A boltablakra festve ott látom nevemnek a kezdőbetűit: A. S. A betűk fehér ezüst-felhőn lebegnek és följük szívárvány borul. *Omen accipio*,*) amennyiben eszembe jut egy hely a Genezisből:

*) Elfogadom az előjelet.

A fordító.

„Az én ívemet helyeztettem a felhőkben, mely az én közötttem és e föld között való szövetségnek jele leszén.“

Nem járok többé a földön, a levegőben lebegek és repülve belépek a kertbe, ahol senki sincsen. E kora reggeli órában enyém a park, enyém a rózsakert, ismerősöm minden virág a virágágyakban, a krizantémum-fajták, a verbénák, a begóniák.

Miután végigmentem a versenypályán, eljutok a határköhöz, a rácsos kapun át kilépek a rue Soufflot-ra és befordulok a Saint-Michel boulevard-ra. Megállok Blanchard nyílt antikvár könyvkereskedése előtt, a kezembe veszem, anélkül, hogy gondolkoznám rajta, Orfilának egy régi kémiaiáját, találomra kinyitom a könyvet és olvasom:

„A ként az egyszerű testek közé sorozták. De Davy és Berthollet*) elmés kísérletei, úgy látszik, bebizonyítják, hogy a kénben hidrogén, oxigén és valamiféle különös bázis van, amelyet eddigelé nem sikerült elszigetelni.“

Képzelfető szinte vallásos elragadtatásom, amely e csaknem csodálatos fölfedezés láttára elfogott. Davy és Berthollet kimutatta a hidrogént és az oxigént, én pedig a szenet. Ennélfogva rám vár az a feladat, hogy megadjam a kén képletét.

Néhány nap múlva beiratkoztam a Sorbonne-nak (Szent Lajos Sorbonne-jának!) természettudományi fakultására és jogom volt dolgozni a kísérleti laboratóriumban.

*) Sir Humphry Davy (1778—1820) híres angol kémikus,
— Claude Louis Berthollet (1748—1822) híres francia kémikus.

Az a reggel, amikor beléptem a Sorbonne-ba, ünnep volt számomra. Bárha nem is élt bennem az az illúzió, hogy meggyőzhetem igazságomról a professzorokat, akik hideg udvariassággal fogadtak, mint ahogy a betolakodó idegeneket szokás fogadni: szelid, nyugodt öröm töltött el, amelyből bátorságot merítettem, mint a vértanú, mikor szembeszáll ellenségei csapatával, mert hiszen, tekintettel koromra, a fiatalság volt természetes ellenségem.

Mikor megérkeztem a térre a Sorbonne-hoz tartozó kis templom elé, látom, hogy a kapuja nyitva van; belépek rajta, anélkül, hogy tudnám, voltaképmért is megyek be a templomba. A szent anya és a gyermek nyájas mosollyal fogad; a keresztre feszített, aki úgy, mint mindig, érthetetlen, hidegen hagy.

Új ismerősöm, Szent Lajos, a nyomorultak és dögvészesek barátja, ifjú teológusok hódolatát fogadja.

Szent Lajos a védőpátronusom, a jó angyalom talán, aki azért kényszerített a kórházba, hogy a szorongattatás tüzeiben megtisztuljak, mielőtt visszaszerzem újra a dicsőséget, amelynek becstelenség és megvetés a vége . . .? Ő volt az talán, aki Blanchard könyvkereskedésébe küldött és most ide húzott?

Milyen furcsa, hogy az atheizmusból belezuhanam a legteljesebb babonába!

A fogadalmi ajándékok láttára, amelyek megpróbáltatások szerencsés végződéséről tanuskodnak, ünnepélyes fogadalmat teszek, hogy siker esetén az érdem világi kitüntetéseiből soha semmit sem fogadok el.

Út az óra; vesszőt futok a könnyörtelen ifjak sorai között, akik kicsúfolnak, mert előre értesültek már arról a khimérás feladatról, amelynek megoldására törekedtem.

Eltelt körülbelül két hét, és én kétségbevonhatatlan bizonyítékokat szereztem arra vonatkozólag, hogy a kén hármas összetételű vegyület: szénből, hidrogénből és oxigénből.*)

Köszönetet mondok a laboratórium vezetőjének, aki úgy viselkedik, mintha nem érdeklődnék dolgaim iránt, s mondhatatlan belső örömmel ott hagyom ezt az új tisztítótűzet.

Reggelenként a Montparnasse-temetőben sétálok, ha nem megyek el a Luxembourg-kertbe. Pár napra rá, hogy befejeztem kutatásomat a Sorbonne-ban, a temető körterének közelében klasszikus szépségű síremléket pillantok meg. Fehér márvány éremképről egy bölcs öregnek nemes vonásai intenek felém, aki a talapzat felírása szerint nem más, mint — Orfila, kémikus és toxikológus. Ő volt védőbarátom, aki később nem egyszer mutatott számomra utat a kémiai kísérletek útvesztőjében.

Egy héttel később, mikor a rue d'Assas-on balagok, megállok egy kolostorkülsejű ház előtt. Egy nagy tábla felvilágosít az épület rendeltetéséről: *Orfila-szálló*.

Mindig csak újra meg újra Orfila!

A következő fejezetekben elmondok majd mindent, ami ebben a régi házban történt, ahová a láthatatlan kéz azért kergetett bele, hogy fenyítsen, oktasson és — mért ne mondjam így? — belső fénnnyel megvilágosítson!

*) Közelebbi részleteket találhat az olvasó következő munkáimban: „Tryckt och otryckt”, Stockholm, 1897; — „Sylva Sylvarum”, Páris, 1896; — „L'Hyperchimie”, Páris, 1897.
Strindberg jegyzete.

III.

AZ ÖRDÖG MEGKISÉRT.

A válópör nagyon soká húzódik. Időnként egy-egy szerelmes levél, a sajnálkozás felkiáltása, az engesztelődés fogadkozása szakítja meg. Majd nyers istenhozzád következik, visszavonhatatlanul, mindörökre.

Szeretem őt, ő is szeret engem, és gyűlöljük egymást vad gyűlöletével a szerelemnek, amelyet csak fokoz a hosszú elszakadás.

Közben, hogy e vészes kapcsolatnak véget vessék, keresem az alkalmat, hogy gyöngédségre vágyó szenvedélyemet más tárgyra ruházzam át, és aljas kívánságom rögtön teljesül.

A főntebb említett étkezőhelyen feltűnik egy angol szobrásznő. Ő szólít meg először, és énnekem nyomban megtetszik. Elragadóan szép és előkelő, izlésesen van öltözve és iesztelen művészmodora csábító. Egyszóval: lukszuskiadása a feleségemnek, akinek finomult és megnagyított képmása.

Hogy kedvemben járjon, a tekintélyes művész, aki asztaltársaságunk doyenje, meghívja az angol hölgyet a csütörtöki estélyekre, amelyeket műtermében rendez. Én is elmegyek, de félrehúzódok, mert nem szívesen szolgáltatom ki érzelmeimet a pletykára vágyók prédájaul.

Tizenegy óra tájban föláll a hölgy és felém int a szemével. Meglehetősen esetlenül én is felállok, elbúcsúszom, s miután engedelmet kértem tőle, hogy elkísérhessem, távozás közben karomat nyujtom a fiatal nőnek, miközben az arcátlan fickók gyülekezete harsogó hahotába kezd.

Nevetségesse válna egymás előtt, némán távozzunk, megvetve önmagunkat, mintha pörére vetkőztünk volna a csúfolódó tömeg előtt.

Ráadásul a rue de la Gaïeté-n kell végigmennünk, ahol a kokottok és himnemű cinkostársaik gyalázkodó szitkokkal poíoznak, úgy bánva velünk, mintha betolakodtunk volna az üzletükbe.

Nem könnyű szeretetreméltónak lenni, mikor az ember pellengérre állítva dühöng; és meggörnyedve az ostorcsapások alatt sehogyse tudom újra összeszedni magamat. Mikor kijutunk a Raspail boulevard-ra, szitáló eső támad, amely az arcunkba csap, mintha vesszőzné. Minthogy esernyőnk nincsen, az lesz a legokosabb, ha egy meleg és jól kivilágított kávéházban keresünk védelmet, s olyan mozdulattal, mint valami grand seigneur, rámutatok a legelőkelőbb helyiségre. Boldogan, könnyű lábbal átsietünk a boulevard túlsó oldalára . . . püff neki! Az a gondolat, hogy egy fillér sincs a zsebemben, úgy sujt le koponyámra, mint a pörölycsapás.

Azt már elfelejtettem, hogyan szabadultam a csávából, de azokat az érzéseket sohase fogom elfelejteni, amelyeknek zsákmánya voltam aznap éjszaka, miután elváltam az angol hölgytől házának kapuja előtt.

Ezt a büntetést, bár szigorú volt és nyomban lesujtott, s bár oly ügyes kéz mérte ki rám, amelyre akarva, nem akarva rá kellett ismernem, nem tartottam elég súlyosnak. Koldús létemre, nem téve

eleget kötelezettségeimnek feleségemmel és gyermekemmel szemben, új viszonyba akartam kezdeni, amely kompromittált volna egy kifogástalan úri-leányt. Ez egészen egyszerűen bűn volt, és ki is szabtam érte magamra a megfelelő vezeklést. Lemondok a tejcsarnokbeli társaságról, bőjtölök és kerülök mindent, ami a vészes szenvedélyt felkorbácsolhatná.

De a kisértő résen áll. Egy este a műteremben ott találom megint szépemet, s még hozzá keleti öltözetben, amely annyira emeli szépségét, hogy majd megbolondulok. De amíg ott vagyok a közelében, egyetlen szó nem jön a nyelvemre, úgy ülök ott, mint a fajankó, s bárha tisztában vagyok vele, hogy ez a nő csak becsületes és őszinte nyilatkozatot érdemel: — Kivánlak! — mégis tovább megyek a magam útján, miközben tisztátalan lángban emésztesz-tődöm.

Másnap beállitok megint az étkezőhelyre. A nő ott van, csupa báj, dédelget behízelt hangjával, simogat macskaszemeivel. Beszédbe elegyedünk, pompásan megy a dolog, mikor a kritikus pillanatban beront közénk lármásan az ifjú Minna. Művészlány volt, modell, szerető, irodalmi érdeklődéssel, jó leány, akit szívesen láttak mindenütt. Én is ismertem, és egyszer este összebarátkoztunk, anélkül, hogy túlléptünk volna a megengedett határon. Szóval — beront, a karjaim közé veti magát — be volt csípve egy kicsit — arcon csókol és letegez.

Az angol hölgy feláll, fizet és távozik. És ezzel komolyan vége volt a dolognak. Nem jött el soha többé! Hála érte Minnának, aki egyébként óvott ettől a hölgytől, oly okokból, amelyek nem tartoznak ide.

Vége a szerelemnek! Tudomásul veszem a hatalmak parancsát és alávetem magam, azzal a meg-

győzdéssel, hogy ebben is, csak úgy, mint minden egyébben, magasabb célok rejlenek.

Minthogy sikerem a kénnel felbátorított, rávetem magam a jódra, s miután közöltem a „Le Temps”-ban egy tanulmányt a jód egyik összetételéről, beállít hozzám a szállóba egy ismeretlen úr. Bemutatkozik, mint valamennyi európai jódgyárnak a képviselője; az imént olvasta a cikkemet és azzal biztat, hogy abban a pillanatban, mihelyt a kérdés tisztázódik, börzekerachot okozhatunk és egyidejűleg milliókat nyerhetünk, ha idejekorán megszerezzük magunknak a szabadságot.

Azt feleltem neki, hogy nem ipari találmányról van szó, hanem csak tudományos fölfedezésről, amely még nem érlelődött meg eléggé; aztán meg a dolog kereskedelmi vonatkozása nem is érdekel annyira, hogy ily irányban folytassam a további kísérleteket.

A vendég eltávozott. Szállásadónőm, aki régebről ismerte az idegen urat, ettől magától értesült a nagy ujságról, és két álló napig úgy néztek rám a házban, mint jövődő milliomosra.

A kereskedő másodszor is fölkeresett, és ezúttal még jobban lelkesedett a dologért, mint első ízben. Időközben tudakozódott, s minthogy meggyőződött róla, hogy a fölfedezés nagy jövedelmet hajthatna, rá akart bírni arra, hogy utazzam el vele Berlinbe a dolog gyakorlati értékesítése végett.

Megköszöntem ajánlatát és azt tanácsoltam neki, hogy végeztesse el előbb a szükséges analíziseket, mielőtt további lépéseket tesz.

Százezer frankot kínált, amely még aznap esedékes, ha elutazom vele.

Arra kértem, hogy ne háborgasson tovább, mert valami szélhámosságot szimatoltam.

Odalent a háziasszonyomnál kijelentette, hogy bolond vagyok.

A következő pár nap nyugodtan telt el, és közben ráértem gondolkozni a dolgon. Fenyegető inség, fizetetlen adósságok, bizonytalan jövő az egyik oldalon; a másik oldalon csábító függetlenség, tanulmányaim folytatásának lehetősége, gondtalan élet. Aztán meg minden jó gondolat megérdemli a jutalmát.

Bánni kezdtem a dolgot, de ahhoz nem volt bátorságom, hogy felújtsam az összeköttetést. Végül azonban levelet kaptam a kereskedőtől, aki közölte velem, hogy a kémianak egyik tanársegéde az orvosi fakultáson és egy képviselő, aki már akkor is ismert nevű volt, most pedig immár a kelleténél híresebb alak, érdeklődik a jódp probléma iránt.

Erre aztán hozzáláttam egy sor szabályos kísérletnek az elvégzéséhez, változatlanul ugyanazzal az eredménnyel, annak a bebizonyítására, hogy miként lehet a jódot levezetni a benzínből.

Időközben, miután beszéltem a kémikussal, kitűzünk egy napot, amikor találkozunk, hogy bemutassam a döntő kísérleteket.

Aznap reggel, amikor egy csapásra dűlőre kell jutnia a dolognak, elszállítom kocsin lombikjaimat és kémlőszereimet a találkozóra, a kereskedő lakásába a Quartier du Marais-n. A kereskedő otthon volt, de a kémikus, aki elfelejtette, hogy ünnepnap van, kimentette magát és későbbi napra halasztotta az összejövetelt.

Püünkösd volt, és ezt én sem tudtam. A dohos iroda, amelynek ablakai a sötét és piszkos utcára nyíltak, belenyilalt a szivembe. Gyermekkori emlékek ébredtek újra bennem: a püünkösd, a lelkesedés ünnepe, amikor a zöld lombbal, tulipánnal, liliummal és gyöngyvirággal ékesített kis templom megnyílt

a konfirmálandók számára, a fehérruhás lányok angyali serege . . . az orgona . . . a harangzúgás . . .

Szégyenérzés fogta el a lelkemet és felindultan haza siettem, szilárdan eltökélve, hogy visszautasítok minden oly kísérletet, amely arra irányul, hogy üzletet csináljak a tudományból. Elkezdtem rendezgetni a készülékeket és kémlelőszereket, amikkel tele volt a szobám; söpörtem, poroltam, takarítottam; virágot hozattam, különösen nárciszokat. Majd, miután megfürödtem és tiszta inget vettem föl, úgy éreztem, hogy megtisztultam minden szégyenfolttól. Végül kísértáltam a Montparnasse-temetőbe, ahol enyhe gondolatok békéje szállt lelkembe és oly bűnbánat fogott el, aminőt csak ritkán éreztem.

O crux ave spes unica!)* Ezekkel a szavakkal jósolták meg sorsomat a síremlékek. Legyen vége a szerelemnek! Legyen vége a nyereszkesedésnek és a dicsőségnek! A kereszt útja az egyetlen út, amely elvezet a Bölcsességhez!

*) Oh, kereszt, üdvözlégy, egyetlen reményünk.

A fordító.

IV.

A VISSZANYERT PARADICSOM.

Az 1895-ik esztendő nyarát és őszét — mindennek ellenére — a boldog pihenők közé számítom hányatott életemben. Bármibe kezdek, sikerül; ismeretlen jóbarátok hozzák számomra a táplálékot, mint a hollók vitték Illésnek. Pénz repül a kezembe: vehetek könyveket, természettudományi tárgyakat, a többi közt egy mikroszkópot is, amely feltárja előttem az élet titkait.

Meghalva a világ számára, lemondok Páris üres élvezeteiről és nem mozdulok ki saját városrészből, ahol fölkeresem minden reggel az elköltözötteket a Montparnasse-temetőben s azután le sétálok a Luxembourg-kertbe, hogy üdvözöljem virágaimat. Olykor meglátogat egy-egy átutazó honfitársam, és meghív, hogy menjek el vele reggelizni vagy megnézni egy-egy szindarabot a folyó túlsó partjára. Nem fogadom el a meghívást, mert a jobb part tiltott terület számomra, amennyiben a világot jelenti a maga valódi értelmében: az élők és a hívságok világát.

Valójában bizonyosfajta vallás sarjadt ki bennem, noha formulákba foglalni nem is tudnám. Inkább bizonyos lelki állapot, mint elméleteken épülő felfogás; érzések tarka egyvelege, amelyek többé-kevésbé gondolatokká sűrűsödnek.

A kezembe került egy régi római katolikus imakönyv, ezt olvasom belemélyedve; az őszövettség, nem is tudom, mi módon, büntet és vigasztal, míg az újszövetség nem érdekel. De egy buddhista munka mélyebb hatással van rám minden más szent könyvnél, minthogy a pozitív szenvedést fölébe helyezi az önmegtartóztatásnak. Buddhának van bátorsága lemondani asszonyról és gyerekről akkor, amikor életerejé virágában van és a házasságot boldogságát élvezi, míg Krisztus kerül minden közösséget e világ megengedett örömeivel.

Egyébként nem töprengek az érzéseken, amelyek bennem támadnak; pártatlan maradok, ráhagyom a dolgot a maga útjára és nem vonom meg sajátmagamtól ugyanazt a szabadságot, amelyet kötelességem mások számára megadni.

A szezon nagy eseménye Párisban Brunetièrenek, a kritikusként, csatakiáltása volt a tudomány csődjéről.*) Otthonos lévén a természettudományokban gyermekkorom óta, később pedig mint darwinista, magam is rájutottam arra, mennyire ki nem elégítő az a természettudományi módszer, amely elismerte a mindenség kitűnő mechanizmusát, anélkül, hogy elfogadná hozzá a mechanikust is. A rendszer gyarlósága a tudomány általános elfajulásában nyilvánult meg, amely határvonalat jelölt ki a maga számára, amelyen túl nem szabad lépnie. *Megoldottunk* minden problémát. A világegyetemnek nincs több rejtélye. Ez az önhitt hazugság bosszantott engem

*) Brunetière Ferdinand (1849—1906), francia irodalomtörténész és kritikus, akinek „*La Science et la Religion*” (A tudomány és a vallás) című cikke, amelyben „a tudomány csődjét” s a kereszténység erejében való hit szükségét hirdette, a *Revue des Deux Mondes*-ban jelent meg.

A fordító.

már 1880 körül, s a következő tizenöt év alatt a természettudományok revíziójára törekedtem. Így például 1884-ben kétségbe vontam a légkör összetételét és a levegőben található nitrogén azonosságát azzal a nitrogénnel, amelyet valamely nitrogénvegyület szétbontásából kapunk. 1891-ben beállítok a lundi egyetem fizikai laboratóriumába, hogy összehasonlítsam ennek a két különböző nitrogénfajtának a szinképeit. Elmondjam-e, milyen fogadtatásban részesítettek a tudós mechanisták? De most, 1895-ben, következik az argon fölfedezése, és ez megerősítette régebbi föltevéseimet és új lendületet adott kutatásaimnak, amiket dőre házasságom félbeszakított.

A tudomány nem mondott csődöt, de meg kellett buknia a megáporodott, elégtelenített tudománynak. Brunetiére-nek igaza volt, noha nem volt igaza.

Közben, minthogy mindannyian egyetértettek abban, hogy el kell ismerni az anyag egységét és a lényegét tekintve monistáknak nevezték magukat, én tovább mentem a magam útján, amennyiben tőlem telhetően kiküszöböltem a határokat az anyag és az úgynevezett szellem között. Így például 1894-ben az *Antibarbarus* című könyvemben a kén pszichológiáját fejtegettem, amelyet visszavezettem a kén ontogéniájára, vagyis a kén embrionális fejlődésére.

Felhívom továbbá az érdeklődők figyelmét 1896 elején megjelent *Sylva Sylvarum* című munkámra, amelyben alvalató erőm gögös érzetében a teremtés titkainak nyomait hajszoltam főkép a növény- és állatvilágban, valamint *Temető-tanulmányaimra* (megjelentek 1897-ben a „Tryckt och otryckt” című könyvemben), amelyekből kitűnik, hogy a magány és a szenvedés mikép vezetett vissza az Isten és a halhatatlanság ingadozó fogalmához.

V.

A BŰNBEESÉS ÉS AZ ELVESZETT PARADICSOM.

Mióta benyomultam ebbe az új világba, ahová senkisék követhet, undorodom az emberek társaságától és ellenállhatatlan vágyat érzek arra, hogy elkülönítsem magam a környezetemtől. Ennélfogva értesítem barátaimat, hogy egy időre Meudonban*) szándékozom letelepedni, hogy megírjak egy könyvet, amelyhez magányra és csendre van szükségem. Ezidőtájt jelentéktelen civódások miatt szakítottam a tejcarnokbeli asztaltársaságommal is, úgyhogy egy szép napon arra ébredtem, hogy ridegen saját-magamnak a társaságára vagyok utalva. Ennek az lett az első következménye, hogy belső érzéseim hallatlanul tágtak, s oly lelki erőt éreztem, amely külső megnyilvánulásra törekedett. Azt hittem, hogy erőmnek nincs határa, s a kevélység azt a dőre gondolatot ébresztette bennem, hogy próbáljak csodát művelni.

Régebben, valamint életem nagy válságaiban, észrevettem, hogy a távolból hatást tudok gyako-

*) Meudon, község Páris környékén.

A fordító.

rolni távollévő barátaimra. A népmondákból kiderül, hogy hajdanában sokat foglalkoztak az emberek afféle problémákkal, aminő a telepátia meg az elvarázsolás. Nem célom sem az, hogy igaztalan legyek sajátmagammal szemben, sem az, hogy tisztázzam magam egy bűnös cselekedet vádjá alól, de azt hiszem, most már tudom, hogy a rosszakarat nem hatalmasodott el teljesen rajtam, mert hatása visszahatást szült. Valami beteges kíváncsiság, fonák szerelmem kitörése, amelyet szörnyű magányosságom idézett elő, heves vágyat ébresztett bennem, hogy lépjek kapcsolatba újra feleségemmel és gyermekeimmel, akiket amúgyis szerettem. De hogy ejtsem módját ennek, amikor javában folyt már a válópör? Valami rendkívüli esemény, közös szerencsétlenség, mint amikor lecsap például a villám, vagy tűzvész támad vagy áradás . . . szóval valami katasztrófa, ami újra egyesíthet két szívet, mint a regényekben, amikor ellenséges kezek egybefonódnak újra egy betegágy mellett — ez az, amire szükségem van! Betegség! Kis gyerekek mindig betegek szoktak lenni így vagy úgy; az anya érzékenysége túlozza a veszélyt; egy távirat, és minden rendben van.

Bár nem volt sejtelmem a mágia legegyszerűbb fogalmairól sem, valami vészes ösztön belesúgta a fülembe, hogy mit kell csinálnom lelkem mélyéből szeretett kislányunknak az arcképével, kislányoméval, aki később egyetlen vígasztalása lett átkozott életemnek.

Alább el fogom mondani, miéle következményekkel járt ez a kísérletem, amelyben látszólag érvényesült a gonosz szándék hatása a szimbolikus eljárás révén.

Egyelőre azonban várattak még magukra a következmények, és én folytattam a munkámat, de ért-

hetetlen elégedetlenséggel és új csapások előérzetével.

Egy este, amikor ott ültem magányomban a mikroszkóp előtt, olyasvalami esett meg velem, amit akkor nem értettem meg, ami azonban mégis nagy hatással volt rám.

Miután négy napig csiráztattam egy szem diót, különválasztottam a csirát, amely szívalakú volt, nem volt nagyobb egy körtemagnál, s két sziklevel közé volt foglalva, amelyek emberi agyhoz hasonlítottak. Elképzelhető izgatottságom, mikor a mikroszkóp lemezén két kis kezet látok, alabástromfehéret, fölemelve és mintegy imára kulcsolva. Vizió ez? Hallucináció? Szó sincs róla! Lesujtó valóság, amely rémülettel tölt el. Amint mereven felém nyulnak, mintegy könyörögve, megszámlolhatom mindegyik kéznek az öt ujját, a hüvelykujj rövidebb a többinél, igazi női vagy gyermekkezek!

Egy barátomat, aki éppen akkor lepott meg, mikor elképedve és szédülve bámultam ezt a látványt, felszólítottam, hogy erősítse meg, jól látok-e, és nem kellett alvalátónak lennie, hogy lássa ő is a két kezet, amely irtalomért könyörgött a szemlélőhöz.

Mi volt ez? Két első sziklevele egy diófának, a Juglans regiának,*) Jupiter makkjának. Semmi egyéb. És mégis — tagadhatatlan tény volt, hogy az emberi formájú tíz ujj könyörgő mozdulatra kulcsolódt össze: *de profundis clamavi ad te!**)*

*) *Juglans regia*, a pompás diófa latin tudományos neve.

A fordító.

**) A CXXX. zsoltár kezdete: A mélységből kiáltottam hozzád.

A fordító.

Minthogy még nagyon is kishitű voltam és empirikus neveltetésem elbutított, nem törődtem tovább a dologgal.

Megtörtént bűnbeesésem! Súlyosan rám nehezedik az az érzés, hogy elvesztettem az ismeretlen hatalmak kegyét. A Láthatatlannak keze föl van emelve, és a csapások sűrűn érik fejemet.

Először is az történik, hogy névtelen barátom, aki eddig gondoskodott a megélhetésemről, visszahúzódik, mert egy elbizakodott levelemmel megsértettem, úgyhogy most nincs miből élnem.

És amikor megkaptam a *Sylva Sylvarum* kefelevonatát, fölfedezem, hogy a szöveg oldalai el vannak tördelve, körülbelül úgy, mint a jól összekevert kártyacsomó. Nemcsak az oldalak vannak fölcse-rélve és rosszul számozva, hanem a könyv különböző fejezetei is úgy össze-vissza vannak hányva, hogy metsző gúnnyal jelképezik elméletemet a természetben uralkodó „nagy rendetlenség”-ről. Végtelen huzavona és halogatás után elkészül végre a füzet, de a nyomdász ekkor olyan számlával lep meg, amely több, mint a kétszerese annak az összegnek, amelyben megállapodtunk. Bár nem szívesen, be kell küldenem a zálogházba mikroszkópot, frakköltözetemet és azt a pár értéktárgyamat, amely még megmaradt; de végül is ki van nyomva a könyv, és először életemben bizonyos vagyok benne, hogy valami újat, nagyot és szépet mondtam. Könnyű tehát megérteni, milyen önhittén viszem postára a példányokat. Megvető mozdulatot teszek az ég felé, mikor bedobom a keresztkötéseket a levélszekrénybe, s kigúnyolva az ellenséges hatalmakat, ezt gondolom magamban:

— Hallod-e, Szfinksz-barátom! Megoldottam a talányodat! és füttyölök rád!

Mikor visszaérkeztem a szállómba, ott találtam a szobaszámlámat egy kísérő levéllel.

Ez a váratlan csapás dühbe hoz, mert egy év óta ott laktam már a szállóban, s elkezdék ügyet vetni oly apróságokra is, amikkel eddigelé nem törődtem. Így például észreveszem, hogy a szomszédos szobákban három zongorát vernek egyszerre.

Valószínűnek tartom, hogy intrikáról van szó, amelyet azok a skandináv nők szöttek, akiknek társaságából visszahúzódtam.

Három zongora! És én nem hurcolkodhatom el máshova, mert nincs pénzem.

Elalszom, dühösen ezekre a nőkre és a sorsra, és átkot szórva az égre. Másnapreggel hirtelen lármára ébredek. Szöget vernek a falba az ágyam mellett lévő szobában. Majd a másik oldalon kalapácsolnak.

Nyilván összeesküvés, éppoly ostoba, mint maguk a művésznők; haragudni se érdemes érte.

De mikor a reggeli után szokásom szerint szunyókálni akarok egyet az ágyamon, olyan dörömbölés támad a hálófülke fölött lévő szobában, hogy a mennyezetről lehull a gipsz a fejemre.

Lemegyek a háziasszonyhoz és panaszkodom vendégeinek a viselkedése miatt. Azt állítja, egyébként nagyon udvariasan, hogy semmit sem hallott; igéri, hogy kiadja az utat mindenkinek, aki zavarni mer, mert nagyon szeretné, ha ott maradnék a szállójában, amely nem a legjobban ment.

Anélkül, hogy hinnék egy nő szavának, ezúttal biztam saját érdekében, amely arra kényszerítette őt, hogy jól bánjon velem!

A lármá azonban tovább tart, és úgy sejtem, a nők azt akarják elhitetni velem, hogy kopogó szellemek zavarnak. Milyen együgyű cselszövők!

De egyidejűleg megváltozik a tejcsarnokbeli pajtások viselkedése is velem szemben, és kaján ellenségeskedés nyilatkozik meg sunyi tekintetükben, tartózkodó szavaikban. Beleunva a civódásba, elmenekülök a szállóból és a tejcsarnokból, kifosztva, mint a viharban kidőlt fa, cserben hagyva könyveimet és más apró-cseprő holmimat, csupaszon, mint Keresztelő Szent János gyermekkorában. És bevonulok az Orfila-szállóba 1896 február 21-ikén.

VI.

A TISZTITÓTŰZ.

Az Orfila-szálló olyan, mint egy kolostor, s egyébként panzió a katolikus egyesületbe tartozó diákok számára. A szálló felügyelője egy abbé, aki nyájas és szeretetreméltó. Csend, rend és jó erkölcsök uralkodnak itt. És — vigaszul számomra annyi gyötrődés után — nőket nem fogadnak be ide.

Régi ház, alacsony szobákkal, sötét folyosókkal és útvesztőszerűen kanyargó falépcsőkkel. Misztikus atmoszférája van az egész épületnek, amely régóta vonzott már. A szobám holmi zsákutcafélére néz, úgyhogy a szoba közepéből a kilátás nem mutat csak egy mohos falat két keskeny ovális ablakkal. De mikor asztalomnál ülök az ablak előtt, olyan elragadó tájat látok, aminőt nem igen várhattam ehelyütt. Legalul repkénnyel befuttatott körfal; kolostorudvar, ahol jó családból való fiatal apácák hűsölnek platánok, Paulowniák, ákácok között. Kápolna választékos csúcsíves stílusban. Távolság magas falak számtalan apró rácsos ablakkal, amelyek kolostorra emlékeztetik az embert; a völgy-mélyedés folytatásában kémények erdeje koronáz félig elrejtett régi házakat; és a messzeségben a

Notre Dame des Champs templom tornya, kereszttel és a hegyén kakassal.

Szobámban ott lóg Paulai Szent Vincének rézmetszetű képe, meg egy másik kép, amely Szent Pétert ábrázolja, a hálófülkében az ágyam fölött. A mennyek országának kapusa! Milyen metsző ironia számomra, aki néhány évvel előbb nevetségessé tettem az apostolt egy fantasztikus drámában.*)

Szobámmal nagyon meg vagyok elégedve, és jól alszom az első éjszaka.

Másnap fölfedezem, hogy az árnyékszék ott van a szűk udvarban az ablakom alatt, még pedig oly közel hozzám, hogy minden alkalommal hallom a vasfödő lecsapódását. Majd megállapítom, hogy a két ökörszemablak szemben velem szintén hasonló helyiségekhez tartozik, és hamarosan meggyőződöm arról is, hogy a száz meg száz apró ablak távolabb a háttérben száz meg száz árnyékszéknek az ablaka, amely ott van elhelyezve egy egész sor lakóház hátsó tűzfalán. Eleinte dühöngök, de mint-hogy nincs módom szabadulni, beletörődöm a dologba, átkozva sorsomat.

Egy óra tájban bejön az inas a villásreggelivel, s minthogy nincs kedvem ide-oda tologatni a dolgokat az íróasztalomon, a tálcát az éjjeli szekrényre teszi, amelyben az éjjeli edény van. Szólok neki, és a fickó őszintén sajnálja a dolgot, de nem segíthet rajta, mert más asztal nincs a szobában, amelyen teríthetne. Előzékeny volt és nem látszott gonosznak, így hát volt rá okom, hogy ártatlannak tartam; de az éjjeli edényt kivitte magával.

Ha abban a pillanatban ismertem volna Swedenborgot, megértettem volna, hogy a hatalmak az

*) E dráma címe: *A mennyország kulcsai* (Himmelrikets Nycklar). Strindberg 1892-ben írta. A fordító.

űrülékek poklára kárhoztattak.*) Így azonban nem győztem dühöngni a tartós balvégzet ellen, amely annyi év óta üldözött; majd megnyugodtam és komor lemondással megalázkodtam a sors előtt. Jób könyvének olvasásában kerestem épülést, azzal a meggyőződéssel, hogy az Örökkévaló azért szolgáltatott ki a Sátán hatalmaskodásának, hogy megpróbáljon . . . Ez a gondolat megvigasztalt, s örültem a szenvedésnek, mert a Mindenható bizalmának tanujelét láttam benne.

Ez időtől fogva egész sora kezdődik a kinyilatkoztatásoknak, amelyeket nem tudok megmagyarázni anélkül, hogy föl ne tételezzem ismeretlen hatalmak beavatkozását, és e perctől kezdve jegyzeteket csinállok, amelyek lassanként naplóvá gyűlenek. Ennek a naplónak a kivonata az, amit ehelyt közlök.

Kellemetlen csend borult kémiai vizsgálódásaimra. Hogy újra megembereljem magam és döntő eredményt érjek el, rávetem magam az aranycsinálás problémájára. Kiindulópontom ez a kérdés volt: a vasvitriolból mért csapódik le szinarany arany-sónak az oldatában? A válasz erre így hangzott: azért, mert a vas és a kén megvan az arany összetételében. Bizonyíték: a természetben előforduló minden kén-vasvegyület többé-kevésbbé aranyat tartalmaz. Ennélfogva vasvitriol oldataival kezdtem el dolgozni.

Egy reggel arra ébredek, hogy — izlésem és szokásom ellenére — kedvem volna kirándulni vala-

*) Swedenborg Emanuel (1688—1772), svéd püspök, tudós és misztikus. Strindberg az űrülékek poklánál jegyzetben utal Swedenborgnak *Arcana Coelestia* (Mennyei titkok) című munkájára.

hová. Félig találomra eljutok a Montparnasse-pályaudvarra és a Meudon felé induló vonatra ülök. Le is szállok ebben a kis városban, ahol még sohasem voltam, végigmegyek a főúton és befordulok jobbra egy utcába, amely két fal között húzódik tova. Húsz lépésnyire előttem egy római lovag emelkedik ki félig a földből, vas-szürke fegyverzetben. Bár az alak nagyon csinosan mintázott miniatűr-figura, mégis tisztában vagyok vele, hogy egészen egyszerű kőfaragás.

Még közlelről is megtéveszti a szemet, mikor megállok előtte, és én szándékosan ragaszkodom is az illúzióhoz, amely mulattat. A lovag a mellette elnyúló falra tekint, s mikor követem tekintetét, látom, hogy szénnel írt felírás van a meszes falon. Két egymásba fonódó betű: *F.* és *S.*, amely eszembe juttatja feleségem nevének a kezdőbetűit.*) — Feleségem még mindig szeret! — A következő pillanatban lecsap rám, mint a villám, a vasnak (*Ferrum*) és a kénnek (*Sulphur*) a kémiai jele, amely elválik egymástól és feltárja számomra az arany titkát.

Majd megvizsgálom a talajt és rábukkanok két ólomzárra, amelyet zsineg fűz egymáshoz. Az egyikén két betű van: *V. P.*, a másikon királyi korona.

Anélkül, hogy kedvem lett volna belebocsátkozni a történetek részletes magyarázatásába, visszatérek Párisba, azzal az eleven benyomással, hogy valami csodálatos dolgot éltem át.

A kályhában olyan szenet égetek, amelyet barátfej-szénnek neveznek, mert kerek, sima darabokból áll. Egy izben, amikor a tűz kialudt, mielőtt

*) Strindberg második feleségének Frida volt a keresztnéve. Lásd az *Egy lélek fejlődése* VI. kötetének (*El egymástól!*) a bevezetését.

A fordító.

teljesen kiégett volna, kikaparok a tűzből egy fantasztikus alakú szénkonglomerátumot. Kakasfej pompás taréjjal; a törzse inkább emberi törzs kicsavart tagokkal. Mintha a középkori boszorkányszombatok démonjaihoz hasonlított volna.

Másnap egy pompás csoportozatot szedek ki a tűzből: két lobogó ruhás, ölelkező, részeg gnómot. Primitív szobrászművészeti remek.

Harmadnap egy Madonnát a gyermekkel, bizanci stílusban, páratlan körvonalakkal.

Az asztalomon hagyom mind a hármat, miután lerajzoltam. Meglátogat egy festőbarátom; növekvő kíváncsisággal nézi a szobrocskákat és megkérdezi: — Hát ezeket ki csinálta?

— Csinálta? — Hogy próbára tegyem a barátomat, megnevezek egy norvég szobrászt.

— Vagy úgy? Ez lehetséges, — hagyja rám. — De máskéülönbén Kittelsenre gondoltam volna, a skandináv mondák híres illusztrátorára.

Nem hittem démonoknak a létezésében; mint-hogy azonban kíváncsi voltam rá, hogy milyen hatással lesznek szobrocskáim a verebekre, amelyeket kenyérmorzsával az ablakom elé szoktattam, kiramom a figurákat az ablakdeszkára.

A verebek megijednek és távol maradnak. Olyan hasonlóságról van tehát szó, amelyet még az állatok is észrevehetnek, s a tehetetlen anyagnak és a tűznek e mögött a játéka mögött valóság van.

A nap úgy felmelegíti bálványaimat, hogy a kakastaréjos démon megreped; énnekem pedig eszembe jut az a népmonda, hogy a törpék szét-pukkannak, hogyha napkeltéig künn rekednek a szabadban.

A szállóban olyan dolgok történnek, amik nyugtalanítanak. Másnap a beköltözésem után a fekete

táblán a tornácon, ahol a szobakulcsok lógnak, egy levelet találok X. úrnak címezve, aki diák s akinek ugyanaz a neve, mint a feleségemnek. A levelet Dornachban bélyegezték le. Ez a neve annak az osztrák falunak, ahol feleségem lakik gyermekünkkel. Minthogy azonban bizonyos vagyok benne, hogy Dornachban nincs postahivatal, a dolog rejtélyes marad.

Ezt a levelet, amelyet feltűnő módon, úgyszólván azzal a szándékkal helyeztek el, hogy észrevegyem, több más követi. A második Bitter doktor úrnak van címezve, és Bécsben bélyegezték le. Egy harmadikon ez a koholt lengyel név van: Schmulachowsky.

Ezt a kártyát az ördög keveri, mert ez a név el van torzítva, és én megértem, mire céloznak vele: egyik halálos ellenségemre, aki Berlinben lakik.

Máskor megint egy svéd név emlékeztet egyik ellenségemre, aki hazámban él. Végül egy bécsi lebélyegzésű levél következik, amelynek borítékára rá van nyomtatva dr. Eder vegyikísérleti állomásának a címe. Ez azt jelenti, hogy ki akarják kémlelni arany-szintézisemet. Kétségtelen, hogy intrikáról van szó, de az ördög keverte a kártyát a hamisjátékosok számára. Ugy intézni a dolgokat, hogy gyanakvásom ide-oda tévelyegjen a világ minden tája felé: ennyi leleményesség nem tételezhető fel közönséges habarodott agyú halandókról.

Mikor kérdezősködöm az inastól, ki ez az X. úr, azt az együgyű választ adja, hogy elzászi ember. Ennél többet nem tudok kihúzni belőle.

Egy ízben, amikor hazaérkeztem reggeli sétámról, egy levelezőlapot pillantottam meg a rekeszben közvetlenül az én kulcsom mellett. Egy pillanatig már-már engedtem a kísértésnek s úgy akartam megoldani a talányt, hogy gyorsan elolvasom a

levelezőlapot, de jó angyalom megbénította kezemet éppen abban a pillanatban, amikor egy fiatalember kilépett rejtekhelyéről az ajtó mögül.

A szeme közé nézek, s látom, hogy az arca a feleségeméhez hasonlít. Szótlanul köszöntjük egymást, s azután megy mindegyikünk a maga útján.

Ezt az összeesküvést sohse tudtam kibogozni s még ma sem ismerem a szereplőket, mert a feleségemnek nincsenek sem fivérei, sem unokafivérei.

A bizonytalanság, a bosszúval való állandó fenyegetődés ugyancsak megkínzott egy féleszten-deig. Elviseltem ezt is éppúgy, mint minden egyebet, s büntetést láttam benne ismert és ismeretlen bű-nökért.

Új esztendő táján felbukkant egy idegen az étkezőhelyünkön. Amerikai festő volt, és éppen jó-kor érkezett, hogy felírassítse sorvadozó társas éle-tünket. Noha eleven, kozmopolita irányú, merész szellem volt és noha megnyerő volt a modora is, mégis valami határozatlan bizalmatlanságot ébresztett bennem. Hiába volt biztos a fellépése, mégis sejtettem, hogy inog a föld a lába alatt.

Az összeomlás hamarébb következett, mint ahogy gyaníthattam. Egy este belépett szobámba a boldogtalan és arra kért, engedjem meg, hogy egy kicsit ott maradjasson. Ugy nézett ki, mint az akasztott ember, és az is volt.

A házigazdája kidobta a műterméből; a szere-tője faképnél hagyta; nyakig ült az adósságban és a hitelezők szorongatták; az utcán nekiestek és szid-ták, mint a bokrot, a ki nem fizetett modellek selyem-legényei. Végkép lesujtotta azonban őt házigazdájá-nak a kegyetlensége, aki leioglaltatta a Mars-mezei Szalonba szánt képét, amelytől nagy sikert várt, mert a kép tárgya véleménye szerint új és meglepő

volt. Az emancipált nőt ábrázolta, más állapotban, akit a néptömeg keresztre feszít és megátkoz.

Tartozott az étkezőhelyen is, bőjtölt reggel óta és hajléktalanul az utcára került.

Az első gyónás után megvallotta utólag azt is, hogy bevett két ember számára elegendő morfiumot, de a halál nem kívánta még őt.

Miután komolyan megbeszéltük a dolgot, abban egyeztünk meg, hogy más városrészben kell szállást keresnie s hogy együtt fogunk ebédelni egy lacikonyhában, amelyet a többiek nem ismertek. Nem akartam magára hagyni, hogy barátok híján el ne veszítse a bátorságát és legyen kedve új képet iesteni a Függetlenek Szalonja számára.

Ez az ember lett most egyetlen pajtásom, és balvégzete megkettőzi szenvedéseimet, amennyiben beleélem magamat az ő kínjaiba is. Daoból teszem ezt, de értékes tapasztalatot is merítek a dologból. Beavat egész multjába: német eredetű ember, aki hét évet Amerikában töltött, részint a családjára szakadt szerencsétlenség következtében, részint egy fiataalkori meggondolatlansága miatt, amennyiben kiadott egy istenkáromló röpiratot, amelyért elítélték.

Megállapítom, hogy értelme jóval nagyobb a szokottnál, a kedélye búskomor, az érzékisége féktelen. De e mögött az emberi álarc mögött, amelynek sajátos vonásait elnyűtte kozmopolita neveltetése, oly titkot sejtek, amely izgatja gondolataimat, és azt várom, hogy előbb-utóbb a nyitjára jutok.

Két álló hónapig várok, és eközben annyira összekapcsolom életemet ennek az idegennek az életével, hogy újra átélem mindazt a nyomorúságot, amellyel minden művésznek meg kell küzdenie, amíg ki nem verekedte az érvényesülését, és elfelejtem,

hogy én magam utat törtem már magamnak, hogy a nevemnek jelentősége van egész Párisban és a párisi drámai szerzők társaságában, jelentősége, amely azonban elvesztette immár minden értékét a kémikus számára. Egyébként pajtásom csak addig szeret, amíg véka alá rejtem elért sikereimet; de amikor kénytelen vagyok futólag érinteni őket, a pajtás megsértődik, s oly boldogtalan és megszegyenült arcot vág, hogy már csak könyörületességből is úgy beszélek magamról, mint vén léhűtőről. Így aztán én magam szinte észrevétlenül egyre mélyebbre sülyedek, ő ellenben, akire jövő vár, újra a magasba emelkedik az én rovásomra. Hullává leszek, amelyet egy fa tövében ástak el, a fa pedig táplálékot szív a feloszlóban lévő életből és sudárba szökken.

Ugyanezidőben buddhista könyveket tanulmányozok s ezzel kapcsolatban megcsodálom önmegtagadásomat, hogy másnak a kedvéért ekkép ölöm magam. De minden jócselekedet megkapja a maga jutalmát, s az én jutalmam a következő volt.

Egy szép napon a *Revue des Revues* Francis Schlatternek, az amerikai iósnak és csodadoktornak, az arcképét közli, aki 1895-ben 5000 beteget meggyógyított s azután nyom nélkül eltűnt e világból.

De most azt látom, hogy ennek az embernek az arca csodálatos módon hasonlít a pajtásom arcához. Hogy megbizonyosodjam a dologról, magammal viszem a folyóiratot a Café de Versailles-ba, ahol egy svéd szobrász várt rám. Ő is észreveszi a hasonlóságot és figyelmeztet némely sajátságosan egybevágó körülményre: hogy mindakettő német eredetű és mindakettő Amerikában működött. Sőt mi több: Schlatter akkoriban tűnt el, amikor barátunk felbukkant Párisban. Minthogy most már járatos vagyok valamelyest az okkultizmus műkifeje-

zéseiben, megkockáztattam azt a föltevést, hogy ez a Francis Schlatter a mi emberünknek a „második én”-je, aki tőle függetlenül él, anélkül, hogy tudna róla.

Amikor kiejtettem a „második én” szót, szobrász barátom nagyot nézett és felhívta a figyelmemet arra a körülményre, hogy emberünknek állandóan két lakása van, az egyik a Szajna jobb partján, a másik a bal partján. Megtudtam továbbá azt is, hogy titokzatos barátom kettős életet élt, annyiban, hogy miután az estét velem töltötte, filozófiai és félig vallási eszmecserébe mélyedve, minden éjjel látták őt Bullier*) tánctermeiben is.

Volt egy megbízható eszköz e két hajszálig hasonlatos ember azonosságának a bebizonyítására, minthogy Francis Schlatter utolsó levelét fac-similében közölte a folyóirat.

— Ebédelj velem ma este, — indítványoztam a szobrásznak, — majd lediktálom neki Schlatter levelét. Ha a két kézírás, de főleg a névaláírás hasonló, akkor ez elég bizonyíték.

Ugyanaznap este ebéd közben minden igaznak bizonyul; a kézírás ugyanaz, a névaláírás és hozzá a kacsringó — minden egyezik.

A festő csodálkozik egy kicsit, de aláveti magát a vizsgálatnak; végül megkérdezi:

— Mi a céljuk ezzel?

— Ismeri Francis Schlattert?

— A hírét se hallottam soha.

— Nem emlékszik arra az amerikai csodadoktorra tavalyról?

— Persze, persze! Arra a szélhámosra!

*) A Bal Bullier, másként Clauserie vagy Brasserie des Lilas híres párisi diáktánchelyiség és kávéház. A ford.

Emlékszik; megmutatom neki az arcképet és a fac-similét.

Nevet — szkeptikus, nyugodt, közönyös arc kifejezéssel.

Pár nap múlva, amikor éppen együtt ülünk, én meg titokzatos barátom, egy pohár abszint mellett a Café de Versailles terraszán, egy gonosz képű, munkásruhás fickó megáll az asztalunk előtt és minden előzetes figyelmeztetés nélkül botrányt csap a vendégek közepett. A pajtásom felé fordulva, torkaszakadtából ráordít:

— Most végre megcsíptem hát, átkozott csaló! Hát járja az, hogy megrendel nálam harminc frankért egy keresztet, át is veszi tőlem a munkát és aztán elillan!? Ebadta bitangja, hát azt hiszi, hogy ilyen kereszt csak úgy magától megterem . . . ?

Ömlött belőle a szó, és amikor a pincérek megpróbálták eltávolítani, azzal fenyegetődött, hogy rendőrért szalad, mialatt a szegény adós ott ült a helyén mozdulatlanul, némán, megsemmisülve, mint a halálraitélt, meggyalázva ennek a többé-kevésbé ismerős művészpublikumnak a szemeláttára.

Mikor a jelenet véget ért, megkérdeztem tőle, kábultan, mintha boszorkányszombatot jártam volna:

— Kereszt? Miféle harmincfrankos kereszt? Egy szót sem értek a dologból.

— Hát a Jeanne d'Arc keresztje volt, a modell a képemhez, a keresztrefeszített asszonyhoz.

— De hisz ez a munkás maga volt az ördög!

Majd egy pillanatnyi csend után így folytattam:

— Mulatságos dolog volt mindenesetre, de hát a kereszttel nem szabad tréfolni, meg aztán Jeanne d'Arc-kal sem.

— Hát maga hisz az ilyesmiben?

- Nem tudom! Most immár semmit se tudok!
— De a harminc ezüstpénz!
— Elég, elég! — kiáltott sértődötten.

Nagypénteken, mikor megérkeztem a lacikonyhába, ott találtam már bajtársamat, aki elaludt az asztal mellett.

Jókedvűen felébresztettem és csodálkozva rászóltam:

— Hát maga itt van?

— Hogy-hogy?

— Azt hittem, hogy nagypénteken legalább is hat óráig a kereszten marad.

— Hat óráig? Ejnye, csakugyan átaludtam az egész napot este hatig, anélkül, hogy tudnám, miért.

— En megmondhatom, ha kívánja.

— Persze, persze: az asztráltest elment sétálni másfelé, ugy-e? — Amerikába . . . és a többi, és a többi . . .

Ettől az estétől fogva észrevétlenül kezdünk elhidegülni egymástól, miután négy szörnyű hónapja tartott már a barátkozásunk, miközben pajtásom átnevelődött és ráért módszert változtatni a festészetében, annyira, hogy végül úgy megvetette már keresztre feszített asszonyát, mint holmi ócska limlomot. Belenyugodott a szenvedésbe, mint az egyedüli örömbé, amely hasznára válhat az embernek itt e földi életben, és ennek következményeképpen eljutott a lemondás állapotába. Igazi hős volt a bajok tűrésében! Csodáltam őt, amikor ugyanaznap kétszer is megtette az utat oda-vissza Montrouge és a Vásárcsarnokok között, kitaposott sarkú cipőjében, anélkül, hogy csak egy falatot is evett volna. Este pedig, miután tizenhétszer tisztelgett már a képeslapok szerkesztősegeiben és túlادott három rajzán, anélkül azonban, hogy előre kifizették volna, elment

táncolni Bullier tánctermebe, miután befalt két sou-ára kenyeret.

Végül, még pedig úgyszólván közös hallgatag megállapodás alapján, felbontottuk ezt a kapcsolatot, amelynek kölcsönös támogatás volt a célja. Mindketten úgy éreztük, hogy jóllaktunk egymással és hogy külön-külön kell továbbhaladnunk sor-sunk beteljesülése felé. És amikor utoljára búcsúztunk egymástól, tudtam, hogy csakugyan utoljára búcsúztunk.

Azóta sohse találkoztam újra ezzel az emberrel, és nem is hallottam, mi lett belőle.

Tavasszal, amikor rám nehezedett még nemcsak sajátmagamnak, hanem pajtásomnak a balsorsa is, levelet kaptam első házasságomból való gyermekeimtől, akik közölték velem, hogy súlyos betegek voltak és kórházba kerültek. Mikor egybevetettem ennek a betegségnek az időpontját ártalmas kísér-letemnek az idejével, megrémültem sajátmagamtól. Miután, tisztára könnyelműségből, nem átallottam játszani a titkos erőkkal, a rosszakarát haladt tovább a maga útján, de a láthatatlan kéz vezérelte, míg végül szíven talált.

Nem akarok mentegetőzni, de mégis arra kérem az olvasót, jegyezze meg magának ezt a tényt arra az esetre, ha kedve támadna mágiával foglalkozni, főkép azzal a fajtájával, amelyet bűbájosságnak vagy tulajdonképpen varázsolásnak neveznek, s amelynek, mint Rochas*) bebizonyította, lehet, sőt valóban volt is foganatja.

*) *L'Extériorisation de la sensibilité.* — Strindberg jegyzete. — Rochas d'Aiglun-nek ez a munkája 1895-ben jelent meg. A fordító.

Egy vasárnap reggel husvét előtt felébredek, kísétálok a Luxembourg-kertbe, amelyen keresztül-vágok, átmegyek az úton és belépek az Odéon-színház árkádjai alá. *) Megállok mozdulatlanul Balzac kék regényei előtt; a kezembe veszem találomra a *Séraphitát*. Mért éppen ezt?

Talán valami félig tudatos enilékezés maradt meg bennem a *L'Initiation* **) című folyóirat olvasásából, amelynek kritikusa, mikor *Sylva Sylvarum* című könyvemet ismertette, Swedenborg földijének nevezett.

Mihelyt hazaérkeztem, kinyitottam a könyvet, amely csaknem ismeretlen volt előttem, hiszen nagyon sok esztendő telt már el, mióta először olvastam.

Teljesen új volt a számomra ennek a rendkívüli könyvnek a tartalma, és most, mikor a lelkem elő volt készítve rá, nem győztem falni a könyvet. Soha semmit sem olvastam Swedenborgtól, akit közös hazánkban sarlatánnak, léha képzelődésű bolondnak tartottak, de most rajongó csodálat fogott el, amint beszélni hallottam a múlt századnak ezt az angyallelkű óriását a franciák legmélyebb zsenijének a tolmácsolásában.

De amint áhítatos figyelemmel tovább olvasok, eljutok a tizenhatodik oldalra, látom, hogy Swedenborg halálának a napja március 29-ike volt. Abba-hagyom az olvasást, elgondolkozom, utánanézek a naptárban. Ugy van: a mai nap éppen március 29-ike s még hozzá Virágvasárnap.

Igy vonult be Swedenborg életembe, amelyben nagy szerepet játszott, mint fenyegető szellemem, és

*) A párisi Odéon-színház árkádjai között több antik-vár-könyvkereskedés van.

**) A felavatás.

A fordító.

A fordító.

éppen halálának az évfordulóján jelentkezett, pálma-
ágat hozva számomra — a győzelemét-e avagy a
mártiromságét?

A *Séraphita* evangéliumommá lesz; hatása alatt
felújítom újra kapcsolatokat egy felsőbbrendű
világgal, még pedig éppen olyan időpontban, amikor
undorodom az élettől s ellenállhatatlan honvágygal
sóvárgok a mennyek országa után. Kétségtelen, hogy
megérlelődtem egy felsőbbrendű létre. Megvetem a
földet, ezt a tisztátalan, méltatlan világot, az embe-
reket és az emberek műveit. Az igaz embert látom
magamban, akit az Örökkévaló megpróbáltatásokkal
látogatott meg, és akit e földi élet tisztítótüze méltó-
vá fog tenni hamarosan a megváltásra.

Ez a kevélység, amely a hatalmakkal való meg-
hitt kapcsolatomnak a következménye, mindig
olyankor szokott felfuvalkodni bennem, amikor észre-
veszem, hogy tudományos fáradozásaimat siker ko-
ronázza. Most például sikerül aranyat csinálnom,
saját számításaim alapján és a kohászok kísérletei-
nek megfelelően, és azt hiszem, hogy ezt be is bizo-
nyíthatom. Próbákat küldök be egy roueni kémikus-
nak, akivel jó barátságban vagyok. Ez a kémikus
bebizonyítja állításaimnak az ellenkezőjét, és én egy
álló hétig nem is tudok mit válaszolni neki. Majd
átlapozom patrónusomnak, Orfilának, a kémiáját, és
rábukkanok benne eljárási módoknak a titkára.

Ez a régi, eliejejtett és megvetett kémia, amely
1830-ból való, órakulomommá lett, amely megsegít
minden válságos pillanatban. Két barátom, Orfila és
Swedenborg, állandóan oltalmaz, bátorít és büntet
engem. Nem látom őket, de érzem a jelenlétüket;
nem úgy mutatkoznak, mint szellemek, víziókban
vagy hallucinációkban, de naponta bekövetkező apró
események, amelyekre figyelek, nyilvánvalóvá teszik
beavatkozásukat életem fordulataiba.

A szellemek éppúgy naturalisták lettek, mint a mai kor, és nem érik be azzal, hogy víziókat rendezzenek.

Elég lesz, ha elmondom például a következő dolgot, amit nem lehet megmagyarázni a körülmények találkozásának fogalmával.

Miután sikerült aranyfoltokat előállítanom papiroson, megpróbáltam elérni ugyanezt az eredményt nagyban is, száraz úton és a tűz segítségével. Két-száz kísérlet eredménytelen maradt, úgyhogy kétségségesen félre is tettem már a fűvócsövet. Az egyik reggeli sétámon eljutottam az Avenue de l'Observatoire-ba, ahonnan gyakran meg szoktam csodálni a négy világtáj csoportját, abból a titkos okból, mert Carpeaux női alakjai közül a legbájosabb hasonlít a feleségemhez.*) A Halak jegyében pihen az éggömb alatt és háta mögött verebek fészkelnek.

Az emlékmű tövében két tojásdad alakú kartonlapot pillantok meg, az egyikre ez a szám van rányomtatva: 207, a másikra ez: 28. Ez a két szám az ólmot jelenti, amelynek atomsúlya 207, és a szilíciumot (atomsúlya 28). Fölveszem a földről a leletet és megőrzöm kémiai följegyzéseim között. Otthon azonnal kísérletezni kezdek az ólommal, de a szilíciumhoz egyelőre még nem nyúlok.

Minthogy a kohászatból tudom, hogy az ólom, ha csonthamúval bélelt tégelyben keverjük, mindig egy kevés ezüstöt ad és ez az ezüst mindenkor igen csekély mennyiségű aranyat tartalmaz, ebből azt következtetem, hogy a kalciumfoszfát, amely a

*) Jean-Baptiste Carpeaux (1827—1875) francia szobrász. Legsikerültebb műve a *négy világtáj* című bronz-csoportozat: négy női alak, amely az éggömböt hordja. A szobornál az Avenue de l'Observatoire déli végén lévő szökőkutat, a Fontaine de l'Observatoire-t, ékesíti. A fordító.

csonthamú főalkatrésze, szükségkép lényeges tényezője az arany ólomból való előállításának.

Valóban úgy is volt, hogy az ólom, valahányszor foszforsavas mészréteg fölött olvasztottam meg, mindig aransárgára festődött az alsó felületén. A hatalmak azonban nem kegyeltek és félbeszakították kísérleteim befejezését.

Egy évvel később, mikor a svédországi Lundban időztem, egy szobrásztól, aki finomabb agyagárukat készített, ólomból és szilíciumból összetett zománcot kaptam, amelyből először sikerült tűz segítségével érces aranyat előállítanom, még pedig tökéletes szépségűt.

Mikor köszönetet mondtam a szobrásznak, megmutattam neki a két kartonlapot a 207-es és 28-as számmal.

Beszélhetünk-e véletlenről vagy körülmények találkozásáról ebben az esetben, amely megdönthetetlen logika bélyegét viseli magán?

Mégegyszer hangsúlyozom, hogy sohasem háborgattak víziók, hanem valóságos tárgyak öltöttek gyakran nagyszerű hatású emberi formákat.

Igy például egy izben azt láttam, hogy a párnacihám, amely déli szundikálásom közben összegyűrődött, Michel-Angelo stílusára emlékeztető márványfejjé mintázódott.

Egy este pedig, mikor az amerikai csodadoktor második én-jével együtt kerültem haza, a hálófülke félhomályában egy óriási Zeust fődöztem fel, aki az ágyamon pihent. Pajtásom csaknem áhítatos félelemmel áll meg ez előtt a váratlan látvány előtt. Művész létére nyomban felfogja a vonalak szépségét:

— Hisz ez az eltűnt nagy művészet, amely itt ujjaszületett. Hisz ez valóságos rajzakadémia!

Mennél tovább nézzük, annál elevenebb és félelme-
sebb valósággá lesz a jelenség.

— Világos, hogy a szellemek éppúgy realis-
tákká lettek, mint mi emberek.

Véletlenről szó sem lehet, minthogy a párna-
ciha bizonyos napokon rémes szörnyetegeket, gót
sárkányfejeket ábrázol — egyszer éjszaka pedig,
amikor lumpolásból tértem haza, maga az ördög
fogadott, a középkori stílusú bakfejű ördög.

Nem ijedtem meg sohasem, mert ehhez nagyon
is természetes volt mindig az egész dolog, de meg-
rögződött bennem az a benyomás, hogy valami
rendellenes, félig-meddig természetfölötti dolgot
élek át.

Szobrász-barátom, akit elhívtam tanúnak, egy
csöppet sem csodálkozott, hanem elvitt magával a
műtermébe, ahol egy ceruzarajz, amely a falon ló-
gott, valósággal megdöbbenett vonalainak a szép-
ségével.

— Hát ezt honnan szerezte? Madonna, ugy-e?

— Úgy van, versaillesi Madonna; a Svájciak
tavában*) úszó vizinövények nyomán rajzoltam.

Ime, itt az új művészet, s még hozzá a természet
nyomán! A naturalista alvalátás! Mért köpjük le
hát a naturalizmust, mikor ime új stádiumot jelent,
amely magában rejtí a növekedés és kifejlődés lehe-
tőségét? Visszatérnek hozzánk az istenek, s az írók
és művészek riadója: — Vissza Pánhoz! — oly erős
visszhangot támasztott, hogy a természet újra fel-
ébredt évszázados szunnyadásából! Itt e földön
semmisem történik a hatalmak hozzájárulása nél-
kül, és hogyha megszületett a naturalizmus, hát

*) A Svájciak tava (*Pièce de Suisses*) mesterséges tó a
versaillesi várkertben. A fordító.

akkor maradjon is meg és teremtsen meg újra az anyag és szellem harmóniáját.

Szobrász-barátom látnok. Elmeséli, hogy látott Bretagne-ban egy sziklát, amely Orfeuszt és Krisztust ábrázolta együttesen. El is akar menni újra oda, hogy felhasználja mintának a sziklát egy csoportozathoz a Szalon számára.

Egy este együtt ballagtam lefelé a rue de Rennes-en ugyanezzel a látnok-baráttal, aki egyszerre csak megállt egy könyvkereskedés kirakata előtt, amelyben színes fényképek voltak kiállítva. Sorozatos jelenetek voltak, amelyekben az emberi alakok fejét árvácskák helyettesítették. Ámbár régi megfigyelője vagyok a növényvilágnak, sohse fődöztem fel az árvácska hasonlóságát az emberi arccal. Pajtásom nem győzött ezen eléggé csodálkozni, még pedig kettős okból.

— Képzeld csak, — kezdte, — tegnap este, amikor hazakerülök, az árvácskák az ablakom deszkájáról ingerkedve néztek rám, s egyszerre csak ugyanannyi emberi arcot láttam helyettük, de meg voltam győződve róla, hogy vízió az egész és idegességemnek a következménye. Ma pedig ugyanezt látom megint ezeken a régi nyomatokon. Nem illúzió tehát a dolog, hanem valóság, minthogy ez az ismeretlen művész ugyanezt a megfigyelést tette már jóval előttem.

Fokról-fokra fejlődünk mint látnokok, s legközelebb velem történt meg, hogy Napoleont és marsalljait láttam az Invalidusok dómjának kupoláján. Ha a Montparnasse-boulevard-ról befordul az ember az Invalidusok boulevard-jára, a kupola napnyugtakor teljes pompájában ott ragyog a rue Oudinot fölött, miközben a gyámkövek és a dóm hengeralakú bejárójának egyéb kiszökellő részei emberi árnyképek formáját öltik magukra, amelyek

aszerint változnak, hogy az ember közelebbről vagy távolabbról néz-e rájuk. Ott van Napoleon, ott van Bernadotte és Berthier is, és barátom „természet után“ lerajzolta őket.

— Hogy akarja megmagyarázni ezt a tünényt?

— Megmagyarázni? Hát lehetséges volt-e már valaha bármit is megmagyarázni? Ha csak úgy nem, hogy egy csomó szót körülírtak egy csomó más szóval?

— Hát nem hiszi, hogy az építész félig-meddig tudatosan dolgozta ki ezeket a részeket . . . ?

— Ejnye, kedves barátom, Jules Mansard, aki 1706-ban építette a dómot, aligha láthatta előre Bonaparténak az árnyképét, aki 1769-ben született... Mondjak-e egyebet?

Olykor álmaim vannak éjjel, amelyek megjósolják a jövőt, fölszerelnek védőeszközökkel a veszedelmek ellen, titkokat lepleznek le. Egyszer például egy rég elhunyt barátom jelent meg álmomban s egy roppant nagy darab ezüst pénzt hozott magával. Kérdésemre, hogy honnan való ez a pénz, azt felelte: Amerikából, azután eltűnt a kinccsel együtt.

Másnap amerikai bélyegű levelet kapok egy ott élő barátomtól, akit már húsz éve nem láttam. Arról értesít, hogy iratni akartak velem valamit a csikágói kiállításra, de a megrendeléssel hiába kerestek egész Európában. Tizenkétezer frank tiszteletdíjról volt szó, ami rengeteg összeg lett volna akkori kétségbeesett helyzetemben, s ami ilyeníformán kicsúszott a kezemből. Ez a tizenkétezer frank akkor biztos jövőt jelentett volna számomra, de senki más nem tudhatta, csak én, hogy ennek a pénznek az elvesztése büntetés volt egy rossz cselekedetemért,

amelyet haragomban követtem el egyik irodalmi vetélytársam álnoksága miatt.

Egy nagyobb jelentőségű másik álmomban Jonas Lie-t*) láttam, aki egy szokatlan diszű, aranyozott bronz ingaórával bibelődött.

Pár nappal később, mikor a Saint-Michel boulevard-on sétáltam, magára vonta figyelmemet egy órásnak a kirakata.

— Hisz ez Jonas Lie ingaórája! — kiáltottam fel.

Valóban ugyanaz volt: a kerékmű négy oszlopon pihent, amelyek fölé éggömb borult, s ehhez két nő támaszkodott. Az éggömbön elhelyezett dátummutató augusztus 13-ikát jelezte.

Egy későbbi fejezetre kell halasztanom annak az elmondását, hogy mit hordozott méhében számomra ez a végzetes dátum: augusztus 13-ika. Ezek az apróságok sok más hasonlófajta dologgal együtt 1896 február 6-ika és július 19-ike között történtek, mialatt ott laktam az Orfila-szállóban.

Ugyanekkor és beleszövődve ezek közé az események közé lejátszódott megszakításokkal a következő kaland is, amely maga után vonta száműzetésemet a szállóból és bevezetése volt életem új szakaszának.

Megjött a tavasz; a siralom és a nyomorúság völgye, amely ott terült el ablakom alatt, kiszökdült újra és kivirágzott. A zöld lombozat eltakarja a földet és elrejtí a tisztátalanságot, úgyhogy ez a Gye-henna Sáron völgyévé alakul át, amelyben nemcsak liliumok virágzanak, hanem orgonafák, ákácok és Paulowniák is.

*) Jonas Lie (1833—1908) norvég költő. A fordító.

Halálos szomorúságomban a láthatatlan fiatal lányoknak vidám kacagása, akik odalent játszanak a fák alatt, felhangzik hozzám, szíven talál és új életre ébreszt. Életem eliramlik, közeleg az öregség. Feleségem, gyermekem, otthonom, mindenem oda van; ősz van bennem, tavasz van odakünn!

Jób könyve és Jeremiás siralmi vigasztalnak, mert némikép megegyezik a sorsom legalább is Jób sorsával. Nem vagyok-e megverve én is undok fekélyekkel? Nem nehezedik-e rám is súlyával a szegénység? Nem hagytak-é el engem is a barátaim?

„Feketén jártam, de nem a nap hévsége miatt, felkelvén a gyülekezetben kiáltok. A sárkányoknak attyokfiává levék, és a strucmadár fíjainak társokká! Az én rajtam való bőröm megfeketítettett, és az én csontaim elégenek a nagy szárazsító keserűség miatt! Továbbá az én hegedűm sírásra változék; és az én orgonám a jajgatóknak szavára.”

Imigyen Jób! És Jeremiás két szóval fejezi ki feneketlen szomorúságomat:

„Elfelejtettem, mi a boldogság!”

Ilyen kedélyállapotban egy rekkenő délután, mikor munkám fölé hajolva ülök, egy zongora hangját hallom a lombok mögül a völgyben az ablakom alatt. A fületem hegyezem, mint a harci mén a trombitaszóra; felállok, érzem, hogy a lelkem megrendül, és mélyet sóhajtok. Schumann „*Aufschwung*“-ját*)

*) Schumann egyik híres kétkezes zongoradarabja. A *Phantasiestücke* (Op. 12.) második száma. A fordító.

hallom. Sőt, mi több, egészen bizonyosan ő az, aki játssza! Orosz barátom, tanítványom, aki apjának nevezett, mert mindent tőlem tanult; famulusom, aki mesterének mondott és megcsókolta a kezemet, mert az élete ott kezdődött, ahol az enyém véget ért. Azért jött Bécsből Párisba, hogy megöljön, mint ahogy megölt Bécsben is, még pedig mi okból . . .? Nos hát azért, mert a végzet azt akarta, hogy mostani felesége, mielőtt megismerkedett vele, a szeretőm legyen. Az én hibám volt talán, hogy így történt? Szó sincs róla. És barátom mégis halálosan meggyűlölt, elragalmazott, megakadályozta, hogy a színházak elfogadják drámáimat, intrikájával megrabolt oly bevételektől, amelyekre azért lett volna szükségem, hogy megélhessek. Végül egyszer, mikor elfogott a düh, viszonzásul visszalövök rá és szíven találom, durván és gyáva módon, oly gyáván, hogy szenvedtem miatta, mintha orgyilkosságot követtem volna el.

Most, hogy eljött, hogy megöljön, enyhülést érzek, mert csak a halál szabadíthat meg a lelkipurdalástól.

Bizonyosan ő volt hát az is, aki borzasztó fejtörést okozott nekem a hamis címzésű levelekkel, amiket odalent láttam a portásnál. Sebaj! Ám sujtson le rám, én nem fogok védekezni! minthogy igaza van neki, és az életnek nincs értéke számomra.

Egyre az „Aufschwung“-ot játssza, még pedig úgy, ahogy csak ő tudja játszani, jobban mindenki másnál! Láthatatlan a zöld fal mögött, és a bűvös harmóniák a virágzó indák fölé emelkednek, úgy-hogy szinte libegni látom őket, mint lepkéket a napfényben.

Miért játszik? Értesíteni akar megérkezéséről, hogy megijesszen és megfutamítson?

Szeretném megtudni az étkezőhelyen, ahol a

többi orosz régóta emlegette már földije megérkezését. Aznap este odamegyek ebédelni, s már az ajtóban ellenséges pillantásokkal találkozom. Mint-hogy eleve értesültek ellenségeskedésemről az orosz-szal, az egész társaság összeesküdt ellenem. Hogy lefegyverezzem őket, én magam kezdem el a tüzelést.

— Hiszen Popoffsky itt van már Párisban, ugy-e? — kérdezem úgy, mintha én magam is megerősíteném a tényt.

— Még nincs itt, — felel valaki.

— De itt van, — jelenti ki egy másik, — látták őt a *Mercure de France* szerkesztőségében.

Ezt többen kétségbevonják, s a vita úgy végződik, hogy nem kapok határozott választ, de azért úgy teszek, mintha elhinnék mindent, amit mondanak. A nagyon is nyilvánvaló idegenkedés következtében, amellyel fogadtak, megesküszöm, hogy kerülni fogom ezt a helyet, bár nem szívesen, mert jártak oda többen, akikkel jól megfértem. Minthogy ez az átkozott ellenség újra elszigeteltségbe száműzött, haragra lobbanok ellene; és a gyűlölet izgat, és megmérgez. Lemondok a halál gondolatáról; nem akarok elbukni olyan emberrel szemben, akinél különb vagyok; ez nagyon is mély megaláztatás volna számomra, őrá nézve pedig nagyon is nagy megtiszteltetés. Állni fogom a harcot, védekezni fogok, s hogy világosan lássak a dologban, elmegyek a rue de la Santé-ba a Val de Grâce mögé, hogy fölkeressek egy dán festőt, aki meghitt barátja Popoffsky-nak. Ez az ember, aki régebben barátom volt nekem is, hat héttel ezelőtt érkezett Párisba, s amikor találkoztam vele az utcán, úgy üdvözölt, mint idegent, csaknem barátságtalanul. Másnap aztán, valószínűleg azért, hogy leplezze ellenséges érzületét, meglátogatott és meghítt a műtermébe, de eközben oly

cikornyás udvariaskodással kezelte, hogy azt a benyomást keltette bennem, hogy álbarát. Mikor megkérdeztem tőle, nem tud-e valamit Popoffskyról, tartózkodóvá lett és kertelni kezdett, de megerősítette azt a hírt, hogy Popoffsky legközelebb Párisba érkezik.

— Azért, hogy engem meggyilkoljon! — egészítettem ki.

— Bizonyára. Jó lesz, ha résen áll!

Aznap reggel, mikor benyitottam annak a háznak a kapuján, ahol dán festőm lakott, hogy visszadjam a látogatását, az udvar kövezetén — minő véletlen! — egy óriási dán dog hevert, valóságos szörnyeteg, és elzárta az utat előttem. Önkénytelenül, anélkül, hogy gondolkoztam vagy tétováztam volna, rögtön kiléptem újra az utcára és visszasiétem ugyanazon az úton, amelyen jöttem, hálát adva magamban a hatalmaknak a figyelmeztetésért, annyira bizonyos voltam benne, hogy valami ismeretlen veszedelemből menekültem. Néhány nappal később, mikor meg akartam ismételni látogatásomat, egy gyermeket láttam a nyitott kapu küszöbén, aki játékkártyát tartott a kezében. Minthogy szándékosan babonás vagyok, rápillantottam a kártyára. A pik tizes volt!

— Gonosz játék folyik ebben a házban!

És visszavonultam, anélkül, hogy beljebb kerültem volna.

Ma este, az étkezőhelyen történtek után, szilárdan eltökéltem, hogy dacolok a Cerberussal is, meg a tizessel is, de a végzet másképp akarta, és a Brasserie des Lilas-ban találkoztam azzal, akit kerestem. Nem győzött örülni találkozásunknak, s letelepedett velem a terrasznak egyik asztala mellé.

Miközben fölelevenítettük közös bécsi emlékeinket, a dán festő beleélte magát újra a meghítt

cimbora régi szerepébe, belemelegedett a beszédbe, elfelejtette az apró egyenetlenségeket és elismert sok mindent, amit régebben nyilvánosan letagadott — — De egyszerre csak úgy látszik eszébe jutott neki, mi a kötelessége vagy mit ígért valakinek; elnémul, hűvösen, ellenségesen viselkedik, mintha bosszankodnék, hogy kicsaltam belőle a titkait.

Mikor kereken megkérdeztem tőle, itt van-e Popoffsky Párisban, azt felelte rá, hogy nincs itt, de olyan kurtán-furcsán, hogy a hazugság nyilvánvaló volt, s azután elváltunk.

Itt említem meg, hogy ez a dán festő Popoffsky-nénak a szeretője volt énelöttem és azóta haragudott rám, mert a szeretője faképnél hagyta énmiatam. Most a házibarát szerepét játszotta náluk Popoffsky nembánomsága folytán, aki jól tudta, milyen kapcsolata volt feleségének ezzel a „szép Henrik“-kel.

Schumann „Aufschwung“-ja felhangzik a fák lombos koronái fölé, s az, aki játssza, továbbra is láthatatlan marad, úgyhogy sejtelmem sincs róla, hol lakik. A zene egy álló hónapig tart, még pedig minden délután 4 és 5 között.

Egy reggel, mikor végigsétálok a rue de Fleurus-on, hogy erőt merítsek szivárványomból a ruha-festő ablakában, belépek a Luxembourg-kertbe, amely most virágzik és szép, mint a tündérmese, s két száraz ágat találok a földön, amelyet letört a szél. Két görög betűre, a *p*-re és *y*-ra emlékeztetett az alakjuk. Fölvettem őket, és az jutott eszembe, hogy a *P—y* kombináció Popoffsky nevének a rövidítése. Tehát mégis csak ő volt az, aki üldözött, és a hatalmak figyelmeztetni akartak a veszedelemre. Nyugtalanság fog el, noha ez a jel a Láthatatlan jóindulatának bizonyossága. A gondviselés védelméhez

folyamodom, idézem Dávid zsoltárait ellenségeim ellen, vallásos ótestamentomi gyűlölettel gyűlölöm ellenségemet, de nincs bátorságom élni a bűbájosság eszközeivel, amelyeket csak legutóbb tanulmányoztam.

„Tessék, Uram, néked engemet megszabadítani: te Uram az én segítségemre siess! Gyaláztassanak meg és szégyenüljenek meg egyetemben, kik keresik az én lelkemet, hogy elveszessék azt; veretessenek hátra és gyaláztassanak meg, kik akarják az én gonoszomat. Pusztítottassanak el az ő gyaláztatóságoknak jutalma szerint, kik mondják nékem: Ha! Ha!”

Akkor úgy véltem, hogy ez az ima igazságos, és az újszövetség könyörületességét gyávaságnak éreztem.

Hogy milyen Ismeretlenhez talált utat a fohászkodásom, nem tudom; de ennek a kalandnak a folytatása annyit mindenesetre elárul, hogy meghallgattattam.

1896-BÓL VALÓ NAPLÓMNAK KIVONATA.

Május 13. — Levelet kaptam a feleségemtől, aki értesült róla az ujságokból, hogy egy S. nevű úr leghajóban az Északi sarkig akar eljutni; jajveszékel, bevallja, hogy változatlanul szeret, térden állva kér, hogy mondjak le vállalkozásomról, amely egyértelmű az öngyilkossággal.

Felvilágosítóni őt tévedéséről és közlöm vele, hogy unokatestvéremnek egyik fia az, aki életét

akarja kockáztatni egy nagy tudományos fölfedezésért.

Május 14. — Az éjjel álmodtam. Egy levágott fejet láttam, amely rá volt illesztve egy férfi törzsére és egy részeges színészre emlékeztetett. A fej megszólalt. Megijedtem és feldöntöttem egy spanyolfalat, miközben egy oroszot toltam magam elé védelmül a dühös férfi támadása ellen.

Ugyanez éjszaka megcsíp egy szúnyog és én agyoncsapom. Reggel vérfoltos volt a jobb kezem.

Séta közben a Port-Royal boulevard-on meg-alvadt vért láttam a gyalogjáró kövezetén. Verebek fészket raktak kandallómnak a kürtőjébe. Vigan csiripelnek, mintha ott laknának a szobámban.

Május 17-én és a következő napokon. — Az abszint lett egyetlen bűnöm, utolsó örömem hat órákor a Brasserie des Lilas terraszán Ney marsall szobra mögött. A napi munka után, mikor testem-lelkem kimerült, ott üdülök fel a zöld ital, cigaretta, a *Le Temps* és a *Journal des Débats* mellett. Milyen szép mégis csak az élet, mikor könnyű mámor ködfátyola borul a lét nyomorára! Valószínű, hogy a hatalmak megirigyelték a képzelt boldogságnak ezt az óráját hat és hét között, mert ettől az estétől fogva egész csomó kellemetlenség zavarja boldogságomat, amelyet most immár nem vagyok hajlandó a véletlennek tulajdonítani.

Május 17-én elfoglalva találom a helyemet is, amely az enyém szokott lenni már csaknem két év óta; és el van foglalva valamennyi többi szék is. Kénytelen vagyok más kávéházba menni, és ez mondhatatlanul lehangol.

18-án. Szép kis kuckóm a Brasserie des Lilas-ban szabad; meg vagyok elégedve, sőt valósággal boldog vagyok gesztenyefám alatt a marsall mögött. Ott van előttem az abszint, kellően megvizezve, ég a

cigarettem, a *Le Temps* szüzi érintetlenségét megtöröm . . . No tessék! Egy részeg ember megy arra; undorító, de egyben gúnyosan pöffeszkedő és valószínűleg megkínoztak, amint kaján, megvető tekintettel szemügyre vesz. Az arca vörös, mint a borseprő, az orra berlini kék, a szeme gonosz. Megízlelem az abszintomat, boldogan, hogy nem hasonlítok ehhez a részeges fickóhoz . . . Még ma sem tudom, hogy történt, de egyszerre csak azt látom, hogy a poharam felborult és üres. Minthogy nincs pénzem, hogy újat rendeljek, fizetek, felállok és otthagynom a kávéházat, miközben az jár az eszemben, hogy az ördög bánt ilyen csúful velem.

Május 19-én. Nem merek a kávéházba menni.

Május 20-án. Miután egy ideig ott ólálkodtam a Brasserie des Lilas körül, látom, hogy a kuckóm üres. Harcolni kell az ördöggel, és én állom a harcot. Az abszint készen vár, a cigaretta javában ég, a *Le Temps* tele van fontos hírekkel — de mi történik? Hidd meg, nyájas olvasó, nem hazudok. A fejem fölött, ugyanabban a házban, ahol a kávéház van, kéménytűz támad. Általános ijedelem. Én ülve maradok, miután már ott vagyok. De valamely akarat, amely nálam erősebb, koromfelhőt hullat alá és oly jól irányítja, hogy két nagy pehely a poharamba száll. Bátortalanul odébb állok, de nem vagyok hajlandó semmiben sem hinni, vagy legalább is kételkedem mindenben.

Junius 1-én. Hosszabb önmegtartóztatás után elfog újra a vágy, hogy a gesztenyefa alatt keressek vigasztalást. Az asztalom el van foglalva, leülök hát egy másik asztalhoz, ahol magam vagyok békeségben. Harcolni kell az ördöggel . . . de mi történik? Egy nyárspolgárcsalád telepszik le a közelemben; a család tagjainak se szeri, se száma, és egyre újabb erősítések érkeznek; nők, akik meglökik a széket,

gyermek, akik fésztenül intézik apró mulatságaikat előttem; ifiurak, akik elveszik asztalomról a gyufát, anélkül, hogy engedelmet kérnének. E lármás és tolakodó csapat közepette sem tágitok a helyemről. De most olyan jelenet következik, amelyet kétségtelenül a Láthatatlannak ügyes keze rendez, mert sokkal jobban sikerül, semhogy ezekre az emberekre gyanakodhatnám, akik engem nem ismernek.

Az egyik fiatalúr odatesz egy sou-t az asztalomra, olyan mozdulattal, amelyet nem értek. Mint-hogy idegen vagyok és egyedül ennyi ember között: nem csapok lármát. Ülve maradok a helyemen, de forr bennem a düh és megpróbálok tisztába jönni azzal, ami történt.

— Egy sou-t ad nekem, mintha koldúsnak nézne!

Koldúsnak! Ez a tör, amellyel szíven döföm magamat. Igen, koldús vagy, mert nem keresel semmit sem és . . .

Jön a pincér és kényelmesebb hellyel kínál. A pénzt ott hagyom az asztalon. A pincér utánam hozza, — milyen gyalázat! — és udvariasan közli velem, hogy a fiatalember ott találta az asztalom alatt és azt hitte, hogy az enyém.

Szégyellem magam! és hogy csillapítsam a haragomat, még egy abszintot rendelek.

Az abszint ott van előttem és minden rendben van, amikor egyszerre csak ammonium-szulfát istentelen büze kezd fojtogatni.

Mi volt ez? Egészen természetes valami, a csodának, a gonoszságnak minden nyoma nélkül — — egy csatornanyílás a gyalogjáró szélén, ahol a szé-kem állt. Csak most kezdem megérteni, hogy a jó szellemek meg akarnak szabadítani egy bűntől,

amely a tébolydába juttatja az embert. Áldott legyen a gondviselés, amely megmentett!

Május 25-én. Bár a szálló házirendje kizárja a nőket, a szomszéd szobába mégis befogadtak egy családot. Egy pólyás baba, aki éjjel-nappal ordít, úgyhogy igazán gyönyörűség hallgatni, a régi jó időkre emlékeztet, harminc-negyven éves koromra, amikor javában virágzott az életem.

Május 26-án. A szomszédban veszekedik a család, viharosan bömböl a csecsemő. Mennyire hasonlít mindez, és milyen örömem telik benne — most!

Este találkoztam újra az angol hölgygel. Elragadó volt és jóságosan, anyáskodón mosolygott rám. Egy szerpentintáncosnőt festett, aki dióhoz vagy agyvelőhöz hasonlít. A kép, csaknem eldugva, Charlotte mama söntése mögött lóg a tejcsarnokban.

Május 29-én. Első házasságomból való gyermekeim levélben arról értesítenek, hogy táviratot kaptak, amely Stockholmba hívja őket, hogy jelen legyenek a búcsúünnepélyen, mielőtt elindulok az Északi sark felé léghajóban. Nem értik a dolgot. Én sem értem, hacsak nem tévedés. Milyen végzetes tévedés!

Az ujságok jelentik, milyen katasztrófa történt az amerikai Saint Louis-ban (Saint Louis-ban!), ahol a ciklon ezer embert megölt.

Június 2-án. Az Observatoire-fasorban két darab kavicsot találtam, két pontosan szivalakút. Este egy orosz festő kertjében megtaláltam a harmadik szívet, amely éppen akkora és éppen olyan volt, mint a másik kettő. Schumann „Aufschwung“-ja nem hallatszik immár, úgyhogy újra megnyugszom.

Június 4-én. Meglátogatom a dán festőt a rue de la Santé-n. A nagy kutya eltűnt, a bejárás szabad. Elmegyünk ebédelni egy terraszra a Port-Royal

boulevard-on. Barátom fázik, rosszul érzi magát; minthogy a felöltőjét otthon felejtette, vállára vetem az enyémet. Ez tüstént megnyugtatja őt; átengedi magát nekem és én úrrá leszek rajta. Nem mer tovább ellenkezni; egy a véleményünk mindenről; megvallja, hogy Popoffsky gazember és hogy neki köszönhetem minden kellemetlenségemet. Egyszerre csak idegesség fogja el barátomat, reszket, mint a médium a hipnotizőr hatása alatt; nyugtalanul izgemozog, lerázza magáról a felöltőt; abbahagyja az evést, leteszi a villát, feláll és elbúcsúzik, miután visszaadta a kabátomat.

Mi volt ez? A Nessus-köpönyeg! Az én idegfluidumom, amely meggyülemlett a ruhadarabban, és ellentétes polaritásával lenyűgözte őt?

Bizonyára az ez, amire Ezékiel céloz a XIII. rész 18. versében:

„Igy szól az Úr Isten: Jaj azoknak, akik vánkoso-
kat varranak mindennek karjának hólna alá:
és akik csinálnak egybeszorító szerszámokat akármi
korbelieknek fejekre, *hogy vadásszák a lelkeket* —
— Elszaggatom azokat a vánkoso-
kat a ti karjaitok
alól és elbocsátom a lelkeket, hogy elrepüljenek,
amely lelkeket ti vadásztok.“

Hát varázsló lett belőlem, anélkül hogy tudnék róla?

Június 7-én. Meglátogattam dán barátomat, hogy megnézzem a képeit. Mikor megérkeztem hozzá, egészséges és jókedvű volt, de egy félóra múlva idegrohamot kapott, amely annyira erőt vett rajta, hogy kénytelen volt levetkőzni és ágyba feküdni.

Mi baja volt? Rossz volt a lelkiismerete?

Június 14-én. Vasárnap. Fölszedek még egy

kavicsszívet, éppen olyat, mint a három előbbi volt, de ezúttal a Luxembourg-kertben. Aranysárga csilám tapad a kavicshoz. A rejtélyt nem tudom megoldani, de valami jövődölést sejtek benne. Összehasonlítom ezt a négy kavicsot a nyitott ablak előtt, mikor megkondulnak a Saint-Sulpice harangjai; majd megszólal a Notre-Dame mély basszusa is, és a harangoknak ebbe a rendes kongásába belezúg valami tompa, ünnepélyes morgás is, amely mintha a föld gyomrából hangzanék.

A pincértől, aki behozza a postámat, megkérdezem, mi ez.

— A Sacré-Coeur de Montmartre nagyharangja.

— Tehát a Szent Szív ünnepe van ma? — És e különös véletlen folytán egykissé meghatva nézek négy köszivemre.

Hallom a kakukot a Notre-Dame des Champs-templom felől, pedig ez képtelenség. Vagy annyira érzékennyé vált volna a fülem, hogy idáig hallja a hangokat a meudoni erdőből?

Június 15-én. Lemegyek a városba, hogy bevált-sak egy bankutalványt bankóra és aranyra. A Quai Voltaire inog a lábam alatt; csodálkozom rajta, noha tudom, hogy a Carrousel-híd rezegni szokott a kocsik súlya alatt. De ma reggel továbbterjed ez a mozgás a Tuileriák kertjébe és az Avenue de l'Opéra-ra. Bizonyos, hogy minden város rezeg mindig egy kicsit, de ennek az észrevevéséhez finomult idegekre van szükség.

A folyó tulsó partja a mi számunkra, akik a Montparnasse lakói vagyunk, idegen világ. Csaknem egy esztendeje már, hogy utoljára ott jártam, és nem is jutok tovább a Crédit Lyonnais-nál vagy a Café de la Régence-nál. A Boulevard des Italiens-en honvágy fog el és sietek, hogy visszajussak a folyóhoz, ahol a rue des Saints-Pères láttára földerülök.

A Saint-Germain des Près templom közelében halottas kocsival találkozom, később meg két óriási Madonnával, amelyet kocsin szállítanak; az egyik, amelyik kezét összekulcsolva és szemét égnek emelve térdelt, nagy hatást tett rám.

Június 16-án. A Saint-Michel boulevard-on veszek egy márvány levélnyomót, amelynek egy üveggolyó a díszé. Az üveg alatt a lourdesi Madonna látszik a híres barlang keretében, s előtte egy fátyolos hölgy térdepel. A kis szobor, mikor a napra teszem, csodálatos árnyékot vet. A barlang hátán a gipsz Krisztus-fejjé formálódott, tiszta véletlenségből, amit a képfaragó nem látott előre.

Június 18-án. Dán barátom belép a szobámba, megsemmisülten, minden izében remegve. Popoffskyt letartóztatták Bécsben; azzal vádolják, hogy meggyilkolt egy nőt és két gyermeket; a szeretőjét és saját törvénytelen gyermekeit. Az első meglepetés után, amelybe őszinte részvét vegyült egykori barátom iránt, aki valaha oly tolazkodó hívem volt, nyugalom szállt a lelkemre, amely hónapok óta veszedelmes fenyegetések hajszolt prédája volt.

Minthogy nem vagyok képes titkolni jogos önzésemet, szabad folyást engedek érzéseimnek:

— Szörnyűség, és mégis megkönnyebbülést jelent számomra, ha arra gondolok, hogy milyen veszedelemből menekültem. Mi lehetett az indítóoka? Lássuk csak: a törvényes feleség féltékenysége a nem-törvényes családra és az ezzel járó költségekre. Talán . . .

— Nos?

— Talán az is, hogy vérszomjas ösztönei, amelyek minap itt Párisban nem elégteltek ki, más kielégülést kerestek, mindegy, hogy milyet.

Magamban pedig ezt gondolom: lehetséges, hogy forró imáim fordították el a tört és hogy a

dőfést úgy védtem ki, hogy a tör a gyilkos szívébe fúródott?

Nem analizálok tovább, hanem nagylelkűen, mint győzteshez illik, ezt javaslom:

— Mentsük meg legalább barátunknak az irodalmi tekintélyét. Én majd cikket írok írói érdemeiről; ön pedig megfesti rokonszenvesen az arcképét, és aztán megpróbáljuk elhelyezni a *Revue Blanche*-ban.

Ott állunk a dán műtermében (a kutya nem örzi már) — és nézzük Popoffskynak egy arcképét, amelyet két évvel ezelőtt festett dán barátom. Csak a fej, alatta felhő és ez alatt egy pár keresztbe rakott lábszárcsont, mint a sírfeliratokon. A levágott fej láttára megborzadunk, s énelőttem felbukkan, mint a kísértet, az az álom, amelyet május 13-ikán álmodtam.

— Hogy jutott eszébe ez a lefejezés?

— Bajos volna megmondani; de valami végzet-szerűség lebegett mindig ezen a zsenire emlékeztető finom tehetségen, amely a dicsőség ormára tört, anélkül, hogy meg akarta volna adni az árát. Az élet egyet enged csak nekünk választani: vagy a babért vagy a gyönyört.

— No lám, ön is rájött végül erre?

Június 23-án. Találok egy tűt talmi aranyból, egy szem hamis gyönggyel. Kihalásztam egy arany szívet az arany szintézis fürdőjéből.

Esti sétám közben a rue de Luxembourgon az első jobb fásor háttérében a fák fölött egy nőstényszarvas rajzát látom az égen. Amint csodálkozva nézem pompás rajzát és színét, a szarvas int a fejével, még pedig délkelet felé (a Duna!).

A legutóbbi napokban, az orosz katasztrófája után, különben is új nyugtalanság kerített hatal-

mába. Az az érzésem, hogy valahol foglalkoznak a sorsommal, és a dán festőnek megvallom, hogy a le-tartóztatott oroszok a gyűlölete oly fájdalmasan ér, mintha elektromozó gépből áramlana belém.

Vannak pillanatok, amikor úgy sejtem, hogy párisi tartózkodásom nemsokára véget ér és új sorsfordulat várakozik rám.

A kakas a Notre-Dame des Champs keresztjén — úgy látom — a szárnyát csattogtatja, mintha el akarna repülni észak felé.

Közelgő elutazásom előérzetében sietek befejezni tanulmányaimat a Jardin des Plantes-ban.

A cinkfürdő, amelyben aranyvizelési vizet csinálnak nedves úton, belső oldalán egy tájképet mutat, amely az elpárolgott vas-sókból képződött. Úgy fogom fel ezt, mint előjelet, de hiába igyekszem kitalálni, hogy ez a különös táj merre lehet. Dombok, amelyeket túlevelű fák, főképp lucfenyők borítanak; az apró magaslatok között gyümölcsfák rónak; gabonaföldek: minden arra vall, hogy folyó van a közelben. Az egyik dombot, amelynek meredek lejtői réteges képződésűek, vár-rom koronázza.

Nem tudok még tájékozódni, de hamarosan fogok tudni.

Június 25-én. Hivatalos voltam a tudományos okkultizmus vezéréhez, a „*L'Initiation*” szerkesztőjéhez. Mikor megérkeztem Marolles-en-Brie-be a doktor társaságában, három rossz ujság fogad bennünket. Egy menyét megöltek a kacsákat; egy dajka megbetegedett; a harmadik dologra már nem emlékszem.

Visszaérkezve este Párisba, látom az egyik ujságban a tudósítást a később oly hírhedtté vált kísértetes házról Valence-en-Brie-ben.

Brie-ben? Amily gyanakvó vagyok, félek, hogy azok, akik együtt laknak velem a szállóban, levon-

ják majd a maguk következtetéseit az én brie-i kirándulásomról és azt fogják hinni, hogy én voltam az, aki ezt a botrányt vagy inkább boszorkányságot rendeztem, kapcsolatban alkimista munkássággal.

Vettem egy olvasót. Miért? Szép darab, és a gonosz szellemek félnek a kereszttől. Egyébként soha többé nem firtatom cselekedeteim rúgóit. Rög-tönözve cselekszem; így mulatságosabb lesz az élet!

Popoffsky pörében fordulat állt be. Dán barátja kezd kételkedni Popoffsky bűnösségében, mert a nyomozás nem erősítette meg a vádat. Így aztán elhalasztottuk cikkünk közzétételét is, és megint elhidegedtünk egymástól, úgy, mint régebben. Egyidejűleg megjelent újra a szörnyű kutya is. Figyelmeztetés volt ez számomra, hogy résen álljak.

Délután vihar tör ki, mikor ott ülök íróasztalomnál és írok az ablak előtt. Az első pár esőcsepp rápottyan a kézírásomra és elpiszkítja, úgyhogy a *lidérc* szó betűi pocává folynak össze, amely óriás fej körvonalaira emlékeztet. Elteszem a rajzot, amely a mennydörgés japáni istenéhez hasonlít, amint Camille Flammarion: *L'Atmosphère* című munkájában látható.

Június 28-án. Álmomban láttam a feleségemet. Hiányoztak elől a fogai. Egy gitárt nyújtott felém, amely a dunai csónakokhoz hasonlított.

Ugyanez az álom börtönnel fenyegetett.

Ma reggel egy darab szivárványszínű papirost találtam a rue d'Assas-ban.

Délután higanyt, ónt, ként és klórammóniumot dörzsöltem szét egy darab kéregpapiroson. Mikor a masszát eltávolítottam, a kéregpapiroson egy arcnak a lenyomata látszott, szakasztott mása feleségem arcának mult éjszakai álmomban.

Július 1-én. Kitörést, földrengést, villámcsapást várok, anélkül, hogy tudnám, honnan. Ideges vagyok, mint a lovak, mikor közel vannak a farkasok; veszélyt szimatolok, és csomagolok a kezításkáimba, anélkül, hogy elszabadulhatnék.

Az orosz szabadon bocsátották bizonyítékok hiánya miatt; dán barátja ellenségem lett. Az étkező helyen üldöz a társaság. Legutolsó ebédemet a meleg miatt az udvaron szolgálták fel. A szemetesláda és az árnyékszékek között terítették asztalt. A szemetesláda fölött ott lóg egykori amerikai barátomnak képe, a keresztrefeszített nő, bosszúból azért, mert a művész kerekét oldott anélkül, hogy megfizette volna a tartozását. Az asztal közelében az oroszok egy szobrocskát helyeztek el, egy harcost, akinek népies kasza a fegyvere. Hogy engem megijesszenek! Egy kamasz, aki ott lakik a házban, az árnyékszékre megy a hátam mögött, azzal a rosszul titkolt szándékkal, hogy engem bosszantson. Az udvar szűk, mint holmi kút, és nem engedi le a napot az aránytalanul magas falak közé. Fönt az emeleteken csaknem mindenütt utcalányok laknak; kinyitották az ablakaikat és trágárságokat kiabálnak le hozzánk. Pesztonkák jönnek vedreikkel és a szemetesládába öntik a piszkot. — Maga a pokol ez! És két szomszédom az asztal mellett, két notórius pederaszt, undorító beszélgetést folytat, hogy megpróbáljon belém kötni.

Mért is vagyok itt? A magány kényszerít rá, hogy emberi lényeket keressek fel, emberi hangokat halljak.

Mikor lelki gyötrődésem a legnagyobb, megpillantok néhány virágzó árvácskát a keskeny virágágyban. A fejüket csóválják, mintha figyelmeztetni akarnának valami veszedelemre, s az egyik közü-

lük, egy gyermekarcú virág, felém int nagy, mély, fényes szemeivel:

— Eredj innen!

Felállok, fizetek, s amikor kifelé megyek, az előbbi kamasz kaján gúnnyal köszönt, amely belém nyilal, de nem lobbant haragra.

Sajnálom sajátmagamat és szégyellem magam a többiek helyett.

Megbocsátok a bűnösöknek, mintha démonok volnának, akik csak a kötelességüket teljesítik.

Ám a gondviselés elégedetlensége nagyon is világosan nyilvánult, s mihelyt hazaérek a szobámba, kezdek számot vetni magammal. Eddigelé — és éppen ebben volt az erőm — sohase tudtam rávenni magamat arra, hogy igazat adjak másoknak; de most, amikor a Láthatatlan keze megalázott, igyekszem belátni, hogy nincs igazam, s amikor megvizsgálom viselkedésemet az utóbbi hetekben, félelem fog el. Lelkiismeretem kiméletlenül és könyörtelenül meggyónja az igazat.

Kevélységből vétkeztem, *hybris*-ből.*) Ez az egyetlen bűn, amit az istenek nem bocsátanak meg. Bátorságot merítve Papus doktor barátságából, aki megdicsérte kutatásaimat, azt képzeltem, hogy megfejtettem a Szfinksz talányát. Vetélytársa voltam Orfeusznak, s azt tűztem ki feladatombul, hogy új életre keltem a természetet, amely meghalt a tudósok keze között.

Abban a tudatban, hogy a hatalmak támogatnak, azzal hizelegtem magamnak, hogy ellenségeim nem vehetnek erőt rajtam, és nem átallottam lábbal tiporni a szerénység legelemibb fogalmait.

*) *Hybris* görög szó; annyi mint: gőg, kevélység.

A fordító.

Itt van helyén, hogy beszúrjam titkos barátomnak a történetét, aki döntő szerepet játszott életemben, mint mentorom, tanácsadóm, vigasztalóm, büntetőm és nem legkevesébbé mint támogatóm is, aki hébe-korba, a szükség idején, gondoskodott megélhetésemről. Már 1890-ben levelet kaptam tőle egy könyvem megjelenése alkalmából. Érintkezési pontokat talált az én gondolataim és a teozófusok gondolatai között és arra kért, közöljem vele véleményemet az okkultizmusról és Izisz papnőjéről, Blavatskynéről.*) Levelének meglehetősen fölényes hangja nem volt inyemre, és ezt nem is titkoltam válaszómban. Négy év múlva kiadom az *Anti-barbarus*-t, és életem legválságosabb pillanatában ugyanettől az ismeretlentől kapok egy második levelet, egy emelkedett, csaknem próféta hangút, amelyben szenvedéssel és dicsőséggel teli jövőt jósol számomra. Egyidejűleg közli velem, hogy azért keres fel újra levelével, mert úgy sejtí, hogy e pillanatban lelki válságot élek át és föltétlenül szükségem van vigasztaló szóra. Végül felajánlotta anyagi támogatását, de ezt visszautasítottam, mert nyomorúságomban is féltékenyen őrzöm függetlenségemet.

1895 őszén én írok neki és arra kérem, tegye lehetővé természettudományi írásaim kiadását. Ettől a naptól fogva posta útján a legbarátságosabb és legmeghittebb kapcsolat van közöttünk, ha eltekinthetünk egy rövid szakítástól, amelyet sértő hangjával ő okozott, amikor kezdett ismert dolgokat magyarázni nekem és fölényesen megleckéztetett amiatt, hogy hijával vagyok minden szerénységnek.

De miután újra kibékültünk, közöltem vele min-

*) *Blavatskyné*, Hahn Helén Petrovna (1831—1891), a teozotiai társaság egyik megalapítója (1875). Főmunkájának címe: *Isis unveiled* (A leleplezett Izisz). A fordító.

den megfigyelésemet és beavattam őt a bizalmas dolgaimba is, bár ez nem igen volt okos dolog. Ennek az embernek gyóntam meg, noha sohase láttam őt; eltúrtem tőle a legszigorúbb intelmeket is, mert nem élő személynek, hanem inkább ideának fogtam fel őt; a gondviselés követe volt, a védő szellemem.

De felfogásunkban volt két alapvető különbség, amely gyakran vezetett igen élénk nézeteltérésre, anélkül, hogy vitánk keserűséggé vagy civódássá fajult volna el. Ő, mint teozófus, a *Karmát**) prédikálta: vagyis elvont summáját az emberi sorsoknak, amelyek kölcsönösen kiegyenlítik egymást, hogy bizonyosfajta Nemezist hozzanak létre. A mechanikus világfelfogás híve volt tehát, az úgynevezett materialista iskola epigonja. Az én számomra ellenben a hatalmak úgy nyilvánultak meg, mint egy vagy több konkrét, eleven, individualizálódott személy, amely a világ folyását és az emberek életpályáját tudatosan és megismerésülten irányítja, hiposztatikusán, mint a teológusok mondják. A másik nézeteltérés az *én* megtagadása és sanyargatása körül forgott, amit én mindig örültségnek tartottam és tartok ma is.

Mindaz a sok vagy kevés, amit esetleg tudok, saját *én*-emből ered, mint középpontból. Ennélfogva ennek az *én*-nek nem a kultusza, hanem a kultúrája az, ami a lét legfőbb és végső célja. Ellenvetéseire tehát az én határozott és állandó válaszem mindig ez volt: az *én* sanyargatása öngyilkosság.

Egyébként ki előtt hajoljak meg? A teozófusok

*) *Karma* szanszkrit szó, amely a buddhizmusból került át a modern teozófiába. Az ind vallásokban azt a dogmát jelenti, hogy az egyes ember sorsa előbbi életében elkövetett tetteitől függ.

előtt? Soha! Az Örökkévaló, a hatalmak, a gondviselés előtt igyekszem elnyomni gonosz ösztöneimet, mindig, mindennap, tölem telhetően. Harcolni én-emnek a fentartásáért minden befolyás ellen, amelyet valamely felekezet vagy párt uralomvágya rám akarhat kényszeríteni, oly kötelesség számomra, amelyet a lelkiismeret sugall, amelyre védő istenségeim kegyéből tettem szert.

Mindazáltal tekintettel e láthatatlan embernek a tulajdonságaira, akit szeretek és csodálok, eltűröm leckéztető hangját, amikor úgy kezel, mint alsóbbrendű lényt. Válaszolok mindig az írásaira, és nem titkolom előtte idegenkedésemet a teozófiától.

Végül azonban — éppen Popoffskyval való kalandom közben — oly gőgös hangon beszél, hogy zsarnoksága elviselhetetlenné válik számomra, mert attól félek, hogy örültnek tart. Simon mágusnak nevez, a fekete mágia mesterének, és rám parancsol, hogy olvassam Blavatskynét. Válaszul értésére adom, hogy énnekem nincs szükségem Blavatskynéra, és hogy *senkitől nincs mit tanulnom*. Megfenyeget, még pedig mivel? Módját fogja ejteni, hogy visszavezéreljen a jó útra, oly hatalmak segítségével, amelyek erősebbek, mint azok, amelyekben én hiszek. Most aztán arra kérem, hogy ne avatkozzék bele a sorsomba, mert erre jól vigyáz a gondviselés keze, amely engem mindenkor irányított. És hogy példával is megvilágítsam előtte a hitemet, elmondom neki a következő történetet, egy epizódját életemnek, amely tele van gondviselés-szerű eseményekkel, de előrebocsátom azt a megjegyzést, hogy attól félek, hogy titkomnak a kiszolgáltatásával magamra vonom a Nemezis haragját.

Tíz évvel ezelőtt történt, leglármásabb irodalmi pályám közben, amikor keményen síkra szálltam a

nőmozgalom ellen, amelyet akkor rajtam kívül mindenki támogatott Skandináviában. Elragadtattam magam a harc hevétől és annyira megfeledkeztem az illendőség határaitól, hogy honfitársaim örültnek tartottak.

Bajorországban éltem első feleségemmel és gyermekeinkkel, mikor levelet kaptam egy ifjúkori barátomtól, aki meghítt a gyermekeimmel együtt egy esztendőre, hogy kipihenjem nála magamat. A feleségemet egy szóval sem említette.

Ez a levél olyan volt, hogy gyanút ébresztett bennem egyrészt cikornyás stílusával, másrészt a benne lévő törlések és javítások miatt, amelyek arra vallottak, hogy a levél írója maga sem volt tisztában vele, mivel indokolja meghívását. Minthogy kelepécét szimatoltam, egypár kedves, határozatlan szóval visszautasítottam a meghívást.

Eltelt két esztendő; első feleségemtől véglegesen elváltattak, s én meghívatom magam egvedül a barátomhoz, aki egy szigeten lakik a Keleti tenger külső sziget-övében, ahol a révkalauzok felügyelője.

A fogadtatás szíves, de a levegő tele van hazugsággal és kétértelműséggel s a társalgás hangja rendőri kihallgatásra emlékeztet. Egy éjszakai gondolkozás árán tisztába jöttem a dologgal. Ez az ember, akinek hiúságát megbántottam az egyik regényemben, haragszik rám, noha baráti érzéssel van hozzám. Minthogy példátlanul zsarnoki hajlamú, be akar avatkozni a sorsomba, meg akar fékezni és le akar törni, hogy ekkép bebizonyítsa a fölényét.

Nem válogatós egyáltalán az eszközeiben, s egy álló hétig kínozt; megmérgez mindenféle rágalommal és hazug históriával, amelyet csakis erre az alkalomra talált ki, de mindezt oly esetlenül csinálja, hogy egyre jobban megerősít abban a meggyőződés-

sembe, hogy már régebben is azért készített elő kelepécét a számomra, hogy becsukasson mint elmebeteg.

Nem fejték ki ellenállást, hadd töltse kedvét, s rábízom jó csillagaimra, hogy a kellő időben megszabadítsanak.

Látszólagos engedékenységem megszerzi számomra a hóhér jóindulatát, aki hosszú idő óta ott él, elszakadva a világtól, a kis tengeri szigeten, ahol szomszédjai és alárendeltjei utálják, s most végül enged annak a vágyának, hogy feltárja a lelkét valaki előtt. Együgyű nyíltsággal, amely valósággal érthetetlen ötvenéves embernél, elmondja nekem, hogy a huga mult télen elvesztette az eszét s örülési rohamában minden megtakarított pénzét elégette.

Másnap is folytatja vallomását, és megtudom tőle, hogy az öccse internálva van, mint elmebajos, a szárazföldön.

Fölvetem magamban a kérdést, vajjon nem ezért akar-e engem is becsukatni, hogy bosszút álljon a sorson?

Közben azonban nem győztem sajnálkozni családi bajai miatt és annyira megnyertem a jóindulatát, hogy elhagyhattam a szigetet és az egyik szomszédos szigeten bérelhettem magamnak lakást, ahová elhivattam az enyéimet. Egy hónap múlva levélben elhivatnak a „barátom“-hoz, akit porba sujtott azon való bánata, hogy öccse örvengési rohamában összezúzta a koponyáját. Vigasztalom hóhéromat, s a felesége ráadásul könnyek között közli velem, hogy régóta attól fél, hogy a férje előbb-utóbb ugyanolyan sorsnak az áldozata lesz, mint a testvérei.

Egy évvel később azt olvasom a lapokban, hogy barátom egyik bátyja öngyilkos lett oly körülmények között, amelyek elmezavarra vallottak. Szó-

val három mennykőcsapás sujtott le annak az embernek a fejére, aki a villámmal akart játszani!

Milyen sajátságos véletlen! — kiálthat fel valaki.

Sőt mi több: milyen szerencsétlen véletlen, hogy valahányszor elmeséltem ezt a történetet, mindig megbűnhődtem érte.

Beköszöntött a nagy júliusi forróság; az élet elviselhetetlen; bűzlik minden, nem legkevésbé a száz árnyékszék is.

Valami katasztrófiát várok, anélkül, hogy megtudnám mondani, mifélett.

Az utcán találok egy papirdarabot, rajta ezt a szót: *nyest*, és egy másik utcában egy másikat ezzel a szóval: *keselyű*. És mind a két szót ugyanaz a kéz írta. Popoffsky teljesen nyesthez hasonlít, a felesége pedig keselyűhöz. Megérkeztek talán Párisba, hogy megöljenek? A férfi, aki minden előítélet nélkül való gyilkos, mindenre képes, hiszen megmérgezte a feleségét és a gyermekeit.

Egy pompás kis könyvet olvasok, címe ez: *Meghalni öröm*. Ez a könyv azt a vágyat ébreszti fel bennem, hogy hagyjam itt ezt a világot. Hogy tanulmányozzam a határvonalat az élet és a halál között, lefekszem az ágyra, kihúzom a dugót egy üvegből, amelyben ciánvegyület van, és várom, hogy szétterjessze pusztító illatát. Közeledik felém a kaszás ember, szeliden, gyönyörthozóan, de az utolsó pillanatban mindig közbejön valaki vagy valami és váratlanul megzavar; vagy a pincérnek akad bent dolga, vagy darázs repül be az ablakon.

A hatalmak megtagadják tőlem az egyetlen örömet, és én meghajlok akaratuk előtt.

Július elején elhagyták a szállót a diákok, mert szünidőre hazautaztak. Éppen ezért fölébresztette kíváncsiságomat egy idegennek az érkezése, aki a dolgozóasztalom mellett levő szobába költözött be. Az ismeretlennek soha egy szavát sem hallom; alighanem írással foglalkozik a deszkafal mögött, amely elválaszt bennünket egymástól. Mindenesetre furcsa, hogy mindannyiszor hátratulja a székét, valahányszor megmozdítom az enyémet. Ismétli mozdulataimat és utánóz, mintha bosszantani akarna.

Igy tart ez három napig. Negyednap a következő megfigyelést teszem. Ha aludni megyek, aludni megy a másik is, az asztalom mellett lévő szobában; de mikor már az ágyban fekszem, hallom, hogy ő is a másik szobában fekszik le és azt az ágyat foglalja el, amely az én ágyam mellett van. Hallom, amint velem párhuzamosan elnyújtózik: valami könyvet lapozgat, majd eloltja a lámpát, hangosan lélekezik, megfordul és elalszik.

Az asztal mellett lévő szobában mély csend támad. Az ismeretlen lakik tehát mindakét szobában. Kellemetlen dolog, amikor két oldalról ostromolják az embert.

Egyedül, teljesen egyedül ebédelek egy asztalkán a szobámban, és oly keveset eszem, hogy a jólelkű pincér vigasztalhatatlan miatta. Nem hallottam egy álló hete a saját hangomat, úgyhogy a gyakorlás hiánya miatt kezd a hangom enyészni. Egy fillér sincs a zsebemben; nincs dohányom, nincs levélbélyegem se.

Végül megemberelem magam az utolsó erőfeszítésre. Mindenáron aranyat akarok csinálni száraz úton, tűz segítségével. Szerzek pénzt, megszerzem a kályhát, a tégelyeket, az izzóparazsat, a fújtatót, a fogót. A meleg rettenetes, és én, mint valami

kovács, derékig meztelenül ott izzadok a nyitott tűz előtt. De a verebek fészket raktak a kályhába, és a szobába széngőz csapódik be. Majd megőrülök az első kísérlet után; fáj a fejem és munkám hiábavaló, mert semmisem sikerül. Miután az egész masszát háromszor átolvasztottam a kovácstűzben, megvizsgálom a tégely belsejét. A bórax halálfejjé formálódott benne, amelynek világító két szeme természetfölötti gúnnyal fűródik bele a lelkembe.

Megint nincs fémes csapadék! És lemondok a kísérlet folytatásáról.

Leülök a karos székbe, találomra felnyitom a bibliát és olvasom:

„És nem veszi eszébe, nincsen annyi tudománya vagy értelme, hogy azt mondaná: Ennek felét megégettem tűzzel és annak szenénél kenyeret sütöttem, pecsenyét sütöttem, jól laktam; a maradékából pedig utálatosságot kell-e csinálnom? a fának törzsöke előtt esném-e térdre? Hijábavaló dologgal legelteti magát, az ő megcsalatkozott szive elhajtja őtet, és nem szabadítja meg az ő lelkét, sem ezt nem mondja: Avagy nem hamisság vagyon-e az én jobbkezemben? . . . Ezt mondja az Úr, a te Megváltód, és ki téged anyád méhétől fogva formált: Én vagyok az Úr, mindeneket cselekeszem: az Egeket egyedül kiterjesztem, a földet elszélesítem az én erőmmel! A *jövendőmondóknak jegyeket az Isten elfordítja, megbolondítja a varázslókat: a bölcseket megszégyeníti, és azoknak bölcseségeket megbolondítja.*“

Most először támad bennem kétség tudományos kutatásaimat illetően! Ha dőreség volna, óh! akkor feláldoztam egy agyrémért életemnek a boldogságát s a feleségemét meg a gyermekeimét is.

Jaj nekem, balga embernek! És megnyílik a szakadék az enyéimtől való búcsú és e továtünő pillanat között! Másiél esztendő, annyi keserves nappal és éjszaka semmiért!

Nem! ez lehetetlen! Ez nincs így!

Eltévedtem a fekete erdőben? Nem, a fényhozó jó úton vezetett a boldogok szigete felé, és az ördög az, aki most megkísért! Büntetéssel sújtanak megint!

Lerogyok a karos székbe; olyan fáradtság nehezedik rám, aminőt csak nagyritkán éreztem; mintha a válaszfalból mágneses fluidum áradna ki, és ernyesztő álmom lopózik tagjaimba. Összeszedem minden erőmet és felállok, hogy kisiessék a szabadba. Mialatt végigmegyek a folyosón, két hangot hallok suttogni az asztalom mellett lévő szobában.

Miért suttogtak? Valamit el akartak titkolni előttem.

Végig megyek a rue d'Assas-on és bemegyek a Luxembourg-kertbe. A lábamat magam után húzom, úgy érzem, hogy csipőtől lefelé megbénultam, és lerogyok egy padra Ádámnak és családjának*) a háta mögött.

Meg vagyok mérgezve! Ez az első gondolatom. És Popoffsky, aki megölte a feleségét és a gyermekeit mérges gázzal, ideérkezett. Ő az, aki gázáramot vezetett keresztül a falon, Pettenkofer híres kísérletének a mintájára. Mit csináljak? Menjek a rendőrségre? Nem! Ha nincs bizonyítékom, becsuknak az örültek házába.

*) Garraud szoboresoportozata a Luxembourg-kertben.
A fordító.

Vae soli! Jaj annak, aki egyedül van, jaj az egyedülvaló verébnek a ház héján! Létem nyomorúsága sohasem volt nagyobb, és sírok, mint az elhagyott gyermek, aki fél a sötétben.

Este nem merek többé leülni az asztalom mellé, mert új merénylettől félek. Ágyba fekszem, de nem merek elaludni. Éjszaka van és ég a lámpám. A falon az ablakom előtt emberi alaknak az árnyékát látom lerajzolódni, nem tudom, férfiét-e vagy nőét; de most e pillanatban úgy emlékszem, mintha női alak lett volna.

Mikor felkelek, hogy kémlelődjem, lehull gyorsan és lármásan az ablakfüggöny. Majd hallom, hogy az ismeretlen belép a hálófülkémtől balra lévő szobába; és minden elcsendesedik.

Három óra hosszat ébren fekszem és az álom elkerül, bár egyébként nem sokáig szokott váratni magára. Majd nyugtalanító érzés lopózik a testembe: elektromos áram fut rajtam keresztül, amely a két szomszédos szoba között működik. A feszültség nőttön nő, és bárha megpróbálok ellenállni, kénytelen vagyok felkelni az ágyból, mert egyre jobban elhatalmasodik rajtam egyetlen gondolat:

— Megölnék! Nem akarom, hogy megöljenek!

Kimegyek, hogy fölkeressem a pincért, aki a folyosó végén lakik. De, hajh! nincs a szobájában. Tehát eltávolították, íélrevonult az útból, titkos bűntársuk, megvásárolták!

Lemegyek a lépcsőn és végigsietek több folyosón, hogy fölébresszem a gazdát. Oly lélekjelenléttel, amelyre alig hittem volna képesnek magamat, azt hozom fel ürügyül, hogy rosszul lettem vegyi szereim kigőzölgésétől, és arra kérem, hogy helyezzen el egy másik szobába ma éjszakára.

Véletlenül — bizonyára a haragvó gondviselés

akarta így! — az egyetlen üres szoba ellenségemnek a szobája alatt van.

Mihelyt magamra maradok, kinyitom az ablakot és beszívom a csillagos éjszaka friss levegőjét. A rue d'Assas és a rue de Madame háztetői fölött ott csillog a Göncölszekere és a Sarkcsillag.

— Tehát észak felé! *Omen accipio!*

Amikor összehúzem a hálófülke függőnyeit, halom, hogy az ellenség a fejem fölött felkel az ágyból és beledob valami nehéz tárgyat egy ládába, amelynek a födelét kulccsal lezárja.

Szóval elrejt valamit; talán az elektromozó gépet!

Másnap, éppen vasárnap van, csomagolok és azt az ürügyet hozom fel, hogy kirándulok a tengerpartra.

A kocsisnak odakiáltok: — A Saint-Lazare pályaudvarra! — de az Odéon előtt utasítom, hogy hajtson velem a rue de la Clef-re, a Jardin des Plantes közelébe. Ott akarok maradni álnéven, hogy befejezzem tanulmányaimat, mielőtt elutazom Svédországba.

VII.

A POKOL.

Végre egy kis szünet kínjaimban. Karos székekben ülök a filagória lépcsőpihenőjén, órákhosszat elnézem a kert növényeit és elmélkedem a multakon. A nyugalom, amely szökésem után bekövetkezett, bizonyoság rá, hogy nem betegség támadott meg, hanem ellenségeim üldöztek. Nappal dolgozom, éjjel nyugodtan alszom. Megszabadulva előbbi tisztátalan környezetemtől, úgy érzem, hogy megfiatalodom ifjuságom kedves virágai, a mályvarózsák, láttára.

És Páris csodája, amelyet a párisiak nem ismernek, a Jardin des Plantes, az én saját parkom lett. Az egész teremtés, összegyűjtve egy elkerített helyen, Noé bárkája, a visszanyert paradicsom, ahol veszély nélkül sétálok vadállatok között: — sok is a boldogságból! Kiindulva az ásványokból, bejárom a növény- és állatvilágot, hogy eljussak az emberhez, amely mögött fölfedezem a teremtet. A teremtet, ezt a nagy művészt, aki teremtés közben fejlődik, amennyiben terveket készít, amelyeket elvet, korán támadt gondolatokat újra megragad, tökéletesíti, sokszorozza a kezdetleges formákat. Bizonyos, hogy mindez az ő keze műve. Gyakran roppant nagyokat lép előre, amikor fajokat talál fel, és utóbb jön a tudomány, hézagokat, hiányzó ízeket állapít

meg és azt képzelem, hogy voltak átmeneti formák, amelyek most immár eltűntek.

Minthogy bizonyos vagyok benne, hogy üldözöttem most már nincs mit tartanom, közlöm új címemet az Orfila-szállóval, hogy újra összeköttetésbe lépjek a külső világgal, postai küldemények útján, amelyek menekülésem óta nem jutottak el a kezembe.

Másnap, miután levettem az inkognitóm, a békének vége van. Kezd újra sok mindenféle nyugtalanítani, és újra a régebbi szorongó érzés fojtogat. Először is abban a szobában, amely az enyém mellett van a földszinten, s amely eddig üres volt és bútortalan, oly dolgokat halmoznak fel, amiknek a használatát képtelen vagyok megérteni. Egy öreg úr, akinek gonosz szürke szeme van, mint a medvének, üres dobozokat, bádoglemezeket és más meghatározhatatlan tárgyakat hord a szobába.

Egyidejűleg megkezdődik újra a rue de la Grande Chaumière lármája a fejem fölött; nehéz poggyászokat vonszolnak, kalapácsolnak, egészen úgy, mintha valami pokolgépet készülnének felállítani nihilista módszer szerint.

Ugyanakkor a tulajdonosnő, aki eleinte nagyon előzékenyen bánt velem, sokkal kimértebb modorrá lett, leskelődik utánam és lenéző gúnyt vegyít a köszöntésébe.

Továbbá új bérlők költöznek be fölé az emeletre. Egy hallgatag öreg úr, akinek nehéz lépteit már jól ismertem, nincs ott többé. A pénzéből él csendben és nyugalomban s évek óta ott lakott a házban; nem utazott el, csak szobát cserélt. Vajjon miért?

A cseléd, aki takarít rám és kiszolgál, komoly

ábrázattal jár-keel és lopva szánakozó pillantásokat vet rám.

Elhelyeztek fölöttem egy kereket, amely egész nap forog, forog. Halálra vagyok ítélve! Határozot-tan ez a benyomásom. Ki ítelt halálra? Az oroszok? Milyen minőségemben? Vagy a pietisták, a katholi-kusok, a jezsuiták, a teozófusok? Mint varázslót vagy szemfényvesztőt?

Avagy tán a rendőrség? Mint anarchistát? Hiszen ez gyakori vád, ha valaki hozzá akar férni személyes ellenségeihez.

Most, miközben ezt írom, nem tudom, mi tör-tént azon a júliusi éjszakán, amikor nekem rontott a halál; de nagyon is megjegyeztem és nem is fogom soha elfelejteni azt a leckét, amelyet akkor kaptam egész életemre.

Ha azok, akik be vannak avatva a titokba, vala-mikor elismernék és bevallanák, hogy összeesküvés-ről volt szó, amelyet ellenem szóttek, még akkor sem haragszom érte senkire, mert most immár meg vagyok győződve róla, hogy más, erősebb kéz moz-gatta az övét, tudtuk és akarattuk ellenére.

Ha viszont föltételezzük, hogy semmiféle intri-káról nem volt szó, hát akkor én magam vagyok az, aki képzelőerőm segítségével megteremtettem eze-ket a fenyegető szellemeket, hogy büntessem saját-magamat. Ez alábbiakban meglátjuk majd, mennyi a valószínűsége ennek a föltevésnek.

Az utolsó nap reggelén szinte vallásosnak mond-ható rezignációval kelek föl; semmisem köt többé az élethez. Az irataimat rendbe szedtem, a szüksé-ges leveleket megírtam, elégettem mindent, amit meg kellett semmisíteni.

Azután elmegyek sétálni a Jardin des Plantes-ba, hogy elbúcsúzzam a teremtéstől.

A svéd mágneses vasérc-tömbök az ásványtani múzeum előtt szülőházamból üdvözölnek. Robin ákaca, a Libanon cédrusa; a még élő tudomány nagy korszakainak emlékei; köszöntöm őket. Kenyeret és cseresznyét veszek, hogy megvendégeljem barátaimat. A vén Marci, a medve, mindig megismer, mert én vagyok az egyetlen ember, aki cseresznyével kínálom őt, mikor felébred és mikor aludni készül. A kenyeret az elefántborjúnak adom, amely az arcomba köp, miután felfalt mindent, a hálátlan és hűtelen fiataltság.

Isten veletek, keselyűk, ég lakói, akiket piszkos kalitkába zártak; isten veled, bölény, isten veled, viziló, leláncolt démon; isten veletek, foka barátaim, jól összehoronzott házaspár, amelyet a békés szerelem vigasza kárpótol az elvesztett óceánért és tág szemhatárokért; isten veletek, kövek, növények, virágok, fák, pillangók, madarak, kigyók, akik mind a jó Isten kezéből kerültek ki. És ti, nagyok, Bernardin de Saint-Pierre, Linné, Geoffroy Saint-Hilaire, Haüy, akiknek neve aranybetűkel ott ragyog a templom homlokzatán — isten veletek! Nem: találkozunk nemsokára!

Ott hagyom ezt a földi paradicsomot, miközben Séraphita fenséges szavai jutnak eszembe: „Isten veled, szegény föld! Isten veled!”

Mikor belépek újra a szálló kertjébe, megszi-matolom valakinek az ott-létét, aki azalatt érkezett, amíg én távol voltam. Nem látom őt, de érzem magamon, hogy itt van.

Fokozza nyugtalanságomat az a szemmel-látható változás, ami az enyémmel szomszédos szobában végbement. Először is egy kötélre takarót akasztottak, valószínűleg azért, hogy valamit elrejt-

senek. A kandalló párkányán fémkorongokat halmoztak rakásokba, s a korongokat keresztfák szigetelik el egymástól. Mindegyik rakás tetején fényképalbum vagy valami könyv van, nyilván azért, hogy ártatlan színben tüntesse fel ezeket a pokolgépeket, amiket hajlandó volnék akkumulátoroknak tartani! Ráadásul két munkást veszek észre az egyik háztetőn a rue Censier-ben, éppen szemben a kerti házzal, amelyben lakom. Nem láthatom, hogy mit csinálnak odafönt, de az ablakomra mutatnak, miközben valami tárggyal babrálnak, amit nem lehet világosan megkülönböztetni.

Mért nem menekülök? — Mert sokkal büszkébb vagyok; és mert azt, ami elkerülhetetlen, el kell viselni.

Készülődöm hát az éjszakára. Megfürdöm és gondom van rá, hogy a lábam tiszta legyen, főképp azért, mert az anyám még gyermekkoromban belém oltotta, hogy a piszkos láb a gyalázat jele.

Megborotválkozom és behintem illatszerrel a nászingemet, amelyet három éve vettem Bécsben . . . Halálraitéltnek a készülődése.

Olvasom a bibliából Dávid zsoltárait, amelyekben az Örökkévaló bosszúját hívja le ellenségeinek a fejére.

De a bűnbánó zsoltárokat? Nem! Nincs jogom bűnbánatra, mert nem én vagyok az, aki sorsomat irányítottam; sohse követtem el rosszat a rossz kedvéért, hanem csakis önvédelemből. A bűnbánat a gondviselés bírálgatása, amely a bűnt úgy rója ki ránk mint szenvedést, hogy a gonosz cselekedettől való undorodásban megtisztuljunk.

Az én számvetésem az élettél ennek következtében így végződött: nincs egymástól követelni valónk! Ha vétkeztem, éppen eléggé megbűnhődtem érte; ehhez nem férhet kétség! Félek a pokoltól?

De hiszen keresztültörtem magam ezer poklon ebben az életben, anélkül, hogy elbotlottam volna, s ez éppen elég ahhoz, hogy izzó vágyat érezzek itt-hagyni e világ hívságait és csalóka örömeit, amelyeket mindig utáltam. Ugy születtem, hogy bennem élt a sóvárgás az ég után, s már gyermekkoromban sírtam a lét szennye miatt, és idegennek, hazámból számkivetettnak éreztem magam rokonaim között és a társaságban. Gyermekkorom óta Istenemet kerestem és az ördögöt találtam meg. Krisztus keresztjét hordoztam ifjúságomban és megtagadtam azt az Istent, aki megelégszik azzal, hogy rabszolgákon uralkodjék, akik szeretik ostorozójukat.

Mikor leeresztem a függönyt üvegajtómra, észreveszem, hogy a különteremben társaság van, hölgyek és urak, és pezsgőznek. Nyilván utasok, akik ma este érkeztek. De nem mulató társaság, mert mind komoly arcot vágnak, vitatkoznak, terveket kovácsolnak és halkán tárgyalnak egymással, mint az összeesküvők. Fokozza gyötrelmeimet, hogy hátra is fordulnak ültükben és a szobám felé muto-gatnak.

Tíz órakor eloltom a lámpámat és elalszom nyugodtan és lemondóan, mint a haldokló.

Fölébredek; egy ingaóra kettőt üt, egy ajtó becsapódik, és én — kint vagyok az ágyamból, mintha kiemelt volna belőle valami szivattyú, amely a szívemet szívja. Alig ért padlót a lábam, elektromos zuhany csap végig a nyakamon és lenyom a földre. Felállok újra, összekapkodom a ruhámat és kirohanok a kertbe, miközben félelmes szívdobogás prédája vagyok.

Amint felöltöztem, első világos gondolatom az, hogy elsietek a rendőrségre és házkutatást tartatok.

De a ház kapuja zárva van, és zárva van a portás fülkéje is; tapogatózva tovább megyek, benyitok jobbra egy ajtón és a konyhába jutok, ahol egy éjjeli lámpa ég. A lámpát véletlenül feldöntöm és ott állok koromsötétségben.

A félelem megint észre térít, és visszamegyek a szobámba, ezzel a gondolattal: ha tévedtem, el vagyok veszve.

Kicipelek egy karos széket a kertbe, leülök a csillagos égbolt alatt, és gondolkozom, mi történt.

Betegség? Lehetetlen, mert pompásan éreztem magam, amíg le nem vetettem az inkognitómat. Merénylet? Az, hiszen szemem láttára folytak az előkészületek. Aztán meg ismét jól érzem magam itt a kertben, ahol ellenségeim nem férhetnek hozzám, és a szívem megint egészen rendesen működik. Mialatt ekkép elmélkedem, hallom, hogy valaki köhög a szobámmal szomszédos szobában és a fölötte lévő szobából nyomban halk köhögéssel válaszolnak. Valószínűleg jeladások, szakasztott olyanok, aminőket utolsó éjszaka az Orfila-szállóban halottam. Felugrom és megpróbálom befeszíteni a földszinti szoba üvegajtáját, de a zár ellenáll.

Belefáradva a hiábavaló viaskodásba a láthatatlan hatalmakkal, lerogyok a karos székbe, ahol az álom megkönyörül rajtam, úgyhogy elkábulok a szép nyári éjszaka csillagai alatt, míg a mályvárózsák halkan zizegnek a gyöngé júliusi szellőben.

A napvilág fölébreszt. Hálát adok a gondviselésnek, hogy megmentett a halál torkából az élet számára és ami kevés holmim van, becsomagolom, hogy elutazzam Dieppébe és barátaimnál keressek védelmet, akiket éppúgy elhanyagoltam ugyan, mint mindenki mást, akik azonban elnézőek és nagylelkűek az elhagyottakkal és hajótöröttekkel.

Mikor keresem a szálló tulajdonosnőjét, nem mutatkozik, azzal a ürüggyel, hogy rosszul van. Ezt előre tudtam, mert hiszen őt is a többiek bűntársának tartottam.

Mikor távozom a szállóból, átkot szórok a gonosztévők fejére és arra kérem az eget, hogy küldje le pusztító tűzét erre a rablóbarlangra. Jogos-e vagy se a kérésem, ki tudhatja?

Megérkezve Dieppébe, jóságos barátaim megrémülnek láttomra, amint fölfelé igyekszem orchideás városuk dombján, kézírattól súlyos utitáskámat cipelve.

— Honnan jön, szerencsétlen?

— A sírból.

— Mindjárt sejtettem, hiszen még magán van a föld nyoma.

A kedves és bájos háziasszony kézen fog és egy tükör elé vezet, hogy lássam énmagam is, hogy nézek ki. Az ábrázatom fekete a vonat köszénfüstjétől, az arcom beesett, a hajam nedves az izzadtságtól és szürkülő, a szemem kísértetiesen révedező, az ingbetétem piszkos: valóban szálnalmas látvány voltam.

De mikor a szeretetreméltó úriasszony, aki úgy bánt velem, mint valami beteg és elhagyott gyermekkel, magamra hagyott egy öltöző szobában, alaposabban szemügyre vettem az ábrázatomat. Az arcvonásokban olyan kifejezés volt, amely megrémített. Nem halál, nem bűnnek a jele, hanem egészen más valami. Ha olvastam volna már akkor Swedenborgot, a nyom, amelyet a gonosz szellem hagyott maga után, felvilágosított volna lelki állapotomról és a legutóbbi hetek eseményeiről.

Most szégyeltem magam, megrémültem magamtól, és furdalt a lelkiismeret, hogy hálátlan voltam

azzal a családdal szemben, amely régebben megnyitotta ezt a mentő kikötőt előttem és oly sok más hajótörött előtt.

Vezeklés, hogy a fúriák most ide kergettek, Szép művésztthon, jólét, családi boldogság, bájos gyermekek, fényűző kényelem, határtalan vendégszeretet, emberies véleményyszabadság, szépség és szívjóság légköre, amely égeti a lelkeket és amelyben elveszettnek érzem magam, mint az elkárhozott a paradicsomban. Kezdek rájönni, hogy rossz ember vagyok.

Szemem elé tárul minden, ami boldogságot csak nyújthat az élet, és amit elvesztettem.

Egy padlás-szobában helyeztek el, kilátással a domb tetejére, ahol menedékház van elaggottak számára. Este észreveszek két férfit, akik, a fal-kerítéshez támaszkodva, a villánkat kémlelik és az én ablakom felé mutogatnak. Hatalmába kerít újra az a gondolat, hogy elektromossághoz értő ellenségek üldöznek.

Leszáll az 1896 július 25-éről 26-ára virradó éjszaka. Barátaim megtettek mindent, ami telt tőlük, hogy megnyugtassanak; megvizsgáltunk együtt minden padlás-szobát az én szobám közelében, sőt megnéztük a padlást is, hogy megbizonyosodjam róla, hogy nem bujt el oda gonosz szándékkal senki sem. Mindössze annyi történt, hogy amikor kinyitottuk egy lomtárnak az ajtaját, egy önmagában véve közömbös tárgy nagyon lehangoló hatást tett rám. Ez a tárgy egy jegesmedve bőre, amely szőnyegül szolgál; de a kitátott torok, a fenyegető szemfogak, a csillogó szemek idegesítenek. Mért kell ennek az állatnak éppen itt feküdnie ebben a pillanatban?

Ruhástul ledőlök az ágyra, azzal az elhatározással, hogy bevárom a végzetes óraütést.

Várok éjjelig, olvasással foglalkozva. Az egyet elűtötte már, és az egész ház nyugodtan alszik. Végül kettőt üt az óra! Nem történik semmisem! Ekkor, dacoskodva és hogy provokáljam a láthatatlanokat, meg talán azért is, hogy fizikai kísérletet tegyek: felkelek, kitárom mindakét ablakot és meggyujtok két szál gyertyát. Leülök az asztalhoz a gyertyatartók elé, és csupasz mellemet céltáblául kínálva, kihívóan unszolom az ismeretleneket:

— Itt vagyok, ha kellek, óh, ti bambák!

Egyszerre csak valami elektromos áramiélét érzek, eleinte csak gyöngén. Az iránytűre nézek, amelyet odakészítettem jelzőkészüléknek; de eltérésnek nyomát sem látom, tehát szó sincs elektromosságról.

De a feszültség fokozódik, a szívem erősebben ver; ellenállok, de mintha villámcsapás ért volna, megtelik a testem valami fluidummal, amely fojtogat és kiszívja a szívemet.

Lerohantam a lépcsőn, hogy lejussak a földszinti szalonba, ahol ideiglenes ágyat állítottak fel a számomra az esetre, ha szükségem lenne rá. Ott feküdtem öt percig és próbáltam rendbeszedni a gondolataimat. Lehetséges, hogy sugárzó elektromosság? Nem, mert az iránytű nem jelezte. Betegség, amelyet újra felidézett félelmem a két órától? Nem, hiszen volt bátorságom dacolni a támadással. De mért kellett hát meggyujtanom a gyertyákat, hogy odavonzzam azt az ismeretlen fluidumot, amely ostromol?

Anélkül, hogy megtalálnám erre a feleletet, valószínűs labirintusba veszve, igyekszem elaludni, de egyszerre csak rámtámad megint egy kisülés, mintha ciklon volna, kiemel az ágyamból, és — meg-

kezdődik újra a hajsza. Falak mögé bújok, meglapulok ajtószárnyak mellett, kandallók előtt. Mindenütt, mindenütt rám akadnak a fúriák. Erőt vesz rajtam a lelki szorongás, a páni félelem mindentől és semmitől annyira hatalmába kerít, hogy szobáról szobára menekülök, míg végül kijutok az erkélyre és ott maradok összekuporodva.

A sárgás-szürke virradat és a szépiaszínű felhők furcsa szörnyalakokat lepleznek le, s ez még jobban kétségbeejt. Megkeresem a műtermet (barátom festő volt), lefekszem ott egy szőnyegre és lehunyom a szemem. Öt perc múlva gyöngé, boszszantó zörej ébreszt föl. Egy egér bámul rám, nyilván azzal a szándékkal, hogy közeledjék hozzám. Elkergetem, de visszatér másodmagával. Nagy Isten, deliriosus vagyok? Hiszen három év óta alig izleltem bort! (Másnap meggyőződtem róla, hogy csakugyan vannak egerek a műteremben. A körülmények véletlen találkozásáról van szó tehát; de vajjon ki rendezte ezt a találkozást és minő szándékkal?)

Helyet cserélek és az előszoba szőnyegére fekszem. A könnyőreletes álom leszáll meggyötrött lelkemre, s kínlódásom tudata megszűnik, körülbelül egy félórára.

Hirtelen felriaszt egy tisztán tagolt kiáltás: Lidérc!

Lidérc! Lidércnyomás! Ezt a szót rajzolták bele kéziratomba a zápor csöppjei az Orfila-szállóban.

Ki volt az, aki kiáltott? Senki, mert a ház lakói alszanak. Démonok játéka! Ez csak költői kép, de benne van talán mégis az egész igazság.

Végül fölmegek a lépcsőn a padlás-szobámba. A gyertyák tövig égtek, minden csendes.

Megszólal az Angelus harangja. Ünnepnapi van.

Előveszem katolikus imakönyvemet és olvasom: *De profundis clamavi ad Te, Domine*. Megvigasztalódva lerogyok az ágyra, mintha halott volnék.

Vasárnap, 1896 július 26. — Ciklon pusztított a Jardin des Plantes-ban. Az ujságok részletes tudósítása rendkívül érdekel. Hogy miért, azt nem tudom. Ma kellene Andrée léghajójának útrakelnie az Északi sark felé; de az előjelek nem sok jót ígérnek. A ciklon leverte a földre több léghajót, amelyek különböző helyeken szálltak fel, és több léghajós halálra lett. Elisée Reclus eltörte a lábát. Ugyanekkor jelentik azt is, hogy Berlinben egy Pieska nevű ember öngyilkosságot követett el szokatlan körülmények között, úgyhogy japán módra felvágta a hasát: igazi véres dráma.

Másnap otthagytam Dieppét, és ezúttal áldom a házat, amelynek megérdemelt boldogságát nyomorúságommal megzavartam.

Azt a gondolatot, hogy szellemi hatalmak keze van a játékban, még mindig elhárítottam magamtól és azt képzeltem, hogy idegbaj támadott meg. Éppen ezért elhatároztam, hogy Svédországba utazom és fölkeresek ott egy orvost, aki barátom volt.

Emlékül Dieppére magammal viszek egy követ, egy vasércdarabot, amely lóherelevél formájú, mint a csúcsíves templomablakok, és amelyen máltai keresztnek a jele van. Egy gyermektől kaptam a követ, aki a révparton találta; a kicsi azt mesélte, hogy ilyen kövek az égből hullanak és a hullámvérés veti partra őket.

Szivesörömet elhiszem a meséjét és az ajándékot megtartom mint talizmánt, amelynek az értelme rejtve van még előttem.

(Bretagne partmellékén a part lakói viharok

után keresztformájú köveket szoktak gyűjteni, amelyek aranyhoz hasonlítanak. Fémes ásványból valók, amelynek staurolith a neve.)

A tengerpartján terül el egészen lent délen Svédországban a kis város; kalózkodó és csempészek ősrégi fészke, amely exotikus nyomokat őriz a világ minden tájáról, világotjárt hajósok révén.

Igy például orvosomnak a lakása buddhista kolostorhoz hasonlít. Az épület egyemeletes négy szárnya négyszögletes udvart zár körül, amelynek közepén a kupolaformájú fáskamra Tamerlán szarmarkandi sírjának az utánzata. A fedélszék szerkezete és kínai cserépiődése a legtávolibb Keletre emlékeztet. Egykedvű teknősbéka mászik a kövezeten és a gyom között végtelenségig elnyúló Nirvánába sülyed.

Sűrű bengáli rózsasövény díszíti a keleti szárnynak, ahol egyedül lakom, külső falát. Az udvar és a két kert között sötét, nedves baromfiudvar húzódik, benne egy gesztenyefa és szakadatlanul civódó fekete tyúkok.

A virágoskertben pagodastílusú kerti ház van, amelyet farkasalmaifélék zöldje borít.

Ebben a kolostorban, amelyben se szeri, se száma a szobáknak, egyetlen emberi lény lakik: a kerületi kórházi orvos. Özvegyember, remete, független; végigjárta az élet nehéz iskoláját és azzal az erős és előkelő megvetéssel néz le az emberekre, amely annak a mély belátásából ered, hogy viszonylag értéktelen minden a világon, beleértve saját énünket is.

Ez az ember oly váratlanul jutott szerephez életem színpadán, mintha a sülyesztöből bukkant volna föl.

Mikor Dieppéből érkezve, először találkoztam

vele, vizsga tekintettel szemügyre vett és így kiáltott fel:

— Mi van veled? Idegbaj? Hm! — De más bajod is van. Nincs rendben a szemed, alig ismerek rád. Mit csináltál? Kicsapongás, bűnös élet, füstbe ment illúziók, vallás? Mondd el, vén cimbora!

De én nem mondok el semmit sem, mert az első gondolat, amely gyanakvó lelkemet hatalmába keríti, a következő: Ez az ember előre elfogult velem szemben, bizonyosan tudakozódott utánam valahol és tébolydába akar csukadni.

Álmatlanságot, idegességet, lidércnyomást emlegetek; azután más mindenféléről beszélünk.

Mihelyt elfoglalok egy kis szobát a doktornál, azonnal szemembe ötlük az amerikai vas-ágy: négy oszlopa sárgarézgolyókban végződik, amelyek elektromozógép vezetőihez hasonlítanak. Ha ráadásul hozzávesszük a rugalmas matracot, amelynek vörösréz-sodronyos rúgói egészen olyanok voltak, mint a Ruhmkorff-féle szikraindító tekervényei, akkor elképzelhető, milyen düh foghatott el e pokoli véletlen láttára. Más ágyat nem kérhettem, mert ez azt a gyanút ébreszthette volna, hogy rögeszmés örült vagyok. Hogy megbizonyosodjam róla, hogy a fejem fölött nincs-e valami elrejtve, fölmentem a padlásra. Szerencsétlenségem betetőzéseül odafönt is találtam valamit: egy óriási páncélinget, vasdrótból sodorva, éppen az ágyam fölött. — Akkumulátor, — gondoltam. — Ha vihar támad, ami itt nagyon gyakori, a vasháló magához fogja vonzani a villámot, én pedig kénytelen-kelletlen a vezetőn fogok feküdni, anélkül, hogy mukkanni mernék. Egyidejűleg valami gépnek az egyenletes zakatolása is nyugtalanít. A helyzet az, hogy fülzúgásom van, amióta otthagytam az Orfila-szállót; mintha vizikerék kattogását

hallanám. Minthogy nem tudom, vajjon az említett gépzakatonlás valóság-e, megkérdézem, mi az.

A sajtó a szomszédos nyomdában.

Mindennek oly világos a magyarázata, és mégis megrémülök, hogy milyen egyszerű eszközök hajszolnak a megőrülésbe.

Leszáll az éjszaka, és én félni kezdek. Az ég borús, a levegő nyomasztó. Vihart várunk. Nem merek lefeküdni az ágyba; két órát levélírással töltök el. Kimerülve levetkőzőm és bebújok a takarók közé. Félelmes csend van a házban, mikor a lámpát eloltom. Érzem, hogy valaki leskelődik rám a sötétben, megérint, kitapogatja a szívemet és szívni kezdi.

Nyomban kiugrom az ágyból, kinyitom az ablakot és kirohanok az udvarba — de ott állnak a rózsabokrok, és ingem egyáltalán nem véd meg a tüskék karmai ellen. Megszaggatva, vérezve végigbotorkálok az udvaron, csupasz lábamat kavics nyúzza, bogáncs karmolja, csalán égeti, ismeretlen tárgyak között csetlek-botlok, még végül eljutok a konyhaajtóhoz, amely az orvos lakásába visz. Kopogok! Semmi válasz! Csak most veszem észre, hogy esik. Oh, én nyomorúságom! Mit vétettem, hogy ilyen kínokat érdemlek? Hiszen ez maga a pokol! *Miserere! Miserere!*

Ujra meg újra kopogok!

Nagyon is különös, hogy soha sincs kéznél senki, amikor megtámadnak. Mindig alibit igazol mindenki, tehát összeesküvésről van szó, és valamennyien bűntársak!

Végül hallatszik a doktor hangja:

— Ki az?

— Én vagyok, beteg vagyok! Nyisd ki, mert különben meg kell halnom.

Kinyitja.

— Mi van veled?

Elkezdem mesélni neki, mi történt a rue de la Clef-en, és a merényletet elektromossághoz értő ellenségeimnek tulajdonítom.

— Hallgass, szerencsétlen; elmebaj kerülget!

— Lári-fári! Vizsgáld meg az értelmemet; olvasd, amit naponta írok és amit kinyomtatnak . . .

— Hallgass! Egy szót se szólj senkinek! A tébolydák naplói nagyon jól ismerik ezeket az elektromos históriákat!

— Ördög vigye! Fütyülök a naplóitokra! És hogy tisztán lássak a dologban, holnap bemegyek a lundi tébolydába és megvizsgáltatom magamat!

— Ha ezt teszed, akkor elvesztél! Egy szót se többet! Most pedig fekédj le szépen itt a szomszéd szobában!

Makacskodom és azt követelem tőle, hogy hallgasson meg. Visszautasít, nem akar semmit se hallani.

Mikor újra egyedül maradok, azt kérdezem: lehetséges-e, hogy egy jóbarátom, aki becsületes ember és sohasem keveredett piszkos ügyekbe, most azzal fejezi be tiszteletreméltó pályafutását, hogy enged a kísértésnek? De ki a kísértő? Erre a kérdésre nem tudok válaszolni, de annál több föltevés rajzik a fejemben!

Every man his price, minden embernek megvan az ára! De bizonyára nagy summa pénzre volt szükség, hogy ennek az embernek az erényét megkönyékezzék. De mi célból? Közönséges bosszú nem fizet aránytalanul! Bizonyosan valami aránytalanul nagy érdek keveredett bele a dologba! Hopp, megvan! — Aranyat csináltam; a doktor félig-meddig elismerte ezt, de ma letagadta, hogy ő maga is megismételte kísérleteimet, amelyeket levélben közöltem vele. Tagadta; de ma este mégis talál-

tam az udvar kövezetén egypár próbadarabot, amit ő maga gyártott. A doktor tehát hazudott!

Egyébként ugyanaznap este terjengősen fejtegette, hogy milyen gyászos következményekkel járna az emberiségre, ha az aranycsinálás igaznak bizonyulna. Világcsőd, általános zavar, anarchia, világösszeomlás.

— Az ilyen embert meg kellene ölni! — Ez volt az utolsó kijelentése.

Majd amikor barátomnak az anyagi helyzetéről beszélgettünk, amely meglehetősen szerény volt, csodálkozva hallottam tőle, hogy azt a házat, amelyben lakott, legközelebb meg akarja venni. El van adósodva, csaknem fuldoklik, és mégis arról álmodozik, hogy háztulajdonos lesz.

Minden egybevág, hogy az én derék barátomat gyanússá tegye előttem.

Üldözési mánia! Meglehet; de hol a mester, aki ennek a pokoli szillogizmusnak a lánc-szemeit kovácsolja?

— Ezt az embert meg kellene ölni! — Ez az utolsó gondolat, amelyet agyongyötrött lelkem meg tud ragadni, mielőtt napkelte felé álomba merülök.

Hidegvíz-kúrába kezdtünk, és éjjelre más szobát kaptam. Az éjszakák most meglehetősen nyugodtak, ha egyszer-másszor van is némi visszaesés.

Egyik este meglátja a doktor éjjeli szekrényemen az imakönyvet, és éktelen dühre gerjed:

— Még mindig ez a vallás! Tudod-e, hogy ez veszedelmes tünet?

— Vagy szükséglet, mint annyi más!

— Nézd csak! Én nem vagyok atheista; de azt hiszem, hogy a Mindenható hallani sem akar többé a hajdani bizalmaskodásról. Annak az időnek vége, amikor az Örökkévalónak talpnyalással kellett

udvarolni, és én a mohammedánokkal tartok, akik nem kérnek semmi mást, csak azt, hogy megadás-sal viselhessék a sors terhét.

Súlyos szavak, amelyekből kiszedek magamnak egypár arany-szemet.

A doktor elveszi tőlem az imakönyvet és a bibliát.

— Olvass közönyös dolgokat, másodrendű érdekességűeket, világtörténetet, mithológiát, és hadd abba a hiábavaló álmodozást. Mindenekelőtt pedig óvakodjál az okkultizmustól, ettől a minden szabály-lal ellenkező tudománytól. A Teremtő titkait tilos kikémlelni, és jaj azoknak, akik beleütik az orrukát!

Arra az ellenvetésemre, hogy Párisban az okkultisták iskolát alapítottak, ezt ordítja:

— Jaj nekik!

Este a kezembe nyomja Rydberg Viktor: Germán Mithológiáját, de esküdni mernék rá, hogy minden hátsógondolat nélkül.

— Látod, ez olyasmi, amitől állva elalhat az ember. Biztosabb hatású, mint a szulfonál.

Ha derék barátom tudta volna, milyen kanócot gyújtott most meg, bizonyosan másvalamivel kínált volna.

A mithológia, amely ezeroldalas, kétkötetes munka, alighogy a kezembe vettem, úgyszólván magától kinyilik, és tekintetem nyomban megakad a következő sorokon, amelyek lángbetűkkel belevésődnek az emlékezetembe:

„A legenda szerint Bhrigu, akit isteni apja oktatott, kevély lett a tudományára és azt hitte, hogy felülmulja benne még a mesterét is. Ez azonban leküldte őt a kárhozottak halálbirodalmába, ahol kevélységének megaláztatására sok oly ször-

nyű dolog szemtanúja lett, amiről mindaddig fogalma sem volt.“

Ez volt hát az én esetem is: gőg, önhittség, kevélység (*δῆσις*), amelyért apám és mesterem büntetett. És benne voltam a pokolban! ahová a hatalmak kergettek. De hát ki volt a mesterem? Swedenborg?

Továbblapozok a csodálatos könyvben.

„Hasonlítsuk össze ezzel a germán mithoszt a tüskemezőkről, amelyek megtépik az igaztalanok lábait . . .“

Elég, elég! — Tehát a tüskék is! — Ez sok a jóból!

Nem fér hozzá kétség: a pokolban vagyok! És a valóság csakugyan annyira megerősíti ezt a képzelődést, hogy végül hiszek benne.

A doktor látszólag a legkülönbözőbb érzések közt hányódik. Hol elgondolkozik, lopva rám-rám tekint és megalázó durvasággal bánik velem; hol elárulja, hogy ő maga is boldogtalan, amennyiben úgy ápol és vigasztal, mintha beteg gyermek volnék. Máskor meg öröme telik benne, hogy lábbal taposhat egy érdemes embert, akit régebben nagyra becsült. Ilyenkor a hóhért játsza és leckéztet:

— Dolgozni kell, le kell fojtani a túlzott nagyra-
vágyást; teljesíteni kell kötelességünket hazánkkal és családjainkkal szemben. Hadd a kémiát! Ábránd-
képet hajszolsz csak, hiszen annyi a specialista ezen a téren — — — tekintélyek, szaktudósok, akik értik a maguk dolgát . . .

Egy izben azt ajánlja, hogy írjak a leghitványabb stockholmi ujságba.

— Jól fizet!

Azt válaszolom neki, hogy fölösleges cikkeket írnom a legsilányabb stockholmi lapba, mikor Páris és a világ legelőkelőbb ujságja megnyitotta számomra hasábjait. Barátom úgy tesz erre, mintha kételkednék, és úgy kezel, mintha csak szájaskodnám, holott olvasta cikkeimet a „Figaro“-ban és ő maga fordíttatta le az egyik vezércikkemet a „Gil Blas“-ból.

Nem haragszom rá ezért; azt a szerepet játszotta, amelyet a gondviselés osztott ki neki.

De mégis megerőltetésembe került, hogy elnyomjam ébredező gyűlöletemet ezzel a váratlan gyötrő szellemmel szemben, és átkoztam a sorsot, amely erővel hálátlansággá korcsosította el háláérzésemet nagylelkű barátom iránt.

Sok minden apróság szakadatlanul új életre kelti azt a gyanúmat, hogy a doktor gonosz szándékot rejtget.

Ma egészen új és használatlan baltákat, fűrészeket, kalapácsokat rakott ki az udvarra nyíló verandára. A hálósobájában két puská és egy revolver van, s a tornácon még egy rakás balta, sokkal nagyobbak, semhogy házi használatra alkalmasak lehetnének. Micsoda pokoli véletlen, hogy ez a hóhérnak való kínzó fölszerelés itt van a szemem előtt és nyugtalanít a céltalanságával és szokatlanságával.

Az éjszakákat meglehetősen nyugodtan töltöm, a doktor ellenben zavaró kószálásokba kezd. Így például egyszer éjnek éjjelén puskalövés riaszt fel. Tapintatos vagyok és egy szót sem szólok. Reggel magyarázattal szolgál a doktor: egy csapat harkály tévedt be a kertbe és megzavarta az álmát.

Egy másik éjszaka a gazdasszony az, aki

rekedt kiáltásokat hallat éjjél után. Megint máskor a doktor sóhajtozik és „Zebaoth“-ot emlegeti.

Kisértetek járnak ebben a házban? És ki az, aki engem ideküldött?

Akaratlanul mosolyogtam, amikor láttam, hogy a lidércnyomás, amely rám nehezedett, most börtönörömet kínozza. De istentelen örvendezésemért csakhamar megbűnhődtem. Borzalmas roham vett elő s ájultomból egypár szóra ébredtem, amelyet föl is jegyeztem a naplómban. Ismeretlen hang ezt a nevet kiáltotta: „Luthardt droguista.“

Droguista! Talán megmérgeznek lassan alkaloidákkal, amelyek szédülési rohamot okoznak, mint a beléndek, a hasis, a gyűszűvirág, a maszlag?

Nem tudom; de ettől a perctől fogva megkét-szereződik a gyanakvásom. Nem mernek megölni, de titkos szerekkel meg akarnak bolondítani, hogy aztán tébolydába dughassanak. A látszat egyre jobban a doktor ellen szól. Rájövök, hogy annyira kifejlesztette az aranyshintézisemet, hogy többet tud róla, mint én. Egyébként mindennek, amit mond, ellentmond a következő pillanatban; és valahányszor látom, hogy hazug emberrel van dolgom, fantáziám fogai közé kapja a zabolát és túlröpül az ész határain.

Augusztus 8-án reggeli sétára megyek a város elé. Az országút közelében zümmög az egyik távíró-pózna; odamegyek, hallgatózom és valósággal lenyűgözve állok. A pózna tövében egy elvesztett patkó hever. Fölveszem mint szerencsétlőző leletet és hazaviszem.

Augusztus 10-én. Este jó éjszakát kívánok a doktornak, akinek viselkedése a legutóbbi napokban jobban nyugtalanított, mint eddig bármikor. Titkzatos volt és látszott rajta, hogy viaskodik önmagával; az arca ólomszürke, a szemefénye ki-

aludt. Naphosszat fütyül vagy énekel. Levelet kapott, amely nagy hatással volt rá.

Délután véres kezekkel érkezett haza egy operáció után és egy kéthónapos méhmagzatot hozott magával. Olyan volt, mint valami mészároslegény és visszataszítóan beszélt a megváltott anyáról.

— Pusztuljanak a gyöngék! Az erőt kell támogatni! Pokolba a részvéttel! Ez az oka az emberiség elkorcsosulásának.

Megrémültem tőle, s miután jó éjt kívántunk egymásnak a küszöbön, amely szobáinkat elválasztotta, tovább figyeltem őt kémlelődvé. Először is kimegy a kertbe, anélkül, hogy hallhatnám, mit művel ott. Majd visszajön és megáll a verandán, amely szomszédos a hálósobámmal. Valami nagyon nehéz tárggyal babrál és felhúz egy rúgót, amely azonban nem óraszerkezetnek a része. Mindezt csendesen csinálja, mintha titkolódnék vagy gyanús dologban járna.

Félig levetkőzve, mozdulatlanul állok a helyemen, és lélekzetemet visszafojtva várom e rejtelmes előkészületeknek a hatását.

Egyszerre csak érzem, hogy ágyam mellett a válaszfalon keresztül sugározni kezd a rendes elektromos áram és keresi a szívemet, miután a mellem kitapogatta. A feszültség fokozódik . . . felkapom a ruhámat, kibújok az ablakon s csak a kapu előtt öltözködöm fel.

Ki vagyok taszítva az éjszakában megint az utcára, a kemény kövezetre, s utolsó menedékemnek, egyetlen barátomnak hátat kellett fordítanom. Megyek, megyek előre, találomra. Mikor valamelyest tisztázódnak a gondolataim, megindulok egyenesen a tiszti orvoshoz. Csöngetnem kell, várnom kell, s közben készülök rá, mit mondjak, hogy ne vádoljam a barátomat.

Végül megjelenik a doktor. Bocsánatát kérem éjjeli látogatásomért; de álmatlanság bánt, szédülési rohamaim vannak, s olyan beteg vagyok, aki elveszítette bizalmát az orvosában, és így tovább. Derék barátom, akinek a vendége vagyok, úgy bánik velem, mint képzelt beteggel, és nem akar meghallgatni.

A doktor úgy viselkedik, mint hogyha várta volna, hogy előbb-utóbb be fogok toppanni hozzá. Leültet, szivarral és borral kínál.

Szabadulásnak érzem, hogy jólnevelt úriemberként fogad, miután úgy megkínóztak, mintha valószínűsítő hűlye lettem volna. Két óra hosszáig beszélgetünk, és kiderül, hogy az orvos teozófus, úgyhogy nyugodtan elmondhatok neki mindent, anélkül, hogy kompromittálnám magamat.

Végül, mikor már éjfél is elmúlt, indulni készülök, hogy szobát keressek magamnak valami szállodában. A doktor azt ajánlja, hogy menjek haza.

— Soha! Képes volna megölni.

— De ha én is magával megyek?

— Ha velem jön, akkor együtt kell majd állnunk az ellenség tüzét. De énnekem sohse fog megbocsátani!

— Menjünk csak oda mindenesetre.

Szóval visszamentem ugyanazon az úton, amelyen jöttem. Minthogy az ajtót zárva találtam, kopogtam.

Mikor barátom egy perc múlva ajtót nyit, rajtam a sor, hogy szánakozzam. Ő, a seborvos, aki megszokta, hogy másoknak fájdalmat okozzon a részvét minden nyoma nélkül, aki az előre megfontolt gyilkosságot hirdette, szánalmasan néz ki, halál-sápadt, reszket és dadog, s amikor meglátja hátam mögött a doktort, összeroskad olyan ijedelem zsák-

mányaként, amely jobban megrémít minden eddigi borzalomnál.

Lehetséges, hogy ez az ember gyilkosságot tervezett és most attól fél, hogy leleplezzük? Ez lehetetlen, és vissza is utasítom ezt a gondolatot, mint istentelent.

Miután egypár semmitmondó szót váltottunk, ami az én részemről tisztára nevetséges volt, elváltunk, hogy pihenni próbáljunk.

Történnek az életben oly szörnyű epizódok, hogy a lélek vonakodik abban a pillanatban megőrizni az emléküket; de a benyomás megmarad és csakhamar ellenállhatatlan erővel kiújul.

Igy például, mikor már otthon voltam, eszembe jut egy jelenet, amely egy tovasiető pillanatban a doktor szalonjában történt, mialatt éjszaka ott voltam nála.

A doktor magamra hagy, hogy bort hozzon be; egyedül a szobában, szemügyre veszek egy betétes szekrényt, amelynek intarziás anyaga diófa vagy égerfa (már nem emlékszem, melyik a kettő közül). A fa rostjai, mint rendesen, különféle alakokat formálnak. És itt most egyszerre csak egy művészi kidolgozású bakfejet veszek észre, de nyomban hátat is fordítok neki. Pán maga volt ez, amint az antik mondák festik, és amint később a középkor ördögévé alakult át.

Csak a tény elmondására szorítkozom; az orvos, akié a szekrény, szolgálatot tenne az okkultista tudománynak, ha ezt a betétet lefényképeztetné. Dr. Mac Haven a *L'Initiation* 1896. évi novemberi füzetében foglalkozott ezekkel a jelenségekkel, amelyek gyakoriak a természet minden országában, és az olvasónak azt ajánlom, vegye szemügyre ponto-

san azt az ábrázatot, amely az ollótlan rák hát-páncéljára rajzolódik.

E kaland után nyílt ellenségeskedés támad köztem és barátom között. Értésemre adja, hogy naplopó vagyok és hogy otlétem fölösleges. Én viszont tudomására adom, hogy szivesörömet megyek valamelyik szállodába, amíg néhány sürgős levélre várakozom. Erre barátom úgy tesz, mintha megsértődött volna.

A valóság az, hogy nem mozdulhatok, mert nincs pénzem. Egyébként az az érzésem, hogy hamarosan változás történik sorsomban.

De az egészségem most immár helyreállt. Éjjel nyugodtan alszom, nappal pedig dolgozom.

A gondviselés haragja, úgy látszik, egyelőre nem nyilatkozik meg, és fáradozásomat mindenben siker kíséri. Ha találomra kivesszek egy könyvet a doktor könyvtárából, megtalálom benne mindig azt a felvilágosítást, amelyet kívántam. Így például egy régi kémiában megtalálom aranycsináló módszeremnek a titkát, úgyhogy most immár a kohászat segítségével be tudom bizonyítani számítások és analógiák révén, hogy aranyat csináltam és hogy az, aki így járt el, mindenkor aranyat állított elő.

Tanulmányt írok erről a témáról és beküldöm egy francia folyóiratnak, amely nyomban közli is. Sietek megmutatni a cikket a doktornak, aki elárulja ellenszenvét, amikor a tényt nem tagadhatja le.

Be kell látnom, hogy immár nem barátom, mint-hogy sikereim fájnak neki.

Augusztus 12-én. A könyvkereskedésben veszek egy jegyzőkönyvfélét, préselt és aranyozott pompás bőrkötésben. A rajta lévő figurák magukra vonják a

figyelmemet. Sajátságos módon valami jövődölést foglalnak magukban, amelynek értelme alább ki fog derülni. A művészi kompozíció részletei a következők: balról az ujhold, első negyedében, virágos ággal körülvéve; a holdból három lófej (*trijugum*) nyulik ki; fölül babérág; alul három szarufa (háromszor három); jobbról harang, amelyből virágdísz hullámlázik elő; egy napformájú kerék, stb.

Augusztus 13-ika, az a nap, amelyet előre jelzett az ingaóra a Saint-Michel boulevard-on, elkövetkezett. Várom, hogy történik valami; de hiába. Ám azért bizonyos vagyok benne, hogy valahol másutt történt valami, aminek a következményéről csakhamar értesülni fogok.

Augusztus 14-én. Az utcán találok egy papirlapot, amely irodai naptárból van kitépve. Rajta nagy nyomtatott betűkkel; augusztus 13 (az ingaóra dátuma). Alatta apró betűkkel: „Ne tégy titokban soha olyat, amit nyilvánosan nem tennél meg.” (A fekete mágia!)

Augusztus 15-én. Levél a feleségemtől. Siratja sorsomat; szeret még mindig, együtt van a gyermekünkkel, és várja balvégzetünk kedvezőbbre fordulását. Rokonai, akik régebben gyűöltek, részvétellel vannak szenvedéseim iránt, és meghívnak, hogy látogassam meg lányomat, ezt a kis angyalt, aki falun lakik a nagyszüleinél.

Ez a levél visszaszólít az életbe! Gyermekem, leányom, aki megelőzi szívemben a feleségemet! Bárcsak megölelhetném az ártatlan szegény kicsikét, akinek fájdalomat akartam volt okozni, bárcsak bocsánatot kérhetnék tőle, vidámbbá tehetném az életét az apa apró figyelmességeivel, aki alig várja, hogy elpazarolhassa gyöngédségét, amely évek során át kénytelenségből meggyülemlett benne. Ugy érzem, hogy újjászülettem, fölébredtem egy hosszú,

gonosz álomból, és megértem a szigorú Mester jóakarátát, akinek keményen büntető kezét magasabbrendű értelem irányította. Most értem már Jób homályos és felséges szavait: Imé bezzeg boldog ember az, kit az Isten megdorgál!

Boldog, mert a „többiek”-kel nem törődik.

Anélkül, hogy tudtam volna, vajjon találkozom-e a feleségemmel is ott lent a Duna mellett, ami egyébként csaknem közömbös volt rám nézve, mert lényünk meghatározhatatlan módon hijával volt az összhangnak: készülök zarándokutamra, miközben nagyon is tisztában vagyok vele, hogy vezeklésről lesz szó és hogy új keresztrefeszítések várnak rám.

Harminc napi kínzás után szabadulok végre az inkvizíció börtönéből. Keserűség nélkül búcsúzom hóhérbarátomtól, hiszen ő csak a gondviselés ostora volt.

Imé bezzeg boldog ember az, kit az Isten megdorgál!

VIII.

BEATRICE.

Egy bérkocsi elvisz Berlinben a stettini pályaudvarról az anhalti pályaudvarra. Ez a félórás kocs út olyan, mintha tüskesövénnyel törtetnék keresztül, minthogy csupa megtestesült emlék szúrja a szívemet. Először is végig azon az úton, ahol Popoffsky barátom lakott az első feleségével, ismeretlenül és félreismerten, harcban a szegénységgel és a szenvedésekkel. Most immár halott a felesége, halottak a gyermekei, abban a házban amott balra; barátságunk pedig csúf gyűlöletté fajult el.

Emitt van jobbra a művészek és írók csapszéke, annyi szellemi és szerelmi orgia színhelye.

Amott a Cantina Italiana, ahol három évvel ezelőtt találkozni szoktam akkori menyasszonyommal. Ott váltottuk fel Chiantira első itáliai honoráriumomat.

Amodébb a Schiffbauerdamm a Fulda-panzióval, ahol mint új házasok laktunk. Emitt a színházam, a könyvkereskedésem, a szabóm, a gyógyszerészem.

Micsoda gyalázatos ösztön űzi a kocsist, hogy ezen a *via dolorosa*-n hurcoljon végig, amely elföldelt emlékekkel van kikövezve, mikor most éjszaka idején ezek az emlékek mint kísértetek támadnak rám? Nem tudom megmagyarázni, miért hajt végig

éppen ezen az utcán, ahol „A fekete malac”-hoz címzett borozónk van, amely valaha mint Heine és E. T. A. Hoffmann kedvenc kocsmája volt híres. Ott áll maga a vendéglős is a lépcsőn a szörnyeteg alatt, amely cégtáblának van kiakasztva. Rám néz, anélkül, hogy látna! És egyetlen pillanatig a kirakat száz palackján keresztül megszinesedve kiárad belülről a karosgyertyatartó fénye, és föleleveníti újra életemnek egy esztendejét, amelyben több volt a bánat és az öröm, a barátság és a szerelem, mint a többiben. És ugyanekkor elevenen érzem azt is, hogy mind ennek vége van, hogy mind ennek eltemetve kell maradnia, hogy helye legyen bennem annak, ami új.

Ezen az éjszakán Berlinben aludtam és reggel felé arra ébredék, hogy a háztetők fölött kelet felől rózsásfénnel köszönt az égbolt, de vérvörös rózsásfénnel. És ekkor eszembe jut, hogy megfigyeltem ugyanezt a rózsaszínt Malmöben is az utolsó este, mielőtt elutaztam. Otthagynom Berlint, amely második hazámmá lett, ahol végigéltem második és utolsó tavaszomat. *Seconda primavera!* Az anhalti pályaudvaron otthagyon emlékeimmel együtt minden reményemet. Ez a tavasz és ez a szerelem nem fog soha, soha többé megújulni.

Miután egy éjszakát Taborban töltöttem, ahová a vörös fény elkísért, a Cseh-erdőn keresztül leereszkedem a Dunához. Ott véget ér a vasút, és én nekivágok szekéren a síkságnak, amely a Duna mentén Greinig húzódik; almafák és körtefák, gabonaföldek és zöld mezők között haladok előre. Egy-szerre csak észreveszem a távolban egy dombon, a folyam tulsó partján, a kis templomot, amelyben sohasem voltam ugyan, amely azonban legkiemel-

kedőbb pontja volt a tájképnek a házacska előtt, ahol leánykám született abban a felejthetetlen májusban két évvel ezelőtt. Falukön keresztül visz az út, várak és kolostorok mellett, és számtalan engesztelő kápolna, Kálvária-hegy, fogadalmi tábla és oszlop szegélyezi megannyi baleset, villámcsapás és hirtelen halál emlékére. Egészen bizonyos, hogy amott lent messze a Golgota tizenkét stációja várakozik rám zarándokutamnak a végén.

És a töviskoronás Keresztrefeszített köszönt minden száz lépésre, éleszti a bátorságomat és hivatgat, hogy vállaltam a keresztet és a gyötrelmeket.

És most megölöm testi vágyaimat, és beleélem magamat abba, hogy a feleségem nem lesz ott. Előre tudtam már. De ha a feleségem nem lesz ott, hogy elhárítsa a viharos családi jeleneteket, akkor el kell viselnem az öreg rokonok megtorlását, akiket utoljára sértő körülmények között hagytam ott, amennyiben még elbúcsúzni is vonakodtam tőlük. Ugy érkezem meg tehát, hogy bűnhődni fogok, csak hogy visszaszerezsem a békességemet, s amikor elmarad mögöttem az utolsó íalu és az utolsó feszület, előre érzem a halálraitelt kínjait.

Hathetes csecsemőt hagytam ott, s most egy harmadféléves kislányt látok viszont. Mikor először találkozunk, rám néz, mintha a lelkem mélyébe akarna látni, komoly, de nem szigorú tekintettel, nyilván azért, hogy megtudja, vajjon az ő kedvéért jöttem-e ide vagy az anyja kedvéért. Miután megbizonyosodott a valóságról, engedi, hogy megcsókoljam, és kicsi karjával átöleli a nyakamat.

Faust doktor ébredése ez a földi életre, de a jelenet tisztább és édesebb. Nem győzöm a kicsit ölelgetni és érzem kis szive dobogását a szivemen. A férfi, mikor gyermekét szereti, asszonnyá lesz;

férfisága leválik róla, és az ég lakóinak nem-nélküli szeretetét érzi, mint ahogy Swedenborg mondja. Ezzel kezdődik neveltetésem az ég számára. De először vezekelnem kell azért, amit vétettem!

A helyzet röviden a következő: feleségem máshol lakik asszony-testvérénél, minthogy nagyanyja, aki benne ül az örökségben, megesküdött, hogy házasságunkat felbontja, annyira gyűlöl hálátlanságom és más egyéb miatt is. Engem szívesen látnak a gyermekemnél, aki mindig az enyém marad, és anyósomnak a vendége vagyok határozatlan időre. Belenyugszom a helyzetbe, még pedig szívesörömmel. Anyósom mindent megbocsátott, mert szelíd és alázatos lelkű vallásos nő.

1896 szeptember 1-én. Abban a szobában lakom, ahol feleségem a válás két esztendejét eltöltötte. Ő itt szenvedett, amíg én Párisban kinlódtam. Szegény, szegény feleségem! Azért kellett bűnhödnünk, mert játszottunk a szerelemmel?

Este vacsora közben ez történt. Hogy segítségére legyek a kislánynomnak, aki még nem tudja saját magát kiszolgálni, a kezéhez nyúlok, még pedig egészen gyöngéden a legbarátságosabb szándékkal. A kicsi felsikolt, visszarántja a kezét és rémülten néz rám. Mikor a nagyanyja megkérdezi tőle, mi baja, a kicsike így felel:

— Fáj, ahol megfogott!

Ott ülök elképedve s egy szót sem tudok szólni. Ha fájdalmat okozok most, anélkül, hogy akartam volna, mennyi fájdalmat okozhattam gonosz szándékkal?

Éjszaka azt álmodom, hogy egy sas marcangolja a kezemet büntetésül valamiért, hogy miért, azt nem tudom.

Reggel fölkeres a kislányom; gyöngéd hozzám, barátságos, kedveskedő. Együtt kávézik velem és ott marad az íróasztalomnál, ahol képeskönyveket mutatok neki. Már összebarátkoztunk, és anyósom boldog, hogy segítségére vagyok neki a kicsike nevelésében. Este ott kell lennem, mikor angyalkám lefekszik, és végig kell hallgatnom az imádkozását. A kislány katolikus, és amikor felszólít, hogy én is imádkozzam és vessek keresztet, nem tudom, mit mondjak, mert hiszen protestáns vagyok.

Szeptember 2-án. Általános izgalom. Anyósomnak az anyja, aki tőlünk néhány kilométernyire lakik a folyam mellett, kiutasító parancsot adott ki ellenem. Azt akarja, hogy nyomban távozzam és kitagadással fenyegeti a lányát, ha nem engedelmeskedünk a parancsának. Anyósom testvére, egy áldott jó asszony, aki szintén elvált az urától, meghív magához a szomszéd faluba, amíg el ül a vihar. El is jön értem és magával visz. Fölfelé haladunk két kilométer hosszú úton egy dombra, s amikor feljutunk a tetejére, kerek völgykatlant látunk odalent, amelyből számtalan domb emelkedik ki, mint megannyi vulkánkráter, s a dombokat fenyő borítja. Ennek a tölcsernek a közepén van a templomos falu s fönt egy meredek hegyen a kastély, amely középkori várra emlékeztet; imitt-amott szántóföldek és rétek, s egy patak öntözi őket, amely mély útba fúródik a hegy alatt.

Ez a különös és a maga nemében páratlan tájkép nagyon meglep, és önkénytelenül arra gondolok, hogy láttam már valaha; de hol, hol?

A cinkfürdőben az Orfila-szállóban! Belerajzolódva a vasoxidba! Ugyanaz a táj, kétségtelenül!

Néném lehajtat velem a faluba, ahol háromszobás lakása van egy nagy épületben, amelyben pékbolt, mészárszék és vendéglő is van. A ház föl

van szerelve villámhárítóval, mert tavaly fölgyújtotta a villámcsapás a padlását.

Mikor jó néném, aki éppoly isteniélő, mint a testvére, bevezetett a nekem szánt szobába, lenyügözve megálltam a küszöbön, mint valami vízió előtt. A falak rózsaszínűre vannak festve, rózsaszínűek, mint a hajnalpir, amely utazásom közben kísért. A függönyök rózsaszínűek, és az ablakok tele vannak virággal, úgyhogy megszinesedve szűrődik be rajtuk a fény. A szobában rendkívüli a tisztaság, s az antik ágy, négyoszlopos mennyezetével, szűzi pihenőhely. Az egész szoba, berendezésével együtt, valóságos költemény, oly léleknek az ihletéből, amely csak félig időzik itt e földön. A Keresztrefeszített nincs a szobában, de ott van a Szűzanya, és szenteltvíztartó őrzi a bejárást a gonosz szellemektől.

Szégyenérzet fog el; félek beszennyezni ezt a fantáziát, egy tiszta lélekét, amely ezt a templomot emelte a Szűzanyának egyetlen szerelme sirján, amelyet immár több mint tíz éve eltemetett. Igyekszem hát elfogódott szavakkal visszautasítani ezt a nagylelkű ajánlatot.

De a derék öreg nő makacskodik:

— Javadra lesz ez a hely, ha földi szerelmedet feláldozod az isteni szeretetért és a gyöngédségért, amellyel gyermeked iránt viseltetel. Hidd meg, hogy ez a szeretet, amelynek nincs tövise, meg fogja óvni szived békéjét és lelked nyugalma és a Szűzanya védelme alatt nyugodtan fogsz éjjel aludni.

Kezet csókolok neki hálám jeléül az áldozatért, amelyet értem hozott, és mély töredelemmel, amilyenre nem is hittem magam képesnek, belenyugszom a rendelkezésbe, meg lévén győződve róla, hogy kegyelmet kaptam a hatalmaktól, mert, úgy látszik, elodázták a büntetéseket, amelyeket megjavításom érdekében terveztek.

De valami okból fientartom magamnak azt a jogot, hogy még egy éjjel utoljára Saxenben alhaszak, és költözködésemet másnapra halaszthassam. Visszatérek hát gyermekemhez néném társaságában. Mikor kijutottunk az országútra, észreveszem, hogy a villámhárító vezetőke csaknem pont az ágyam fölött van.

Ez a pokoli véletlenség úgy hatott rám, mintha személyemben üldöznének!

Észreveszem továbbá azt is, hogy ablakaimból a szegényházra látni, amelynek lakói börtönükből szabadult gonosztevők és betegek, akik közül nem egy utolsó óráit éli. Szomorú társaság, komor jövő fog itt rám várni.

Visszaérkezve Saxenbe, csomagolok és útra készülök. Fáj, hogy ott kell hagynom a kislányomat, akit úgy megszerettem. Az agg dáma kegyetlensége, amely elválaszt feleségemtől és gyermekemtől, felháborít. Elönt a harag és ökölbe szorított kezemmel megfenyegetem olajba festett arcképét, amely ott lóg az ágyam fölött. Tompa átokkal kísérem a mozdatot.

Két óra múlva szörnyű vihar zúdul a falura; villámok cikkáznak, zuhog a zápor, az égbolt fekete.

Mikor másnap reggel megérkeztem Klamba, ahol a rózsaszínű szoba készen várt, észreveszem, hogy sárkányforma felhő lebeg nénémnek a háza fölött. Majd elmondják, hogy a villám felgyújtott egy szomszédos falut és a mi községünkben is pusztított a felhőszakadás, tönkretette a szénaboglyákat és elhordta a hidakat.

(Szeptember 10-ikén ciklon pusztított Párisban, még pedig sajátságos körülmények között. Teljes szélcsendben kezdődik a Saint-Sulpice mögött a Luxembourg-kertben, érinti a Châtelet-színházat és

a rendőrfőnökséget és megszünik a Szent-Lajos-kórháznál, miután letört ötven méter hosszú vasrácsot. Hivatkozással erre a ciklonra és az előbbire, amely a Jardin des Plantes-ban pusztított, teozófus barátom ezt írja nekem:

— Mi a ciklon? Gyűlöletnek a hullámozása, szenvedélyeknek az örvénylése, valami szellemnek a kiáradása?

Majd hozzáteszi: Papus híveinek a manifesztációi tudatosak? — És valami véletlen folytán, amely több volt véletlennél, egy levelemben, amely az övével kereszteződött, fölvetem előtte, aki be volt avatva a hinduk misztériumaiba, ezt a határozottan megfogalmazott kérdést:

— *Támaszthatnak-e* a hindu bölcsek ciklonokat?

Akkoriban kezdtem ugyanis gyanakodni, hogy a mágia beavatottjai üldöznek azért, mert aranyat akarok csinálni és mert makacsul vonakodom alávetni magamat a társaságuknak. És Rydberg Germán Mithológiájából meg Hytén-Cavallius: Wärend és Wirdarná-jából megtanultam, hogy a boszorkányok néha azzal szórakoztak, hogy vihar vagy rövid és heves szélroham formájában jelentek meg.

Azért említem ezt, hogy megvilágítsam, milyen volt a lelki állapotom abban az időben, mielőtt Swedenborg tanaival megismerkedtem.)

A szentély készen vár fehéren és rózsaszínűen, s a Szent csakhamar be fog költözni tanítványához, akit mindkettőjük közös hazája jelölt ki arra, hogy föllevenítse annak a férfinak az emlékét, aki az újabb korban minden más anyaszülte halandónál áldottabb tehetségű volt.

Franciaország kiküldte Ansgariust, hogy megkeresztelje Svédországot; ezer évvel később Svédország küldte ki Swedenborgot, hogy újra meg-

keresztelje Franciaországot tanítványának, Saint-Martinnak,*) a közvetítésével. A martinisták rendje, amely tudja, milyen szerep vár rá az új Franciaország megalapításában, nem fogja lebecsülni e szavaknak a fontosságát és még kevésbé fogja lebecsülni az említett évezred ezer esztendejének a jelentőségét.

*) Louis Claude de Saint-Martin (1743—1803) francia misztikus filozófus.

A fordító.

IX.

SWEDENBORG.

Anyósom és néném, akik ikertestvérek és tökéletesen hasonlók egymáshoz, akiknek egy a jellemük, egy az izlésük és ugyanazok az ellenszenveik, a második énjüket látják egymásban. Mikor az egyikkel beszélek a másik távollétében, a távollévő is nyomban tudja mindazt, amit mondtam, úgyhogy mindig minden körülményesség nélkül folytathatom akármelyikökhöz bizalmas beszélgetéseimet. Éppen ezért össze is keverem őket ebben az elbeszélésben, amely nem regény és teljesen igénytelen történet úgy stílus, mint irodalmi kitervezés szempontjából.

Az első este meggyóonom tehát nekik érthetetlen kalandjaimat, kételyeimet és szorongató kínjaimat. Mindakettő elégedett arcot vág és egyszerre felkiált:

— No lám, ugyanazon az úton kell járnod, amelyen mi már végighaladtunk!

Ugyanabból a vallási közönyösségből indultak ki és az okkultizmust tanulmányozták. Erre álmatlan éjszakák következtek, misztikus események, halálos szorongások és végül éjszakai rohamok, úgyhogy néha az örület szélére jutottak. A láthatatlan fúriák szakadatlanul hajszolták őket a mentő rév: a vallás felé. De mielőtt odajutnak, jelentkezik az őrangyal, aki nem kisebb személy, mint Swedenborg. Elég helytelenül föltételezik, hogy alaposan

ismerem a földimet. Tudatlanságom meglepi a jó lelkeket és a kezembe adnak egy ócska német könyvet, de csak tétovázva.

— Olvasd el ezt, de ne félj!

— Ne félek? Mitől?

Mihelyt egyedül maradok rózsaszín szobámban, taláalomra kinyitom a könyvet és olvasom.

Rábízom az olvasóra annak az elképzelését, hogy mit éreztem, mikor tekintetem egy pokolnak a leírásán akadt meg, amelyben ráismertem a klami tájra, cinkfürdőmnek a tájképére, úgyszólván természet után rajzolja. A beékkelt völgy, a fenyőborított dombok, a komor erdők, a mély út a patakkal, a falu, a templom, a szegényház, a trágyadombok, a pócegödör, a disznóól: minden megvan a leírásban.

Pokol? De hiszen én úgy nőtem fel, hogy mélységesen megvetettem a poklot, mint a fantázia szülöttjét, amelyet több más régi előítélettel együtt sutba hajítottam. És a tényt mégsem tagadhatom, csak hogy a következő új magyarázatát kell adnom az úgynevezett örök büntetéseknek: benne vagyunk már is a pokolban. A föld a pokol, ez a fölényes okossággal épített börtön, amelyben egy lépést sem tehetek anélkül, hogy rá ne tapossak mások boldogságára, és ahol felebarátaim nem maradhatnak boldogok anélkül, hogy nekem fájdalmat ne okozzanak.

Vagyis Swedenborg, amikor leírja a poklot, talán anélkül, hogy tudná, a földi életet rajzolja.

A pokol tüze nem más, mint az a vágy, hogy érvényesüljünk a világban; a hatalmak felébresztik ezt a vágyat és megengedik az elkárhozottaknak, hogy elérjék azt, amire törekszenek. De mihelyt célhoz jutottak, mihelyt a kívánságok teljesültek, kiderül, hogy minden értéktelen és hogy a győzelem semmit sem jelent! Hiúságok hiúsága, minden hiú-

ság. Majd, az első kiábrándulás után, felszítják a hatalmak újra a vágy, a becsvágy tüzét, és nem a ki nem elégített éhség az, ami leginkább gyötör, hanem a kielégített vágy, amely undorodik mindentől. És éppen azért végtelen az ördög büntetése, mert megkap mindent, amit kíván, még pedig azon nyomban, úgyhogy nem telik immár öröme semmiben.

Mikor összehasonlítom Swedenborg pokol-leírását a gonosz emberek gyötrelmeivel a Germán Mithológiában, azt látom, hogy a kettőnek megegyezése nyilvánvaló; de rám nézve az a csupasz tény a fontos, hogy ez a két könyv a kellő pillanatban került a kezembe, és ebben találok a lényegét. A pokolban vagyok, és a kárhozat súlya nehezedik rám. Ha megvizsgálom multamat, látom, hogy már a gyermekkorom is valóságos börtön volt, inkvizíciós kínzókamra, és ha meg akarjuk érteni az ártatlan gyermeknek a gyötrelmeit, nem marad más hátra, mint hogy ahhoz a föltevéshez folyamodjunk, hogy éltünk már előbb is, és hogy régi életünkől kerültünk ide újra vissza, hogy megszenvedjünk oly bűnökért, amelyekre nem is emlékezünk. Puhaságom következtében, amelynek nagyon is gyakran kárát vallom, a kellemetlen benyomásokat, amelyeket Swedenborg olvasása ébresztett bennem, lefojtom lelkem legmélyebb rejtekébe. De a hatalmak nem hagynak nyugodni többé.

Bolyongásom közben a falu környékén a kis patak mentén eljutok a két hegy között húzódó szakadékba, amelynek Mély-út a neve. A szakadék valóban nagyszerű torkolata leomlott sziklatömbök között egészen sajátos vonzóerővel húz magához. A hegy, amelyen az elhagyott vár van, meredeken vág a mélybe s kapuja mintegy a szakadéknak, ahol a patak malomzuhogóvá erősödik. A természet játéka folytán a szikla törökfejformájú, any-

nyira, hogy az egész vidék népének feltűnt ez a hasonlóság.

Alább a molnár kocsiszine támaszkodik a sziklafalhoz. Ajtaja lakatján bakszarv lóg, amelyben kocsikenőcs van, s mellette seprő ágaskodik.

Bár mindez egészen természetes és rendjén lévő, mégis azt kérdem, miéle ördög rakta ezt a két boszorkányjelvényt, a bakszarvat és a seprőt, éppen ma reggel az utamba.

Továbbmegyek a nedves és sötét úton, rossz-kedvűen, s egy szokatlan külsejű faépületen akad meg a szemem. Hosszúkás, alacsony láda hat kályhaajtóval . . . Kályhával!

— Nagy Isten, hová jutottam?

Dante poklának a képe merül föl előttem kísértetiesen, a koporsók a vörösen izzó bűnösökkel — és a hat kályhaajtó! Lidércnyomás nehezedik rám? Nem! Jelentéktelen valósággal állok szemben; elárulja a szörnyű bűz, az iszap-ár és a disznóólból kihangzó rőfögő kórus. Az út keskeny járattá szűkül a molnár háza és a hegy között, éppen a törökfej alatt.

Tovább megyek, de a háttérben hatalmas dán dogot veszek észre, farkas-szinűt, valóságos mását annak a szörnyetegnek, amely a műtermet őrizte Párisban a rue de la Santé-n.

Pár lépést hátrálok; de eszembe jut Jacques Coeur jeliséje: „Bátrak számára nincs lehetetlenség“, és benyomulok a szakadékba. A Cerberus úgy tesz, mintha nem látna, s én tovább haladok, most két sor alacsony, komor ház között. Egy fekete tyúkot látok: farka nincs és kakastaréjos; majd egy asszonyt, aki az első tekintetre szépnek látszik és a homlokán mintha vérvörös félhold jelét viselné; de közelebről látom, hogy csúf és fogatlan.

A zuhatag és a malom; a lárma ahhoz a fül-

zúgáshoz hasonlít, amely a párisi első nyugtalan éjszakák óta üldöz. A molnárlegények, akik fehérek, mint a pártütő angyalok, úgy forgolódnak a malomkerekek körül, mintha hóhérok volnának, és a nagy lapátkerék Sziszifusz-munkája szünet nélkül csurgatja, csurgatja a vizet.

Odébb a kovácműhely, benne csupasz, fekete legények, csipővasakkal, fogókkal, pörölyökkel fegyverzetten, tűzben és sziporkák között, izzó vassal, megolvadt ólommal. Lärmájuk összerázza koponyámban a velőt és szívem riadtan ugrál mellkasomban.

Majd a fűrészmalom és a nagy fűrész, amely csikorgó fogakkal gyötri a kőpadon az óriás fatörzseket, miközben áttetsző vérük alácsurog a tapadó földre.

A mély út továbbhúzódik a patak mentén, a felhőszakadás és a forgószél dúlásának nyomaival; az áradás szürkés-zöld iszapréteggel borította be az éles kavicsokat, amelyeken kicsúszik és megfájdul a láb. Szeretnék átkelni a vizen, de pallóját elragadta az ár. Megállok egy meredek lejtő alján, ott, ahol a kinyúló szikla lezuhanással fenyeget egy Madonna-szobrot, amely egymaga támogatja isteni gyöngévállával az alámosott hegyet.

Visszafordulok ugyanazon az úton, amelyen jöttem, s töprengésbe merülök e sok véletlen találkozásán, amely együttvéve nagy egészet alkot, csodálatosat, anélkül, hogy természetfölötti volna.

Nyolc nappalt és nyolc nyugodt éjszakát töltök el a rózsaszín szobában. Lelkem békéjét visszaadja kislányom mindennapi látogatása, aki szeret és akit szeretek, mert méltó a szeretetre, és rokonaim úgy ápolnak, úgy kényeztetnek, mint valami boldogtalan gyermeket.

Naphosszat Swedenborgot olvasom, aki lesújt leírásainak a naturalizmusával. Megtalállok benne mindent, minden megfigyelésemet, benyomásomat, gondolatomat, úgyhogy víziói átélt, igazi emberi dokumentumoknak tűnnek fel előttem. Vakhitről szó sincsen; elég, ha azt, amit olvasok, összehasonlítom saját élményeimmel.

Kár, hogy a könyv, amellyel rendelkezem, csak kivonat. A szellemi élet fő rejtélyeinek megoldását csak később fogom megkapni, amikor kezembe kerül az eredeti mű, az: *Arcana Coelestia*.

Kételyeim közben azonban, amelyeket az a meggyőződés ébreszt bennem, hogy van Isten és a bűnösök bűnhődnek, Swedenborg néhány sora megvigasztal. Nyomban mentegetni kezdem magam és ágaskodik bennem újra a kevélység. Este tehát, mikor meggyóntam anyósomnak, így szóltam hozzá:

— Azt hiszed, hogy elkárhozott vagyok?

— Nem, pedig sohse láttam a te sorsodhoz hasonló emberi sorsot. De te még nem akadtál rá a jó útra, amely el fog az Úrhoz vezetni.

— Emlékszel Swedenborgra és égi principiumaira? Első az uralomvágy, amely magasabb célra tör. Ez az uralkodó vonás bennem, mert hiszen én sohasem törekedtem a társadalom kitüntetéseire vagy átruházott hatalmára. Második a jólét és gazdagság szeretete, hogy a közjót előmozdíthassuk. Tudod, hogy én nem sokat törődtem a nyereséggel és megvettem a pénzt. Ha aranyat csinállok vagy fogok csinálni valamikor, ünnepélyesen megfogadtam a hatalmaknak, hogy a nyereséget, ha ugyan lesz nyereség, emberbaráti, tudományos és vallási célokra fogom fordítani. Végül: a házastársi szeretet. Kell-e mondanom, hogy a nőre irányuló forró érzelmeim kora ifjúságomtól fogva a házasság, a család és a feleség gondolata körül központosultak?

Hogy az élet azt a sorsot szánta nekem, hogy egy még élő férfi özvegyét vegyem feleségül, ez a végzetnek oly iróniája, amelyet sehogysem tudok megmagyarázni; viszont az agglegényélet kicsapongásai nem jöhetnek számba.

Az öregasszony egy pillanatig elgondolkozva ült a helyén.

— Nem tagadhatom, hogy amit mondasz, igaz, és munkáid olvasásából meggyőződtem róla, hogy lelkedet nemes szándék hevíti, amely mindig kudarcot vallott, noha minden erőt latba vetted. Egészen bizonyos, hogy oly bűnökért kell vezekelned, amelyeket születésed előtt követtél el. Bizonyára nagy embermészárló voltál korábbi életedben, ezért kell ezerszer végigszenvedned a halál kínjait, anélkül, hogy meghalnál, amíg vezeklésedet be nem fejezed. Most, amikor már istenfélő vagy, térj át az igaz vallásra!

— A katolikus vallást gondolod?

— Azt!

— Swedenborg azt mondta, hogy nincs joga senkinek otthagyni apái vallását, mert minden ember abba a szellemi tartományba tartozik, ahol népe született.

— A katolikus vallás felsőbb malaszt, amelyben mindenki részesülhet, ha kívánja.

— Én megleégszem alacsonyabb ranggal is, és a legrosszabb esetben a trónus előtt majd a zsidók és a mohammedánok mögött húzódok meg, akiket szintén odaeresztenek. Én már csak továbbra is szerény maradok.

— Részesülhetsz a malasztban és te többre becsülsz egy tál lencsét az elsőszülöttségi jognál?

— A cseléd fiának sok volna az elsőszülöttségi jog, tulságosan sok!

Ettől az időponttól fogva úgy éreztem, hogy Swedenborg visszaadta az erőmet, és újra azt képzeltem, hogy Jób vagyok, a becsületes és feddhetetlen, akit az Örökkévaló azért tett próbára, hogy megmutassa a Gonosznak, mikép tudja elviselni az igaz ember a méltánytalanul rárótt szenvedéseket.

Ez a gondolat beleeszi magát a lelkembe, amely hiúságtól dagadozik. Dicsekszem a csapásokkal, amelyekkel az Úr kegye meglátogatott, és egyre ezt hajtogatom: — Ime, mennyit szenvedtem! — És panaszkodom, hogy milyen jó dolgom van rokonnaimnál; a rózsaszin szoba keserű gúny; kicsúfolják őszinte bűnbánatomat azzal, hogy elhalmoznak jóságukkal és az élet apró kellemességeivel. Egy szóval: kiválasztott vagyok, megmondta Swedenborg, és bizonyos lévén az Örökkévaló oltalmáról, kihívom a démonokat . . .

Nyolcadik napja lakom a rózsaszin szobában, mikor hire érkezik, hogy anyósom anyja, aki a Duna mellett lakik, megbetegedett. Májbaj támadta meg, sokat hány, álmatlan, és éjszakánként baj van a szívével. A nagynénit, akinek a vendégszeretét élvezem, hivatja, engem pedig visszahívna az anyósomhoz.

Arra az ellenvetésemre, hogy az öregasszony kitiltott onnan, azt a választ kapom, hogy visszavonta kiutasító parancsát, és hogy most immár szabadon lakhatom ott, ahol akarok.

Csodálkozom rajta, hogy az öregasszony, aki haragszik rám, ilyen hirtelen megváltoztatta elhatározását, és nem merem ezt a kedvező fordulatot a rá szakadt betegségnek tulajdonítani.

Másnap elmondják, hogy a beteg állapota rosszabbodott. Anyósom virágcsokrot hoz nekem az anyjától az engesztelődés jeléül, és bizalmasan közli

velem, hogy az öregasszony tele van mindenféle képzelődéssel, s a többi közt azt hiszi, hogy kigyó van a gyomrában.

A következő jelentés így hangzik: elloptak 2000 márkát a betegtől, aki régi cselédjére gyanakszik. A cseléd mélyen felháborodott az igaztalan gyanú miatt és be akarja pörölni asszonyát becsületsértésért, úgyhogy teljes a felfordulás az elaggott beteg házában, aki azért vonult vissza a világból, hogy békességben haljon meg.

Valamennyi követ hoz magával valamit: virágot, gyümölcsöt vagy vadat, egy pár fácánt, csirkét vagy csukát . . .

Nem az isteni igazságszolgáltatás büntet-e, és van-e erről tudomása a betegnek? Emlékszik-e arra, hogy egyszer régen kikergetett engem az országútra és a kórházba juttatott?

Vagy talán babonás? Azt hiszi, hogy énnekem volt erőm megrontani őt? És az ajándékok csak megvesztegetésre vannak szánva, hogy a varázsló bosszúszomját lecsillapítsák?

Szerencsétlenségemre, éppen ebben a pillanatban kerül a kezembe Párisból egy könyv a mágiáról, amely felvilágosít róla, hogyan kell eljárni az úgynevezett igézésnél; és a szerző figyelmezteti az olvasót, azt ne higye, hogy ártatlan, ha kerüli a mágia fogásait, amelyek arra valók, hogy másnak ártson velük; ellen kell őrizni a rosszakaratot is, amely elegendő ahhoz, hogy hatást gyakoroljunk másra, akkor is, ha az illető távol van.

Ennek a felvilágosításnak kettős a következménye: először is bánt a lelkiismeret a szóbanforgó esetben, mert hiszen haragomban kezet emeltem volt az öregasszony arcképére és közben átkot szórtam rá; másodszor pedig fölébred bennem újra a régi

gyanakvás, hogy én magam is az okkultisták vagy teozófusok titkos gazságainak az áldozata vagyok.

Egyfelől lelkifurdalás, másfelől félelem; és ez a két malomkő elkezd megőrölni.

(Swedenborg így írja le a poklot. Az elkárhozott gyönyörű szép palotában lakik, szépnek találja az életet és azt hiszi, hogy a kiválasztottak közé tartozik. Lassan-lassan eltűnedeznek a gyönyörűségek, mint a pára, és a boldogtalan azon veszi észre magát, hogy nyomorúságos lyukba van bezárva, amelyet ürülék vesz körül; lásd alább.)

A rózsaszín szoba eltűnt, és amikor belépek a nagy szobába, amely az anyósom szobája mellett van, előre érzem, hogy ott-tartózkodásom nem lesz hosszú tartamú.

Valóban: mindaz az apróság, ami megmérgezi az életet, összeesküdött ellenem, hogy megfosszon a nyugalomtól, amelyre munkámnak szüksége van.

A padló deszkái inognak a lábam alatt; az asztal mozog, a szék rozoga, a mosdó bizonytalanul áll a helyén; az ágy recseg és a többi bútor ripegropog, ha fel s alá járok a szobában.

A lámpa füstöl; a tintatartó oly szűk, hogy a toll szára bemocskolódik; a ház falusi villa, amelyben trágyadomb és ganéjlé kénhidrogénes ammoniákokot gőzölög ki. Egész nap tehenek, disznók, borjúk, tyúkok, pulykák, galambok lármáját hallani. Nappal legyek és darazsak háborgatnak, éjjel szúnyogok.

A faluban úgyszólván semmit sem lehet kapni a szatócsnál. Jobb híján kénytelen vagyok beérni a tintájával, amely vérvörös rózsaszínű! Furcsa mindenesetre! Egy csomag cigarettapapirban száz fehér darab között van egy rózsapiros! (Rózsapiros!) A pokol ez, a csendestűzű, s én, aki nagy fájdalmak tűrését megszoktam, kimondhatatlanul szenvedek

ezek miatt a potom tűszúrások miatt, annál is inkább, mert anyósom azt hiszi, hogy nem vagyok megelégedve lelkiismeretes gondoskodásával.

Szeptember 17-én. Éjszaka felébredek és hallom, hogy a falusi toronyóra tizenhármát üt. Közvetlenül utána érzem az elektromos hatást és zajt hallok a padláson a fejem fölött.

Szeptember 19-én. Mikor megvizsgálom a padlást, fölfedezek egy tucat rokkát, amelyeknek a kerekei elektromosgépekre emlékeztetnek. Kinyitok egy szokatlanul nagy ládát, amely üres, csak öt feketére mázolt pálca van a fenekén pentagrammformában elhelyezve. Hogy a pálcák mire valók, nem tudom. Ki csinálta ezt a rossz tréfát, avagy mit jelent ez? Nem merek kérdezősködni, és a rejtély megoldatlan marad.

Éjjel szörnyű vihar dühöng éjfélről két óráig. Minden vihar rendszerint hamarosan kiadja az erejét, de ez két óra hosszáig ott időzik a falum fölött. Úgy fogom fel, mint támadást a személyem ellen; minden villám rám céloz, de nem talál el.

Esténként mesél nekem az anyósom a vidék egykorú krónikájából. Szörnyű gyűjteménye ez családi és egyéb tragédiáknak! Házasságtörés, válás, közeli rokonok pörösködése, gyilkosság, lopás, erőszak, vérfertőzés, becsületerontó rágalmazás. A várak, a villák, a kunyhók boldogtalan lakókat rejtenek, a legkülönbözőbb rendűeket, és nem mehetek sétálni sehová, anélkül, hogy eszembe ne jusson Swedenborgnak a pokla. Koldúsok, gyöngélműveik, férfiak, nők vegyest, betegek, nyomorékok tartják megszállva az árkok mentét a nagy országutakon, fészületek, Madonna- vagy vértanúszobrok előtt térdepelve.

Éjszaka ezek a boldogtalanok, akiket álmatlanság és lidércnyomás gyötör, ide-oda bolyongnak a mezőkön és az erdőkben, amíg ki nem merülnek, hogy elalhassanak, és ezek között a megkínzott emberek között vannak felsőbbosztálybeliek is, jól nevelt nők, sőt van közöttük egy plébános is.

Egészen közel a házunkhoz van egy kolostor, amely bukkott nőknek a javítóintézete. Igazi börtön, amelyben a legszigorúbb fegyelem uralkodik. Télen, húsz fok hidegben, jeges köpadokon alszanak ezek a vezeklők a celláikban, ahol nem szabad befüteni, úgyhogy a kezük-lábuk tele van felfiakadozó fagyos daganatokkal.

A többiek között van ott egy nő, aki papi emberrel vétkezett, és ez halálos bűn. A lelkiismeret mardosása ellen kétségbeesésében gyóntatójához menekül, de ez nem oldja fel őt és kizárja a szent áldozásból. Halálos bűnnek kárhozat a büntetése. A szerencsétlen erre eszét veszti; azt képzei, hogy meghalt; faluról falura bolyong és irgalomért esedezik a papokhoz, hogy temessék el megszentelt földben. Mindenünnen számúzik és elkergetik. Ide-oda futkos üvöltve, mint az üldözött szarvas, a nép pedig keresztet vet, ha meglátja, és így szól: — Ott megy az elkárhozott. — Mindenki azt hiszi, hogy lelke az örök tűzben ég már, mialatt árnyéka itt bolyong, mint vándorló holttest, hogy elriasztó példaul szolgáljon.

Elmesélik azt is, hogy egy embert megszállt az ördög és arra kényszerítette a szerencsétlent, hogy változzék meg és akarata ellenére káromolja az Istent. Miután sokáig kerestek már ördögűzöt, találnak végre egy fiatal ferencrendi barátot, aki híres volt szűziességéről és tiszta szívéről. Böjttel és vezekléssel készül a barát a munkára, s mikor a nagy nap elkövetkezik, bevezetik a megszállottat a

templomba, aki ott meggyón a nép színe előtt, *coram populo*. A fiatal barát erre munkához lát. Reggeltől estig imádkozik és könyörög, s végül sikerül is neki kiűzni az ördögöt, aki oly körülmények között menekült, amelyekről a rémült nézők később sohasem mertek beszélni. A barát pedig egy év múlva meghalt.

Ezek és más hasonló történetek megerősítettek abban a meggyőződésemben, hogy ez a vidék kezdettől fogva vezeklésre kijelölt hely volt, s hogy valami misztikus megegyezés van e között a föld és azok között a helyek között, ahová Swedenborg azokat a poklokat helyezi, amelyeket leír. Fölkereste talán Felső-Ausztriának ezt a részét, és úgy mint Dante, mikor a Nápolytól délre eső vidéket festi, ő is természet után rajzolta meg a maga pokkait?

— ?

— ?

Két heti nyugalmas munka és tanulás után kivárnak újra a táborhelyemről. Az ősz beálltával ugyanis a néném meg az anyósom együvé akar költözni Klamban. Fölkerekedünk hát, s hogy megőrizzem függetlenségemet, kibérelek egy kétszobás házikót odafönt, úgyhogy csaknem szomszédjává leszek a kislányomnak.

Első este, miután elfoglaltam a lakásomat, szorongó érzés fog el, mintha a levegő meg volna mérgezve. Lemegyek az anyámhoz.

— Ha odafönt alszom ma éjszaka, akkor holnap reggel halva találtok az ágyamban. Adj szállást egy zarándoknak ma éjszakára, jószágos anyám!

A rózsaszín szoba nyomban rendelkezésemre áll, de, nagy Isten, hogy megváltozott nénémnek az elköltözése óta! Fekete bútorok; könyvtár rám ásító üres állványokkal; a virágok eltűntek az ablakokból;

öntött vaskályha, magas, keskeny, fekete, mint a kísértet, fantasztikus csúf figurákkal, szalamandrákkal, sárkányokkal. Egyszóval csupa diszharmónia, amely beteggé tesz. Különben is mindent az idegeim éreznek meg, mert rendhez vagyok szokva s mindent a maga idejében szoktam csinálni. Bármennyire igyekszem is rosszkedvemet elpalástolni, anyám belelát titkos gondolataimba:

— Mindig elégedetlen vagy, gyermekem!

Megtesz minden tőle telhetőt, hogy elégedettnek lásson, de a vizsály szellemei belekeverednek a játékba, és semmi sem segít. Igyekszik visszaemlékezni rá, hogy milyen apróságokat szeretek, de minden visszafelé sül el. Így például nem sok dolog van a világon, amitől annyira idegenkedem, mint a vajban pirított borjuvelőtől.

— Ma van valami finom meglepetésem a te számodra, — hallom egyszer anyámtól.

És vajban pirított borjuvelőt tesz elém. Tisztában vagyok vele, hogy rosszul emlékezett, és evéshez látok, de oly undorral, amelyet csak rosszul leplez a színlelt étvágy.

— Hiszen nem is eszel!

És tele rakja a tányéromat . . .

Ez mégis csak sok a jóból! — Régebben minden szerencsétlenségemet női gonoszságnak tulajdonítottam; most mentegetni próbálom az ártatlant, és így szólok magamban: az ördög műve!

Reggeli sétámat ifjúságom óta elmélkedéseknek szoktam szentelni előkészületül napi munkámra. Senkinek sem volt szabad soha elkisérni, még a feleségemnek sem.

A szellemem reggelenként valóban olyan egyensúlyozott és olyan rugalmas, hogy szinte extázis állapotában vagyok. Nem megyek, hanem repülök;

úgy érzem, hogy nincs is testem, minden szomorúságom elenyészik; csupa lélek vagyok. Az elmélyedésnek, az imádkozásnak az órája ez számomra; ez az én istentiszteletem.

Most, amikor fel kell áldoznom mindent, meg kell tagadnom sajátmagamat és le kell mondanom legjogosabb kedvteléseimről, a hatalmak arra kényszerítenek, hogy lemondjak erről a legutolsó és legfőlemelőbb élvezetemről is.

Kicsi lányom jelentkezik, hogy szeretne elkísérni. Visszautasítom ajánlkozását és nagyon gyöngéden megölelem, de a kicsi sehogysem érti meg azt a kifogásomat, hogy egyedül akarok maradni a gondolataimmal. Sir, és erre aztán nem tudok neki ellenállni: magammal viszem őt is a sétámra, de elhatározom, hogy máskor nem tűröm el, hogy így visszaéljen a jogaival. Tudod, hogy milyen bájos a gyermek, milyen elragadó a friss eredetiségével, a vidámságával, a háládatosságával minden semmi-ségért, de csak akkor, amikor ráér az ember; de mikor elfoglalnak a gondolataid, amikor révedező és szórakozott vagy, az ilyen kis kotnyeles teremtés mennyire megkínózhatja a lelkedet kifogyhatatlan kérdéseivel, szeszélyes ötleteivel! Az én kicsikém féltékenyen vigyáz a gondolataimra, mint a szerelmes; kilesi azt a pillanatot, amikor a csacsogásával széttépheti az ügyesen szőtt gondolathálót . . . nem, a kicsike nem teszi ezt, de te is meg én is azt hisszük, hogy zsákmánya vagyunk egy ártatlan kis kőfic tudatos ármánykodásának.

Lassan járok, már nem repülök; a lelkem fogoly, az agyvelőm üres, mert erőlködni kell, hogy lesülyedjen a gyermek színvonalára.

Valósággal kínpadra von azonban kislányomnak mélységes, szemrehányó pillantása, amellyel rám tekint, mikor azt hiszi, hogy terhemre van; és

azt képzelem, hogy már nem szeretem. Ilyenkor első-
tétül nyílt, őszinte, ragyogó kis arcocskája, a tekin-
tete visszahúzódik, a szíve bezárul, s én úgy érzem,
hogy megraboltak a fénytől, amelyet ez a gyermek
ködbeborult lelkembe vetett. Megcsókolom, felkapom
a karomba, virágot és kavicsot gyűjtök neki; ostort
nyesek és azt játszom, hogy tehén vagyok, amelyet
legelőre kell hajtania.

A kicsi újra boldog és elégedett, és az élet mo-
solyog rám.

Feláldoztam elmélyedésemnek az óráját! Ve-
zeklés ez, mert egyszer, egy megszédült pillanat-
ban, bajt akartam hozni ennek az angyalnak a
fejére!

Az a bűnhődésem, hogy szeretnek! Valóban, a
hatalmak nem oly kegyetlenek, mint mi.

X.

KIVONAT EGY ELKÁRHOZOTTNAK A NAPLÓ- JÁBÓL. 1896, OKTÓBER, NOVEMBER.

A brahmán úgy teljesíti kötelességét az étellel szemben, hogy apává lesz; azután a sivatagba vonul, hogy a magánynak és a lemondásnak szentelje magát.

ANYÁM: Mit követtél el, szerencsétlen, korábbi megtestesülésed alkalmával, hogy a sors ilyen csúfosan bánik veled?

ÉN: Találd ki! Emlékezzél vissza egy férfira, aki először más feleségének a férje volt, úgy, mint én; azután elválik tőle, hogy feleségül vegyen egy osztrák nőt, úgy, mint én! Majd elszakítják tőle a kis osztrák nőt, mint ahogy elrabolták tőlem az enyémet, és egyetlen gyermeküket a Cseherdő lejtőjén rejtegetik, mint az én gyermekemet. Emlékszel „Künn a tengeren“ című regényemnek a hősére, aki nyomorultan elpusztul egy szigeten a tenger közepén . . .

ANYÁM: Elég! Elég!

ÉN: Te nem tudod, hogy apám anyjának Neiperg volt a neve . . .

ANYÁM: Hallgass, szerencsétlen!

ÉN: . . . és hogy az én kis Krisztinám egy hajszálig hasonlít a század legnagyobb embermészárló-

jához; nézz csak rá, erre a kis zsarnokra, aki már harmadfél éves korában férfiakat igáz le . . .

ANYÁM: Bolond vagy!

ÉN: Úgy van! — És ti, nők, miféle bűnöket követtetek el ti valaha, minthogy a ti sorsotok még kegyetlenebb, mint a mienk? Lám, mennyire igazam van, hogy a nőket démonainknak nevezem! Mindenki kapja meg azt, amit megérdemel!

ANYÁM: Igen, kétszeresen pokol nőnek lenni!

ÉN: . . . és a nő kétszeresen démon. Az újra való megtestesülés pedig keresztény tan, amelyet csak a papság homályosított el. Jézus Krisztus azt állítja, hogy Keresztelő János Illésnek az újra való megtestesülése. Tekintély ez vagy sem?

ANYÁM: Mindenbizonyal; csakhogy a római katolikus egyház tiltja a rejtelmek kutatását!

ÉN: Az okkultizmus pedig megengedi, mert hiszen megengedi a tudományok művelését!

A viszály szellemei tobzódnak. És bárha teljesen belelátunk a kártyájukba és tisztában vagyunk kölcsönösen egymás ártatlanságával, mégis minduntalan félreértések támadnak, amelyek a keserűség ízét hagyják hátra szájunkban.

Ráadásul a két testvér gyanakodni kezd, hogy anyjuk rejtelmes betegségében része van az én rosszakaratomnak is, és minthogy az érdekem azt kívánná, hogy az az akadály, amely elválaszt a feleségemtől, elháruljon az utamból, nem tudják elfojtani azt a nagyon is természetes gondolatot, hogy örülnék az öregasszony halálának. Ennek a váagnak pusztá megléte gyűlöletessé tesz, és nem is merek többé kérdezősködni a nagyanya állapotáról, mert félek, hogy képmutatónak fognak tartani.

A helyzet feszült, és öreg barátnőim nem győznek vitatkozni a személyemről, a jellememről, a

nézeteimről, sőt arról is, vajjon őszintén szeretem-e a kislányomat. Az egyik nap azt hiszik, hogy szent ember vagyok és hogy a kezemen lévő forradások sebhelyeknek a nyomai. Valóban a kezemen lévő jelek vastag szögek nyomán maradt lyukakhoz hasonlítanak, és hogy elhárítsam magamtól a szentség minden igényét, kijelentem, hogy a jó lator vagyok, aki leszállt a keresztfáról és most zarándokúton van, hogy elnyerje a paradicsomot.

Máskor meg, mikor sokat töprengtek már lényem talányán, azt hiszik, hogy Ördög Róbert vagyok. És egyidejűleg sok minden történik, ami azt a félelmet kelti bennem, hogy a lakosság meg fog kövezni. Ime, a csupasz tényállás. Az én kis Krisztinám borzasztóan fél a kéményseprőtől. Egy este vacsora közben sirva fakad, a széke mögé mutat az ujjával valami láthatatlanra, és így kiált:

— Ott áll a kéményseprő!

Anyám, aki hisz a gyermekek és az állatok alvalátásában, elsápadt, és én magam is megijedtem, főképp mikor láttam, hogy az anyám keresztet vet a gyermek fejére. Halotti csend következett erre a jelenetre, amely kétségbeejtette a szívemet.

Megjött a viharos, esős, borongós ősz. A faluban és a szegényházban szaporodik a nyomorultak, betegek, haldoklók és halottak száma. Éjszaka haláltszik, amint a ministránsfiúk, akik a szentség előtt haladnak, lóbálják kis csengőjüket. Nappal szól a templomtorony lélekharangja, és egyik gyászmenet követi a másikat. Az élet halálosan komor és szomorú. És megkezdődnek újra éjszakai rohamaim. Imádkoznak, olvasóznak értem, és a szobámban lévő szenteltvíz-tartót maga a plébános tölti meg szenteltvízzel.

— Az Úr keze súlyosan rád nehezedik!

Az anyám zúz össze ezzel a kemény megszólítással.

Megalázkodom, de uj erőre kapok. A lelkem rugalmas és megrögzött skeptizmussal van felfegyverezve. Lerázom hát ezeket a sötét gondolatokat, s miután elolvastam bizonyos okkultista munkákat, azt képezem, hogy a négy elem szellemei, koboldok és szörnyetegek üldöznek, akik minden hatalmukkal meg akarják akadályozni nagy alkimista munkám befejezését. A beavatottak utasításai értelmében szerzek magamnak egy dalmát tört és azt hiszem, hogy most immár jól felfegyverkeztem a gonosz szellemek ellen.

A faluban nemrég meghalt egy varga, aki atheista és istenkáromló volt. Volt egy csókája, aki gazdája halála óta a szomszéd házának tetején tanyázott. Mikor a halott mellett virrasztottak, kiderült, hogy a csóka is bent van a szobában, anélkül, hogy a jelenlévők meg tudták volna érteni, mikép jutott be. A temetés napján elkísérte a fekete madár is a gyászmenetet és a temetőben a gyászszertartás alatt a koporsó födelén telepedett meg. Reggelenként nyomon követ ez az állat a sétautamon, és ez nyugtalanít, mert tudom, hogy a falu népé babonás. Egyszer — az utolsó nap — előttem repül a csóka végig a falu utcáin, borzalmas lármát csapva, sőt durva szavakat is rikácsolva, amiket az istenkáromlótól tanult. Egyszerre csak beleelegyedik a jelenetbe két kis madár, egy vörösbegy meg egy barázdabillegető, és háztetőről háztetőre üldözi a csókát. Ez végül elmenekül a faluból és leül egy kunyhónak a kéményére. Ugyanebben a pillanatban felbukkan a ház előtt egy fekete nyúl és eltűnik a fűben. Pár nap múlva megtudjuk, hogy a csóka halott. Agyonverte egypár gyerkőc, aki haragudott rá a tolvajlásaiért.

Nappalaimat munkával töltöm a házikómban. De úgy látszik, hogy a hatalmak egy idő óta megvonták tőlem a kegyüket. Gyakran, mikor belépek, fojtogat a levegő, mintha meg volna mérgezve, s ilyenkor nyitott ajtó és nyitott ablakok mellett kell dolgoznom. Vastag köpönyegben és prémes sapkában ülök az asztalomnál és írok, miközben küzdök az úgynevezett elektromos rohamok ellen, amelyek összeszorítják a mellemet és belenyilálnak a hátamba. Gyakran úgy rémlik, hogy valaki ott áll a székem mögött. Ilyenkor néhány szűrást intézek hátrafelé a törömmel és azt képzelem, hogy ellenséggel harcolok. Ez így tart este öt óráig. Ha tovább is ott maradok a helyemen ülve, a viaskodás borzalmas lesz; végül minden erőm kimerül, meggyújtom a lámpásomat s lemegyek az anyósomhoz és a kislányomhoz. Mindössze egy izben hosszabbítom meg a küzdelmet hat óráig, hogy befejezzem egy kémiai értekezésemet, miközben kétszeres, sőt háromszoros légvonatnak tettem ki magam, minthogy a szobámban, bár az egyik ablak nyitva volt, nyomasztott és fojtogatott a levegő. Egy virágcsokron ide-oda mászkál egy katicabogár, sárgaszínű fekete pettyekkel — fekete és sárga az osztrák lobogó színei; tapogatózik, le akar jutni. Végül leereszkedik a papirosom közepére és jelt ad a szárnyával, egészen úgy, mint a párisi Notre-Dame des Champs-templom kakasa. Majd a kézirat szélére mászik, elcsípi a jobb kezemet és felkapaszkodik rá. Rám néz, azután elrepül az ablak felé. Az iránytű mutatja az asztalon, hogy észak felé repült.

— Rendben van! — gondolom, — tehát észak felé! De csak kényelmesen és majd ha kedvem lesz hozzá. Egyelőre maradok ott, ahol vagyok.

Mikor az óra hatot üt, nincs rá mód, hogy tovább is ott maradhassak ebben a kísértetjárta ház-

ban. Ismeretlen erők fölemelnek a székről, és be kell zárnom újra a bódémat.

Halottak napján délután három óra felé napos, csendes az idő. A lakosság körmenete, élén a pap-ság, zászlókkal és zenével, a temető felé vonul, hogy köszöntse az elköltözötteket. A templomi harangok kongnak-bongnak. Egyszerre csak, anélkül, hogy felhő mutatkozott volna előbb a halványkék égen, vihar tör ki. A zászlók szövete libeg-lobog és hozzá verődik a rudakhoz, a férfiak és nők ruháját hevesen lobogtatja a szél a körmenetben, porfelhők örvénylenek, hajlongnak a iák . . . Valóságos csoda.

Félek a rám váró éjszakától, és anyám is készül rá. Adott egy amulettet, hogy akasszam a nyakamba. Madonna és kereszt szent fából, amely egy több, mint ezeréves templomgerendának a része volt. Elfogadom, mint drága ajándékot, mert jó szívvel adták; de apáim vallásának a maradványa megtiltja, hogy a nyakamba akasszam.

Vacsora közben nyolc óra felé, a meggyújtott lámpa körül, baljóslatú csend uralkodik kis körünkben. Odakint koromsötét van, a fák nem susognak. Szélcsend van tehát. Egyszerre csak szélroham támad, benyomul az ablak résein, és olyan hangot ad, mint a doromb. Ezzel véget is ér, nincs folytatása.

Anyám rémült pillantást vet felém és magához öleli a gyermeket. Nyomban megértem, mit jelentett ez a pillantás:

— Távozz tőlünk, elkárhozott, és ne vond ide ártatlanok fejére a bosszú démonait!

Minden összeomlik körülöttem; egyetlen boldogságomtól, hogy kislányommal maradhassak,

megfiosztanak, és a szomorú csendben elbúcsúszom magamban az élettől.

Vacsora után visszavonulok a rózsaszín szobába, amely most fekete, és készülök az éjszakai harcra, mert érzem, hogy fenyegetnek. Ki fenyeget? Nem tudom, de kihivom a Láthatatlant, legyen akár az ördög, akár az Örökkévaló, és küzdeni akarok vele, mint Jákob az Istennel.

Kopognak az ajtómon. Az anyám, aki sejtí, hogy nehéz éjszakám lesz, és meghív, hogy aludjam a pamlagon a nappaliban.

— A gyermek közelléte meg fog menteni!

Megköszönöm neki, de biztosítom, hogy nincs veszély és nem félek semmitől, mert tiszta a lelkiismeretem.

Mosolyogva jó éjszakát kíván.

Fölveszem a hadiköpönyeget, fölteszem a sapkát és csizmát húzok, szilárdan eltökélve, hogy felöltözötten fogok aludni, készen arra, hogy bátor harcoshoz illően haljak meg, aki merészen szeme közé néz a halálnak, miután dacolt az élettel. Tizenegy óra tájban kezd a levegő nyomasztóvá lenni a szobában, és halálos szorongás vesz erőt rajtam. Kinyitom az ablakokat. Légvonat támad, amely majd kioltja a lámpámat. Becsukok mindent! A lámpa elkezd zümmögni, sercegni, nyöszörögni. Majd megint minden elcsendesedik.

Majd egy kutya vonít valahol a közelben keservesen; a néphit szerint ez azt jelenti, hogy valaki haldoklik.

Kinézek az ablakon: csak a Göncölszekere látszik fenséges egyedüliségben. Amott lent van a szegényház; egy szál gyertya ég benne s egy öregasszony dolgozik mellette, ráhajolva a kézimunkájára, mintha a szabadulását várná; talán fél az alvástól és az álmoktól.

Minthogy fáradt vagyok, végignyúlok az ágyon és aludni próbálok. Nyomban megismétlődik a régi játék. Elektromos áram keresi a szívemet, a tudom működése megszűnik, föl kell kelnem, mert különben meghalok. Leülök egy székre, de sokkal kimerültebb vagyok, semhogy olvasni tudnék. Így maradok, tompa éberségben, egy fél óráig.

Majd elhatározom, hogy elmegyek hazulról és kószálok, amíg meg nem virrad. Lemegyek. Az éjszaka sötét és a falu alszik, de a kutyák nem alsznak, és amint az első megugat, körülvesz az egész falka. A sok eltátott torok és szikrázó szem csakhamar visszavonulásra kényszerít.

Mikor visszatérve benyitok az ajtómon, úgy érzem, hogy tele van a szobám eleven, ellenséges lényekkel. Tömve van, és úgy rémlik, hogy nagy tömegben kell keresztül vergődnöm, miközben igyekszem megközelíteni az ágyamat, amelyre lerogyok végül, lemondóan, halálra elszántan. De az utolsó pillanatban, mikor a láthatatlan keselyű leszorít a szárnyai alá, valaki kiránt az ágyamból és megkezdődik újra a fúriák hajszája. Legyőzve, földre taposva, magamon kívül, ott hagyom a csatamezőt és átengedem a teret a láthatatlanoknak az egyetlen küzdelemben.

Kopogok a nappali ajtaján a folyosó tulsó oldalán. Anyám, aki még ébren van és imádkozik, ajtót nyit.

Arcának a kifejezése abban a pillanatban, amikor meglát, úgy elváltozik, hogy mélységesen megremülök sajátmagamtól.

— Mit kívánsz, gyermekem?

— A halált kívánom és azután azt, hogy égeszenek el, vagy égessetek el inkább elevenen!

Több szóra nincs szükség; anyám megértett; küzd a rémületével, s a szájalom és a vallásos kö-

nyörületesség győz benne, úgyhogy saját kezével ágyat vet számomra a pamlagon, s azután visszavonul a belső szobába, ahol a gyermekkel alszik.

Véletlenségből — mindig ez a pokoli véletlenség! — a pamlag éppen az ablak előtt van, s ugyanennek a véletlennek a műve az is, hogy az ablakon nincs függöny, úgyhogy a fekete ablaknyílás, amelyből az éjszakai sötétség tátong, éppen az arcomba mered, s ráadásul az ablak éppen az, amelyen a szélroham aznap este, mikor az asztalnál ültünk, besüvöltött.

Erőtlenül lerogyok fekvőhelyemre, átkozva ezt a mindenütt jelenlévő, kikerülhetetlen véletlent, amely nyilván azzal a szándékkal üldöz, hogy behajszoljon az üldözési mániába.

Öt percig pihenek, rámeresztve szememet a fekete négyszögre, majd rákúszik testemre a láthatatlan kísértet, és én felállok. Állva maradok a szoba közepén, mint valami szobor, órákhosszat . . . nem tudom, mennyi ideig — oszlopszentté változva alszom vagy inkább nem alszom.

Ki az, aki új erőt önt belém, hogy tovább szenvedjek? Ki az, aki megtagadja tőlem a halált, s kiszolgáltat helyette a gyötrelmeknek?

Ő az, az élet és halál ura, akit megbotránkoztattam, mikor „a halál öröméről“ szóló röpirat olvasásakor próbáltam meghalni és azt hittem, hogy megértem már az örök életre?

Phlegyas vagyok, akit kevélységeért a Tartarus halálvergődésére ítélték, vagy Prometheus, akit a máját tépő saskeselyűvel büntettek meg azért, mert elárulta a hatalmak titkát a halandóknak?

(Miközben leírom ezt, eszembe jut Jézus kínszenvedéséből az a jelenet, mikor a katonák orcájára pökdösének és arcul csapdosák, némelyek pe-

dig pálcákkal verék, ezt mondván: Mondd meg nekünk, Krisztus, kicsoda vere tégedet?!

Ifjúkorom cimborái emlékezzenek vissza a stockholmi tobzódó estékre, amikor ennek a könyvnek a szerzője a katona szerepét játszotta . . .)

Kicsoda vere tégedet? A kérdés, amelyre nincs felelet, a kétely, a bizonytalanság, a titokzatosság: ez az én poklom!

Bárcsak leleplezné önmagát, hogy küzdhessek, hogy dacolhassak vele!

De éppen ez az, amitől óvakodik, hogy örületbe kergessen, hogy ostromozzon a rossz lelkiismerettel, amely arra ösztökél, hogy mindenütt ellenségeket keressek. Ellenségeket vagyis olyan embereket, akiket rosszakaratom megsértett, úgyhogy valahányszor kiszimatolok egy-egy újabb ellenséget, egy-egy újabb csapás éri a lelkiismeretemet.

Másnap, néhány órai alvás után, kicsi Krisztinámnak a hangjára ébredek, és mindent elfelejtek; hozzálátok rendes munkámhoz, amely jól halad. Közölnék is nyomban mindent, amit írok, és ez bizonyosság rá, hogy minden érzékem és értelmem ép.

Időközben a lapok azt a hírt közlik, hogy egy amerikai kutató kitalálta, mi módon kell ezüstöt arannyá változtatni, s ez a hír megment attól a gyanútól, hogy szemfényvesztő, bolond vagy sarlatán vagyok. Teozófus barátom, aki eddigelé anyagilag támogatott, most felém nyújtja a kezét, hogy nyerjen saját felekezete számára.

Megküldi nekem *Blavatskyné: The Secret Doctrine**) című munkáját, és nem titkolja, hogy mennyire szeretné ismerni róla a véleményemet. Viszont

*) „A titkos tan.” Megjelent 1888-ban. Lásd a 101. oldalon lévő jegyzetet is. A fordító.

engem zavarba hoz ezzel, mert sejtem, hogy baráti kapcsolatunk függ a válaszomtól. „A titkos tan“, az úgynevezett okkultista elméleteknek ez a jogtalan eltulajdonítása, minden újabb és régibb tudományos eretnekségnek ez a fölmelegítése, teljesen értéktelen ott, ahol a szerző saját együgyű és önhitt nézeteivel hozakodik elő; érdekes, mert idézetek vannak benne kevésbé ismert szerzőkből; utálatos, mert tele van tudatos és nem-tudatos csalásokkal, mert mesék vannak bene a mahatmák létezéséről. Asszonyfériinak a munkája, aki verni akarta a férfi rekordját és azt a látszatot akarja kelteni, mintha ledöntötte volna a természettudományt, a vallást, a filozófiát, és helyette egy Izis-papnőt ültetett volna a Megfeszített oltárára.

Azzal a tartózkodással és kimélettel, amely a jóbarátot megilleti, értésére adom mindezt, amennyiben nyíltan megmondom, hogy a Karma, ez a kollektív istenség, nincs inyemre és hogy ez okból nem csatlakozhatom oly felekezethez, amely tagadja a személyes Istent, az egyetlent, aki az én vallási szükségleteimet kielégíti. Hitvallást kívánnak tőlem, és bár meg vagyok győződve róla, hogy szavamnak szakítás és támogatásom megszüntetése lesz a következménye, mégis őszintén megmondom a véleményemet.

A becsületes és nagylelkű jóbarát erre a bosszú démonává alakul át. Átokkal sujt le rám, a titkos hatalmakkal fenyeget, gáncsoskodó rejtett célzásokkal ijesztget és úgy mennydörög, mint holmi pogány áldozópap. Befejezésül titkos bíróság elé idéz és esküdözik, hogy sohase fogom elfelejteni november 13-ikát.

Helyzetem kínos, mert elvesztettem egy jóbarátot és nyomorba jutottam. Pokoli véletlen következ-

tében, mialatt harci levelezésünk folyt, a következő dolog történik:

A „*L'Initiation*“ közli egy tanulmányomat, amelyben a mai csillagászati rendszert bírálom. Tisserand, a párisi csillagvizsgáló igazgatója, pár nappal később meghal, miután tanulmányom megjelent. Tréfálózva kapcsolatba hozom egymással ezt a két tényt, és megemlítem azt is, hogy Pasteur a *Sylva Sylvarum**) megjelenését követő nap halt meg. Teozófus barátom azonban nem ért tréfiát, s minthogy hiszékeny a legnagyobb mértékben és talán jobban be van avatva a fekete mágiába is, mint én, megkockáztatja azt a határozott állítást, hogy varázslatot üzők.

Elképzelhető ijedelmem, mikor a záró levél után, amely levelezésünknek véget vetett, Svédország leghíresebb csillagásza meghal gutaütésben. Szorongó érzés fogott el, még pedig nem ok nélkül. A bűbajos mesterkedések gyanúja főbenjáró dolog és „ha magát a varázslót halálnak halálával veszejtik is el, nem kár érte.“

Rémüлетem betetőzéseül: egy hónap leforgása alatt meghal öt többé-kevésbé ismert csillagász, egyik a másik után.

Félni kezdtem valami fanatikustól, akinek a druidák kegyetlenségét tulajdonítottam, egyesülten a hindu varázslóknak azzal az állítólagos hatalmával, hogy távolból is tudnak ölni.

Halálos vergődések új poklába kerülök! És ettől a naptól fogva elfelejtem a démonokat, hogy minden gondolatomat a teozófusok végzetes ármánykodására és állítólagos hindu mágusaira irányítsam, akik hihetetlen erővel vannak felruházva. Most

*) Lásd az 55. oldalt.

immár érzem, hogy halálra vagyok ítélve, és lepecsételt borítékba rejtem a vádiratot gyilkosaim ellen az esetre, ha hirtelen halál áldozatává lennék. Azután várom, hogy mi fog történni!

Tíz kilométernyire kelet felé a Duna mellett van a kerület székhelye, a kis Grein városka. November vége felé, amikor javában benne vagyunk már a télben, hallom, hogy egy idegen telepedett meg ott Zanzibárból, aki állítólag turista. Ez elég ahhoz, hogy fölébressze bennem egy beteg lélek minden aggodalmát és sötét képzelődését. Tudakozódni próbálok az idegenről, hogy csakugyan afrikai-e, mi a szándéka és honnan érkezett.

Nem lehet róla semmit megtudni, titokzatos fátyol borítja az ismeretlent, aki éjjel-nappal ott kísért előttem, és mélységes nyomorúságomban, minthogy sohasem tudtam megszabadulni az öszö-vetség varázsától, az Örökkévalóhoz folyamodom, hogy oltalmazzon meg és álljon bosszút ellenségeimen.

Dávid zsoltárai fejezik ki legjobban a hangulatomat. A 86. zsoltár különösképen megragad az emlékezetemben és elismétlem versről versre:

„Óh, Isten, a kovályok feltámadtak ellenem, és a hatalmasoknak serege keresi az én lelkemet; és tégedet meg nem gondolnak.“

„Esmértesd meg velem, nyilvánvaló jelből, a te jóakarodat, hogy lássák az én ellenségeim, és szégyenüljenek meg, mikor te, Uram, engemet megsegítédesz és megvigasztalándasz.“

Jelet kérek, és figyelj csak, olvasó, milyen hamar meghallgattatik könyörgésem.

XI.

MEGSZÓLALT VALA AZ ÖRÖKKÉVALÓ.

Megjött a tél sárgás-szürke égboltjával, hetek óta napsugár nélkül vagyunk; az utak oly piszkosak, hogy az ember ki se mozdulhat hazulról; a fákról lerothad a lomb, rothadó szaga van az egész természetnek.

Az ősz lemészárlása megkezdődött; naphosszat hallom az áldozatoknak a komor ég felé törő kiáltásait, s vérben járok és holttestek között.

Halálosan unalmas az élet, és csüggetegségem átragad a két irgalmas nénére is, aki úgy ápol, mintha beteg gyermekük volnék. Mindennél jobban rám nehezedik szegénységem, amelyet titkolnom kell, és sok hiábavaló próbálkozásom, hogy a fenyegető inséget elhárítsam.

Azt kívánják, hogy utazzam el onnan saját érdekemben, mert az ilyen elszigetelt élet a férfi számára nem természetes; meg aztán abban is egyetértenek, hogy orvosra van szükségem.

Hiába várom hazámból a pénzt, amire szükségem volna, s már arra készülök, hogy gyalog fogok menekülni végig a nagy országúton.

„Hasonlatossá lettem a pusztában lakozó ökörbikához: olyanná lettem, mint a bagoly a pusztában.”

Jelenlétem gyötri rokonaimat, és ha nem vennék tekintetbe, hogy milyen nagy szeretettel csügökök a gyermekemen, már régen leráztak volna a nyakukról. Most, mikor a pizsok vagy a hó miatt nem mozoghat kislányom a szabadban, karon viszem őt hosszú utakon, felkapaszkodom vele dombokra, sziklákra. Az öregek figyelmeztetnek:

— Szívdobogást kapsz, tönkre teszed a tüdődet, meg fogsz halni.

— Milyen szép halál volna!

Ebédnél ülünk, november huszadikán, egy szürke, borús, csúf napon. Végkép letörten egy álmatlan éjszaka után, miközben szakadatlanul a láthatatlanokkal viaskodtam, átkozom az életet és panaszkodom, hogy eltűnt a nap.

Anyám megjósolta, hogy nem gyógyulok meg Gyertyaszentelő előtt, mert a nap csak akkor süt ki újra.

— Itt az én egyetlen napsugaram, — szoltam, és rámutattam az én kis Krisztinámra, aki szemben ült velem.

Ebben a pillanatban foszladozni kezdenek a hetek óta meggyülemlett felhők s egy résen át fénynyaláb hatol be a terembe és beragyogja arcomat, az abroszt, az edényeket . . .

— Itt a nap, papa! Itt a nap! — kiált a gyermek és összekulcsolja a kezét.

Zavartan felállok, a legellentétesebb érzések zsákmányakép.

Véletlenség? Nem, — szólok magamban!

A csoda, a jel? Nem, ez sok volna a magamfajta kegyvesztett léleknek, s az Örökkévaló nem is foglalkozik a földi férgek apró-cseprő ügyeivel.

És ez a napsugár mégis ott marad a szívemben,

mintha rámosolygott volna valaki elégületlen arcomra . . .

Az alatt a két perc alatt, amelyre szükségem van, hogy eljussak házikómba, a felhők a legfurcsább csoportozatokká tornyosulnak össze, és keleten, ahol a fátyol fellebbent, zöld az ég, smaragdzöld, mint a rét nyár-középen.

Állva maradok szobámban, valami meghatározatlant várva, de a lelkem oly bűnbánatba mélyed, amely csupa béke és amelybe nem vegyül félelem.

És ekkor megdördül az ég, egyetlen egyszer és anélkül, hogy villám előzte volna meg, a fejem fölött. Az első pillanatban megijedtem és vártam, mint rendesen, az esőt és a zivatart. De nem történik semmi sem; teljes nyugalom uralkodik és vége mindennek.

Mért nem hulltam a porba, — kérdem magamtól, — és mért nem alázkodtam meg az Örökkévaló előtt, aki megszólalt?

Azért nem, mert amikor a Mindenható arra méltat egy férget, hogy szól hozzá, még pedig felséges jelenet keretében, a féreg úgy érzi, hogy ettől a kitüntetéstől megnövekedett és felfuvalkodottságában a kevélység elhitei vele, hogy különösképen érdemes lénynek kell lennie. Őszintén megvallva: úgy éreztem, hogy egyenrangú vagyok az Örökkévalóval, kiegészítő része vagyok az ő személyiségének, lényének az emanációja, szerv a szervezetében. Szüksége van rám, hogy megnyilatkozzék, mert különben azon nyomban agyonsujtott volna a villámával. Honnan van ilyen határtalan kevélység földi halandóban? A századok legelejéről származom, amikor a pártütő angyalok egyesülten föllázadtak az ellen az uralkodó ellen, aki megelégedett azzal, hogy rabszolgák birodalmán uralkodjék? Földi zarándoklásom ezért vált vesszőfutássá, ahol a hitványak között is a leghitványabbak azzal mulattak,

hogy korbáccsal vertek, lepökdöstek és bemockoltak?

Hiszen minden elképzelhető megaláztatást végigszenvedtem; és mégis — a kevélységem egyenes arányban nő mindig a megaláztatással. Mi ez vajjon? Jákob, aki viaskodik az Örökkévalóval és a harcból egykissé megnyomorítva kerül ki ugyan, de elhalmozva hadi kitüntetésekkel. Jób, akit próbára tettek és aki állhatatosan igazolni igyekszik magát az érdemetlenül rárótt büntetésekkel szemben.

Miközben ennyi összefüggéstelen gondolat ostromol, a kimerültség arra kényszerít, hogy beadjam a derekamat, és felfuvalkodott én-em megint összehúzódik, oly kicsinnyé horpadva össze, hogy ami történt, semmivé zsugorodik össze előtte: egyszerű mennykőcsapássá november végén!

De a mennydörgés robajának visszhangjára újból elragad az extázis, felkapom a bibliát és találmomra kinyitom, miközben arra kérem az Urat, hogy szólaljon meg hangosabban, hogy megérthessem!

Tekintetem nyomban Jób könyvének következő versén akad meg:

„Nemde hiábavalóvá tetetted-é te az én ítéletemet? Kárhoztatsz-é te engemet, hogy igaz légy? Avagy olyan karod vagyon-é néked, mint az erős Istennek? és *a te szóddal, mint ő, döröghetsz-é?*”

Szó se lehet többé kétségről! Az Örökkévaló szólott vala!

— Örökkévaló! Mit akarsz tőlem! Beszélj, és a te szolgád figyelni fog rád.

Nincs válasz!

Rendben van: megalázkodom hát az Örökkévaló előtt, aki kegyeskedett megalázkodni a szol-

gája előtt. De térdet hajtani a nép és a hatalmasok előtt? Soha!

Este jó anyám oly módon fogad, amelyet még nem értek. Megfigyel titkon, vizsga szemmel, mintha meg akarná állapítani, milyen hatást tett rám a fel-séges jelenet.

— Hallottad?

— Hallottam! Sajátságos: mennydörgés tél idején.

Legalább ezentúl nem tart immár elkárho-zottnak.

XII.

A RÁM SZABADITOTT POKOL.

Időközben, hogy összezavarja a helyes fogalmakat, amelyek titokzatos betegségről elterjedtek, a *L'Événement* egyik száma a következő hírt közli:

„A szerencsétlen Strindberg, aki nőgyűlöletével idejött Párisba, hamarosan menekülni kényszerült innen. És azóta hallgatnak a hozzá hasonlók, megrettenve a nőiség kibontott zászlajától.” — „Nem akarnak úgy járni, mint Orpheus, akinek fejét letépték törzséről a thrák Bacchansnök . . .”

Igaz volt tehát, hogy kelepcébe csaltak, amikor a rue de la Clef-en laktam, és hogy ennek a gyilkossági kísérletnek következménye volt az a betegség, amelynek még mindig mutatkoztak a tünetei. Óh, azok az asszonyok! Nyilván a cikkem miatt tették ezt, amelyet nőtisztelő dán barátom feminista képeiről írtam. Végül egy tény, amely kézzelfogható valóság és megszabadít minden szörnyű aggodalmamtól, hogy hátha mégis elmebaj környékez.

Anyámhoz siettem a jó hírrel: látod, nem vagyok bolond!

— Nem, nem vagy örült, csak beteg, és az

orvos azt tanácsolja, hogy végezze testi munkát, például apríts fát . . .

— Hasznára válik ez a nőknek vagy sem?

Az a nagyon is éles válasz, amelyet erre a kérdésemre kaptam, elválasztott bennünket egymástól. Megfeledeztem ugyanis arról, hogy a nő, még ha szent, akkor is nő marad, vagyis: a férfi ellensége.

Elfelejtettem mindent, az oroszokat, a Rothschildokat, a varázslókat, a teozófusokat, sőt az Örökkévalót is. Áldozat vagyok, Jób, a feddhetetlen, és a nők voltak azok, akik meg akarták ölni Orpheusukat, a Sylva Sylvarum szerzőjét, a halott természet-tudományok föllelevenítőjét. Bizonytalanságok érdekében tévelyegve, sutba dobom azt az újkeletű gondolatomat, hogy a hatalmak természetfölötti módon beleavatkoznak az életembe valami immateriális cél érdekében, és elmulasztom azt a pusztá tény, hogy merényletet követtek el ellenem, kiegészíteni oly irányban, hogy kutassam, ki volt az igazi felbujtó.

Mínthogy alig vártam, hogy bosszút állhassak, vádiratot fogalmazok egyrészt a párisi rendőrség, másrészt a párisi lapok címére, amikor váratlanul jól irányított fordulat következik be az eseményekben és véget vet az unalmas drámának, amely már már bohózatba fulladt bele.

Egy sárgás-szürke nap délutánján, egy óra tájban, drága kis Krisztinám mindenáron fel akar kísérni a házikómba, ahová rendes délutáni szundikálásomra készülök.

Nem tudok ellenállni és engedek könyörgésének.

Amint odafönt vagyunk, Krisztinám kiadja a parancsot, hogy vegyek elő tollat és papírost. Majd képeskönyveket kíván. És azt akarja, hogy én is maradjak vele, magyarázzak, rajzoljak neki,

— Nem szabad elaludni, papa!

Fáradtan, kimerülten, nem értem, mért engedelmeskedem a gyermeknek; de a hangjában van valami, aminek nem tudok ellenállni.

Egyszerre csak rákezd az ajtó előtt egy kintornás valami keringőre. Azt ajánlom a kicsinek, hogy táncoljon a pesztonkával, aki vele jött. A zene odacsalsa a szomszéd gyermekeit is, és tornácomon csakhamar rögtönzött bál kezdődik, miután beszéltünk a kintornást a konyhába.

A multság eltart egy óra hosszáig, és közben elpárolog a szomorúságom.

Szórakozásból és hogy elűzzem álmoságomat, előveszem a bibliát, amelyet órakulumnak használok, találomra kinyitom és ezt olvasom:

„Az Urnak lelke pedig eltávozik Saultól, és győtri vala őtet a gonosz lélek, mely az Urtól elbocsáttatott. Mondának pedig Saulnak szolgálai: Imé most az Istentől bocsáttatott gonosz lélek gyötör téged. Parancsoljon, kérünk, a mi urunk, és a te szolgálid, kik előtted vagynak, keresnek oly embert, ki a hegedűhöz jól tud: hogy mikor az Istennek gonosz lelke rajtad lészen, hegedüljön előtted, és könnyebben lészen dolgod.“

Az Istennek gonosz lelke — hiszen éppen erre gyanakodtam énmagam is.

De a gyermekek mulatozása közben feljött hozzám az anyám; a kislányt kereste, és amikor látja a bált, elképedve megáll.

És elmondja, hogy pont ebben az órában odalént a faluban egy igen jó családból való asszony hirtelen megőrült.

— Miben nyilvánul az őrültsége?

— Táncol a szegény öreg, táncol fáradhatatlanul, menyasszonyi ruhában, és Bürger Lenórájának képzei magát.

— Táncol, azt mondd? És aztán?

— Sir, és fél a haláltól, hogy eljön és magával viszi!

Fokozza a helyzet borzalmát az, hogy ez a nő ugyanabban a kis házban lakott, amelyet most én bérek, és hogy a férje ott halt meg, ahol most a gyermekbál folyik.

Ezt magyarázzátok meg, orvosok, pszichiáterek, pszichológusok! Vagy ismerjétek el a tudomány csődjét!

Kicsi lányom szembeszállt a gonosszal, s az ártatlanság elől elmenekült szellem rávetette magát az öreg nőre, aki azzal dicsekedett, hogy szabadgondolkodó.

A kísérteti tánc szakadatlanul tovább tart egész éjszaka, és a hölgyre barátnői vigyáznak, akik védik őt a halál támadásai ellen. A beteg halált emleget, mert gonosz szellemeknek a létét tagadja. De néha-néha azt állítja, hogy elhunyt férje gyötri őt.

Elutazásomat elhalasztottam; de hogy annyi álmatlan éjszaka után új erőre kapjak, átköltözöm néném lakásába az út túlsó felére, s ott kapok hálósobát.

Ott hagyom tehát a rózsaszín szobát. (Milyen különös véletlen, hogy a stockholmi kínzókamrát a régi jó időkben Rózsaszín szobának nevezték!)

Az első éjszakát csendes, nyugodt szobában töltöm, amelynek fehérre meszelt falai tele vannak szent férfiak és nők képeivel. Ágyam fölött feszület lóg. De a második éjszaka megkezdődik újra a szellemek játéka.

Gyertyát gyújtok, hogy olvasással töltssem az

időt. A baljóslatú csendben tisztán hallok szívem dobogását. Egyszerre csak megrázkodom egy kis zöreijre, mintha elektromos szikra pattanását hallanám.

Mi ez vajjon?

Lepottyant a földre egy nagy szilánk, amely a sztearin-gyertyán képződött. Ez az egész; de otthon nálunk ez halált jelent. Jöjjön hát a halál! Miután tovább olvastam egy negyedóraig, elő akarom venni a zsebkendőmet, amelyet a vánkossom alá dugtam. Nincs ott; de mikor keresem, megtalálom a padlón. Lehajolok, hogy fölvegyem. Rápottyán valami a fejemre, s mikor végigszántom ujjaimmal a hajamat, egy újabb „halálszilánk”-ot találok.

Rémület helyett önkénytelenül mosolyognom kell, annyira mulatságos az eset.

Mosolygok a halálra! Lehetséges volna-e ez, ha maga az élet nem volna komédia? Ennyi hühhó semmiért! Talán ott is rejtőzik a lélek legmélyén valami elmosódó tudata annak, hogy itt a földön minden csak tettetés, látszat és káprázat, és hogy az istenek mulatnak szenvedéseinken.

Fönt a magasban a hegy fölé, amelyen a várkastély épült, szikla tornyosul. Magasabb, mint a többi, s kilátást nyújt az egész pokoli tájra. Talán ezeréves tölgyfák között jut el az ember oda. A monda szerint itt valaha druida-berek volt, mert buján tenyészik benne a fagyöngy, s elborítja arrafelé a hársakat és almafákat is. E park fölött sötét fenyőerdőn át meredeken hág az út fölfelé.

Többször megpróbáltam már feljutni a csúcsra, de mindannyiszor történt valami előre nem látott dolog, ami visszariasztott. Hol egy őzbak váratlan szökkenése zavarta meg a csendességet, hol egy nyúl, amely nem hasonlított semmiféle közönséges

nyúlhoz, hol egy örgébics tett idegessé a rikoltásával. Az utolsó reggel, az elutazásom előtt való nap, szembeszálltam minden akadállyal, s miután keresztöltörtettem a sötét, komor fenyőerdőn, felkapaszkodtam végül a csúcsra, ahonnan pompás kilátás nyílt a Duna völgyére és a stájer Alpokra. Hosszú idő óta először lélekzem szabadon. A sötét tölcsérvölgy odalent maradt a mélyben. A nap megvilágítja a végtelenbe vesző vidéket, s az Alpok fehér gerincei egybeolvadnak a felhőkkel. Szép, mint a mennyország! Magában foglalja talán a föld az eget és a poklot is, úgyhogy nincs is más hely sehol, ahol bűnhődünk és jutalmat nyerünk? Meglehet! És bizonyos, hogy amikor eszembe jutnak életem legszebb pillanatai, úgy emlékszem rájuk, mint mennyei pillanatokra, míg legrosszabb perceim a poklra emlékeztetnek.

Tartogat-e még számomra a jövő órákat vagy perceket abból a boldogságból, amelyet csak gondok árán és többé-kevésbé tiszta lelkiismerettel lehet megvásárolni?

Odaönt maradok, mert nem igen van kedvem leereszkedni újra a siralmak völgyébe, s amikor előbbre nyomulok a fensíkon, hogy megcsodáljam a föld szépségét, észreveszem, hogy azt a különálló sziklát, amely a csúcs, a természet keze egyiptomi szfinx-szé faragta ki. Az óriás fejen kőrákás van, amelyből bot mered ki, s rajta fehér vászondarab leng diszül, mintha lobogó volna.

Nem töröm rajta a fejemet, mit jelent ez a felszerelés; egyetlen, ellenállhatatlan gondolat kerít hatalmába:

— Magaddal kell vinni azt a lobogót!

Dacolva a veszéllyel, amelyet megvetek, megostromlom a meredeket és meghódítom a lobogót. Ugyanabban a pillanatban a Duna lejtős partjáról

váratlanul nászinduló harsan föl, amelyet diadal-ének kísér. Nászmenet vonul tova odalént; nem látom ugyan, de ráismerek a lakodalmak alkalmával kötelező puskadurrogtatásról.

Minthogy lelkem mélyén éppen eléggé gyermek maradtam és éppen elég boldogtalan is vagyok, hogy a legmindennapibb és legtermészetesebb eseményeket is költői mezbe öltöztessen: úgy fogom fel a dolgot, mint jó előjelet.

És kelleetlenül, lassan lépdelve, leereszkedem újra a siralmak és a halál, az álmatlan éjszakák és a démonok völgyébe, ahol ott vár kis Beatricém rám és a fagyöngyre, amit ígértem neki; a zöldelő ágra, amely a hó között nő, és amelyet voltaképp arany sarlóval kellene lenyisszantani.

Anyósom anyja régen kifejezte már azt a kívánságát, hogy látni szeretne, akár azért, hogy kibéküljön velem, akár oly okból, amely okkult dolgokban gyökerezik, mert hiszen a nagyanyó alvólátó, akinek víziói is vannak. Különböző ürügyekkel halogattam mindedig a látogatást; de most, amikor elkövetkezett anyósom odautazásának előre kitűzött napja, kénytelen voltam én is vele utazni, hogy üdvözöljem az öregasszonyt és elbúcsúzzam tőle, valószínűleg utoljára, mielőtt sírba roskad.

November 26-án, — hideg, derült nap volt, — elindulunk anyám, gyermekem meg én zarándokutunkra a Dunához, ahol a család ősi birtoka van.

A fogadó előtt leszállunk, s mialatt várom, hogy anyósom visszatérjen, aki előre ment anyjához, hogy bejelentse látogatásomat, — bejárom a réteket és ligeteket, amelyeket két év óta nem láttam immár. Hatalmukba kerítenek az emlékek, és feleségem képe vegyül bele mindenbe. A csatakos ősz és a dér mindent elpusztított; egy szál virág, egy szál zöld fű

sincs sehol ott, ahol kettesben téptük a tavasz, a nyár és az ősz virágait.

Délután elvezetnek az öreghez, aki a villához tartozó kerti házban élt, ott, ahol gyermekem született. A találkozás udvariasan folyik le, minden melegség nélkül; úgy látszik, a tékozló fiú jelenetét várta mindenki, de énnekem efféle nincs kedvemre.

Csak arra szorítokozom, hogy föllevenítsem magamban az elvesztett paradicsom emlékeit. Én voltam az meg a feleségem, akik befestettük az ajtó- és ablakfélfákat a kis Krisztina világrajöttének a tiszteletére. A rózsákat és az iszalagot, a homlokzat díszét, én ültettem saját kezemmel. A nagy kerti utat én egyengettem végig kapával. De a diófa, amelyet Krisztina születése után való nap ültettem, nem volt sehol. Az „élet fája“ — így neveztük — meghalt immár.

Két esztendő, két örökkévalóság múlt el, amióta búcsúztunk egymástól, feleségem a folyam partján, én meg a gőzhajón, amely Linzbe vitt, úton Páris felé.

Vajjon melyikünk okozta a szakítást? Én okoztam, én, aki meggyilkoltam szerelmemet és megöltem az ő szerelmét is. Isten veled, fehér dornachi ház, tüsék és rózsák mezeje! Isten veled, Duna! Vigasztalom az a képzelődés, hogy mindez álom volt csak, rövid, mint a nyár, kedvesebb, mint a valóság, amelyben bőven van részem.

Az éjszakát a fogadóban töltjük. Ott szállt meg anyám is a gyermekkel forró kívánságomra, hogy megoltalmazzon a halál veszedelmei ellen, amelyeket előre megéreztem hatodik érzékem révén, amely félesztendei gyötrődés hatása alatt nagyon kifejlődött.

Este tíz órákor szélroham kezdi rázni a tor-

nácra nyíló ajtómat. Faékekkel erősítem meg. Mindhiába: az ajtó tovább rázódik.

Majd csörömpölni kezdenek az ablakok; a kályha úgy vonít, mint a kutya; az egész ház hajó módjára himbálódzik.

Nem tudok aludni. Hol az anyám nyög egyet, hol a kicsike sírja el magát.

Reggel fölkel az anyám, végkép kimerülve az álmatlan éjszakától és más egyébtől is, amit titkol előttem, és így szól hozzám:

— Utazz el, fiam; énnekem elég volt már ebből a pokolszagból!

És elutazom, észak felé, zarándokútra, hogy a vezeklés útjának más állomásán tűrjem tovább az ellenség tüzeit.

XIII.

ZARÁNDOKÚT ÉS VEZEKLÉS.

Svédországnak kilencven városa van, és a hatalmak engem abba száműztek, amelyet legjobban útalok.

Azon kezdem, hogy fölkeresem az orvosokat.

Az első azt állítja, hogy neuraszténiám van; a másik határozottan megállapítja, hogy angina pectoris; a harmadik paranoiát mond, amely bizonyosfajta elmebaj; a negyedik emfizémát . . . Ez elég ahhoz bőségesen, hogy úgy érezzem, nincs mit félnem attól, hogy tébolydába csuknak.

Közben azonban, hogy megélhessek, ujságcikkeket kell írnom. De valahányszor leülök az asztalhoz, hogy tollat vegyek a kezembe, rám szabadul az egész pokol. Ezúttal új fogást eszeltek ki, hogy megőrjítsenek. Mihelyt beköltözöm valamelyik szállodába, láрма támad, olyan, mint Párisban a rue de la Grande Chaumière-en: lábak csoszogása, bútorok tologatása hallatszik. Szobát cserélek, szállodát cserélek, a láрма ott van mindig a fejem fölött. Vendéglőbe megyek; alig ülök le az étteremben, megkezdődik a dörömbölés. És jól jegyezzük meg: mindig megkérdem a jelenlévőktől, vajjon hallják-e ők is ugyanazt a lármát; mindig azt felelik, hogy hallják, és le is írják ugyanúgy.

— Szó sincs tehát hallucinációról; mindenütt tervszerű intrikával állok szemben, — gondolom magamban.

De egyik nap, amikor váratlanul belépek egy cipészüzletbe, megkezdődik a láрма ugyanabban a pillanatban. Tehát mégsem megfontolt intrika! Maga az ördög!

Egyik szállóból a másikba hajszolódom. Mindenütt elektromos drótok üldöznek, amelyek az ágyam széléig érnek; mindenütt elektromos áramok támadnak meg, amelyek kiemelnek a székből és az ágyból. Öngyilkosságra készülök a legszabályosabban.

Odakünn borzalmas idő van. Szomorúságomat úgy próbálom elűzni, hogy dőzsölni járok a barátaimmal.

Egy izben, amikor már teljesen kétségbeestem, egy éjszakai orgia után, éppen befejeztem reggelimet a szobában. A tálca az edényekkel ott van még az asztalon, és én hátat fordítok neki. Tompa zörej vonja magára a figyelmemet, hátrafordulok s látom, hogy egy kés leesett a padlóra. Fölveszem és óvatosan visszateszem a tálcára, úgy, hogy le ne eshessen újra. A kés magától fölemelkedik és lepottyan.

Tehát elektromosságról van szó!

Ugyanaznap reggel levelet írok az anyósomnak s a levélben panaszkodom a csúf időre és általában az életre. Mikor ezt írom: „A föld piszkos, a tenger piszkos és az égből sár esik . . .” — elképzelhető meglepetésem, mikor látom, hogy egy csöpp kristálytiszta víz pottyán le a papirosra!

Nem elektromosság! Csoda!

Este, mikor még mindig az íróasztalnál ülök, arra riadok fel, hogy valami zörgést hallok a mosdó felől. Utánnanézek és látom, hogy egy darab viaszos-

vászon, amelyet a reggeli fürdőhöz szoktam használni, lezuhant. Ellenőrzés céljából felakasztom újra a vásznat, még pedig úgy, hogy újra le ne eshessen.

Mégis leesik!

Mi ez?

Gondolataim most újra az okkultistákra és mindenféle titkos hatalmukra terelődnek.

Otthagynom a várost. Irott följelentést viszek magammal és Lundba utazom, ahol több régi barátom él, orvosok, pszichiáterek, sőt teozófusok is, és az ő segítségükre számítok földi üdvöm érdekében.

Miért és hogyan jutottam annyira, hogy ebben a kis egyetemi városkában telepedjem meg, amely arról híres, hogy a kicsapott uppsalai diákok száműzetési helye, akik nagyon is vígan éltek erszényük vagy egészségük rovására? Canossa ez talán, ahol vissza kell vonnom téves nézeteimet az előtt az ifjúság előtt, amely valaha — 1880 és 1890 között — kinevezett zászlóvivőjének? Tisztában vagyok a helyzettel és tudom, hogy a tanárok többsége átok alá vetett, mint az ifjúság félrevezetőjét; tudom, hogy az apák és az anyák úgy félnek tőlem, mint az ördögtől.

Ráadásul személyes ellenségeim is vannak itt; adósságokat csináltam itt oly körülmények között, amelyek nem a legszebb világításba helyezik jellemet; itt él Popoffsky sógornője a férjével és oly előkelő társadalmi pozíciójuk van, hogy könnyű szerrel kellemetlen ellenségeket szabadíthatnak rám. Sőt rokonaim is vannak itt, akik megtagadtak; és barátaim, akik elfordultak tőlem és ellenségeimmé lettek. Egyszóval ennél rosszabb helyet ki se választhattam volna pihenésre; a pokol ez, de mesteri következetességgel és isteni elmésséggel meg-

konstruált pokol. Itt kell a kelyhet kiürítenem és itt kell az ifjúságot visszavezérelnem újra a haragvó hatalmakhoz.

Nemrég a véletlen, amely egyébként ezúttal meglehetősen festői véletlen volt, úgy akarta, hogy vegyek magamnak egy modern köpönyeget, gallérosat és kámzsásat, bolhabarna színűt, a kapucinus barátok csuhájához hasonlatosat. Vezeklőköntösben vonulok be tehát újra Svédországba hat évi száműzetés után.

1885 táján alakult Lundban egy ifjúsági egyesület, a „Vén fiúk társasága” címmel, amelynek irodalmi, tudományos és szociális érdeklődését legjobban jellemezte jelszavuk: a radikalizmus. Programjuk, amely belekapcsolódott a modern korszellem eszméibe, eleinte szocialista volt, majd nihilista lett, hogy végül a meglévő rend általános, fin-de-siècle-szerű felbomlásának ideálját tűzze ki célul, bevonva ezt az ideált némi szatanizmus és dekadencia mázával.

A társaság feje, a legvitézebb a hősök között, aki évek óta barátom, akivel azonban már három év óta nem találkoztam, fölkeres, hogy üdvözljön.

Csuhában van, úgy, mint én, de az ő csuhája szürke, mint a franciskánusoké. Meg van öregedve, lesóványodott, szálnalmas látvány, és már az arc kifejezésével is eléggé elmondja a történetét.

— Te is?

— Én is! Mindennek vége immár!

Mikor egy pohár borral akarom megkínálni, jelenti, hogy a mértékletesség híve lett és nem iszik többé!

— És a „Vén fiúk”?

— Meghaltak, lejtőre jutottak, nyárspolgárok lettek, besorozódtak az átkozott társadalomba.

— Canossa?

- Canossa az egész vonalon!
- Akkor hát a gondviselés műve, hogy én is ide kerültem?
- A gondviselésé! Ez a helyes szó.
- Elismerik tehát Lundban is a hatalmakat?
- A hatalmak visszatérőben vannak.
- Lehet itt Skónében aludni éjszaka?
- Nem éppen! Mindenki lidércnyomásról, nehéz lélekzésről, szívdobogásról panaszkodik.
- Akkor hát jó helyen járok, mert énnekem is éppen ez a bajom.

Elbeszélgettünk egypár órahosszat arról, hogy milyen csodálatos időket élünk. Barátom különös dolgokat mondott el, amik hol ezzel, hol azzal történtek, s összefoglalásul kifejezést adott annak a véleményének, hogy a mai fiatalság valami újat vár.

— Vallást kívánnak; kibékülést a hatalmakkal (ez a helyes szó), közeledést a láthatatlan világhoz. A naturalista korszak erős és termékeny volt, de immár lejárt a magát. Nincs mit kifogásolni, nincs mit sajnálni rajta, minthogy a hatalmak akarták úgy, hogy rajta keresztül vezessen az utunk. Kisérletező korszak volt, és kísérleteinek negatív eredménye bebizonyította némely elméletnek, amelyet kipróbált, a hiábavalóságát. Valamilyen Isten, aki egyelőre ismeretlen, fejlődik és növekszik szakadatlanul; időnként meg is nyilatkozik, közben pedig látszólag sorsára hagyja a világot, mint ahogy a földművelő megtűri együtt a konkolyt és a búzát az aratásig. Valahányszor megnyilatkozik, megváltoztatta a nézeteit és új uralkodását javításokon kezdi, amelyek a gyakorlatból szűrődtek le.

Vissza fog tehát térni a vallás, de más formában, és úgy látszik, hogy kompromisszumról, szó sem lehet a régi vallásokkal. Nem reakciós korszak

van előttünk; visszatérésről szó sincs ahhoz, ami kiélte magát; előrehaladunk valami új felé!

Mi lesz ez az új valami? Majd meglátjuk!

Beszélgetésünk végén kipattan belőlem egy kérdés, mint a felhők felé röpített nyíl.

— Ismered Swedenborgot?

— Nem! De édesanyámnak megvannak a munkái, sőt csodálatos dolgok is történtek vele . . .

Az atheizmust — úgy látszik — egy lépés választja csak el Swedenborgtól!

Kölcsön kérem Swedenborg műveit, és barátom, ez a Saul az ifjú próféták között, nemsokára magával hozza az *Arcana Coelestia*-t. És elhoz magával egy fiatalembert is, akinek a hatalmak megkegyelmeztek, egy tékozló fiút, aki elmondja egy élményét, amely csodálatosan hasonlít az én élményeimhez. És amikor összehasonlítjuk sanyargatásainkat, világosság gyúl ki bennünk és Swedenborg segítségével visszanyerjük szabadságunkat.

Hálát adok a gondviselésnek, amely azért küldött ide ebbe a megvetett kisvárosba, hogy levezeljem bűnömet és kiérdemeljem a megváltást.

XIV.

A MEGVÁLTÓ.

Balzac, mikor „Séraphitá“-ja révén megismertett fenséges honfitársammal, Swedenborg Emánuellel, az evangelistát ismertette meg velem a prófétában. Most a törvény az, amely lesújt rám, letipor és megszabadít.

Egyetlen szó gyújt lelkemben világosságot, elűzve aggodalmaimat, a meddő töprengéseket képzelt ellenségekről, elektromosokról, fekete mágiásokról, és ez a kis szó a *Pusztulás*. Mindazt, ami velem megesett, megtalálom Swedenborgban; a szorongás (angina pectoris), a nehéz lélekezés, a szívdobogás, az, amit elektromos övnek neveztem, minden, de minden megvan ott, és mindezeket a tüneményeket összefoglalja végül az a lelki megtisztulás, amelyet ismert már Pál apostol is és meg is említett a Korinthusbeliekhez és a Timotheushoz írt levelében:

„Ez ilyen ember adattassék a Sátánnak az ő testének veszedelmére, hogy a lélek megtartassék az Úr Jézusnak ama napján.“

„Kik közül való Himenéus és Alexánder, kiket adtam a Sátánnak, hogy megtanulják azt, hogy ne káromoljanak.“

Mikor olvasom Swedenborg álmait 1744-ből, — ez volt az utolsó esztendő, mielőtt megkezdődött összeköttetése a láthatatlan világgal, — fölfedezem, hogy a próféta éppen olyan éjszakai gyötrelmeket szenvedett végig, mint én az utóbbi időben, és a szimptómák valóban oly tökéletesen egyezők, hogy nem férhet kétség hozzá, miféle betegség szakadt rám. Az *Arcana Coelestia*-ban megtalálom az utolsó két év rejtélyeinek a magyarázatát, még pedig oly hatalmas részlethűséggel, hogy noha a XIX. század hirhedt második felének a gyermeke vagyok, mégis azt a rendithetetlen meggyőződést merítem belőle, hogy van pokol, csak hogy itt a földön, és hogy én magam is éppen mostanában vergődtem rajta keresztül.

Swedenborg megmagyarázza nekem, mi volt az oka annak, hogy a Szent-Lajos-kórházba kerültem. Magyarázata a következő: Az alkímistákat belpoklosság támadja meg s a koszt úgy kaparják magukról, mintha pikkely volna. Gyógyíthatatlan bőrbaj ez.

Swedenborg megmagyarázza, mi volt a száz árnyékszék az Orfila-szállóban: az ürülékpokol.

Ráakadok a kéménysöprőre is, akit lányom látott Ausztriában.

„A szellemek között vannak olyanok, akiket kéménysöprőknek nevezünk, mert az arcuk valóban füstös és a ruhájuk sötét koromszinű — — Az egyik ilyen kéménysöprő-szellem fölkeresett és esengve arra kért, könyörögjek érte, hogy bejuthasson az égbe. — Azt hiszem, — mondta, — hogy nem követtem el semmi olyat, amivel rászolgáltam arra, hogy kizárjanak az égből: korholtam a föld

lakóit, de a korholás és a fenytés után oktattam őket . . .“

„Az erkölcsre vigyázó, fenytő vagy oktató szellemek balfelől közelítik meg az embert, a hátához támaszkodnak, megvizsgálják emlékezete könyvét és elolvassák benne cselekedeteit, sőt a gondolatait is; mert mihelyt valamely szellem besurran az emberbe, hatalmába keríti az emlékezetét. Ha azt látják, hogy rosszat cselekedett vagy rosszat akart cselekedni, azzal büntetik érte, hogy megfájdítják a lábát, a kezét (!) vagy a gyomra táját, és ilyenkor páratlan ügyességgel járnak el. Borzongás jelzi jövetelüket.“

„De nemcsak a végtagokat fájdítják meg; néha fájdalmas nyomást érez az ember a köldöke tájékán, mintha szűrős öv szorítaná; máskor meg lélekzési nehézség bántja, amely fuldoklásig fokozódhat; olykor napokon át undorodik a kenyéren kívül minden egyéb tápláléktól . . .“

„Más szellemek annak az ellenkezőjét igyekeznek elhitetni velem, amit az oktató szellemek mondtak. Az ellenmondásnak ezek a szellemei oly emberek voltak a földön, akiket gonoszságuk miatt kirekesztettek a társadalomból. Közeledésüket libegő láng jelzi, amely látszólag leereszkedik az ember arca előtt; és ezek a szellemek az ember háta alatt helyezkednek el, ahonnan éreztetik hatásukat a végtagokban.“

(Efiéle libegő lángot vagy szikrát két izben lát-

tam, még pedig mind a kétszer lázadó pillanatokban, amikor elvettem mindent, mint üres képzelődést.)

„Azt prédikálják, hogy ne higgyünk annak, amit az oktató szellemek mondtak az angyalok megbízásából, és ne alkalmazkodjunk cselekedeteinkben a tőlük kapott oktatáshoz, hanem éljünk teljes zabolátlanságban és szabadságban, úgy, ahogy a kedvünk tartja. Rendszerint olyankor jelentkeznek, amikor az oktató szellemek eltűntek. Az emberek tudják, hogy kicsodák, és nem sokat törődnek velök; de mégis az ő révükön tanulják meg, hogy mi a jó és mi a rossz, mert a jót ellentétéből ismerjük meg; és minden dolognak a fogalma vagy ideája úgy alakul ki bennünk, hogy megvizsgáljuk, miben különbözik ellentéteitől, még pedig különféle módon és különféle szempontokból.“

Az olvasó bizonyára emlékszik azokra az antik márványszobrokhoz hasonló emberi arcokra, amelyek fehér párnahéjamból formálódtak ki az Orfilaszállóban. Erre vonatkozólag Swedenborg ezt mondja:

„Két jelből tudjuk meg, hogy a szellemek ott vannak az embernél; az egyik egy fehér arcú öreg ember; ez a jel arra figyelmezteti az embereket, hogy mindig igazat mondjanak és helyesen cselekedjenek . . . Énmagam is láttam ezeket az antik emberi fejeket . . . Ragyogó fehér és nagyon szép arcok voltak, amelyekből becsületesség és szerénység áradt ki.“

(Hogy az olvasót meg ne ijesszem, szándékosan elhallgattam, hogy mindaz, amit eddigelé idéztem, a Jupiter bolygó lakóira vonatkozik. Elképzelhető meglepetésem, mikor egy szép tavaszi napon kezembe került egy folyóirat, amelyben ott látom Swedenborg házát a Jupiter bolygón Victorien Sardou rajzában. Először is: miért éppen a Jupiter bolygón? Milyen különös találkozás! És vajjon megfigyelte-e a Théâtre Français mestere és doyenje, hogy a bal homlokzat, ha kellő távolságból nézzük, antik emberi arcot ábrázol? Ez az arc hasonlít az én párnahéj-arcaimhoz! De Sardou rajzában van több emberi-árnykép is, amely a körvonalakból alakul ki. Talán másnak a keze vezette a mester kezét, úgyhogy többet adott nekünk, mint amennyiről világos tudomása volt?)

Hol látta Swedenborg ezeket a poklokat és ezeket a mennyországokat? Viziók, intuíciók, inspirációk ezek? Bajosan tudnám megmondani; de az ő poklának megegyezése Dante és a görög-római meg a germán mithológia poklával azt a hitet ébreszti bennem, hogy a hatalmak mindig csaknem ugyanazokat az eszközöket használták fel szándékaik megvalósítására. És mik ezek a szándékok? Az emberi típus tökéletesítése, az emberfölötti ember létrehozása, az *Übermensch*, akit Nietzsche emelt méltóságra, ez a korán elnyűtt és tűzre hajított Isten-ostora.

Igy hát újra szembe kerülünk a rossz és a jó problémáival, és Taine erkölcsi indifferentizmusa nem állhat meg az új követelmények előtt.

Logikusan következnek ebből a démonok. Mik a démonok? Mihelyt elfogadjuk a halhatatlanságot, a halottakat is továbbélőknek kell tekintenünk, akik kapcsolatban maradnak továbbra is az élőkkel. A

gonosz szellemek tehát nem rosszak, minthogy a céljuk jó, és helyesebb volna Swedenborg szavával fenyegető szellemeknek nevezni őket, hogy kiküszöböljük a félelmet és kétségbeesést.

Az ördögre, mint Istenhez hasonló autonom személyre, nincs szükség tehát, s a gonosz tagadhatatlan megjelenései a hagyományos alakban szükségkép nem egyebek, mint rémképek, amelyeket a gondviselés idéz fel, az egyetlen és jószágos gondviselés, amely az elhunytakból toborzott hatalmas közigazgatási személyzettel uralkodik.

Vígasztalódjatok meg tehát és legyetek büszkék a kegyelemre, amelyben részesültök, ti valamennyien, akiket álmatlanság, lidércnyomás, vízió, szorongás és szívdobogás nyomorít és kísért! *Numen adest!**) Az Isten kívánczik utánatok!

*) Jelen van az Isten!

XV.

SANYARGATTATÁSOK.

Igy aztán internálva a Múzsáknak ebben a kis városában, a szabadulásnak minden reménye nélkül, végigharcolom a félelmes csatát az ellenséggel: sajátmagammal.

Minden reggel, amikor sétámat végzem a bástyafalon a juharfák alatt, az óriási vörös tébolyda eszembe juttatja a veszedelmet, amelyet elkerültem, és a jövőt, amely rám vár, ha visszaesés következne be. Swedenborg, amikor felvilágosított az utolsó esztendő alatt átélt borzalmak mivoltáról, megszabadított az elektromos mesterkedőktől, a fekete mágiásoktól, a varázslóktól, az irigy aranycsinálóktól és a fenyegető megőrüléstől. Megmutatta a menekülés egyetlen útját: felkeresni a démonokat saját fészükben, ennenmagamban, és megölni őket . . . bűnbánattal. Balzac, mint a próféta hadsegéde, „Séraphitá“-jában megtanított arra, hogy „a lelki-furdalás tehetetlenség, amely rácsábít újra a tévelygés útjára. Csak a bűnbánat erő, amely egyszersmindenkorra véget vet mindennek.“

Jöjjön hát a bűnbánat! De vajjon nem visszatartása-é ez a gondviselésnek, amely kiválasztott engem a maga fenyegető ostorává? Nem egyértelmű-e ez azzal, mintha így szólanék a hatalmakhoz: Rosszul irányították a sorsomat; ide küldtetek a

földre azzal a hivatással, hogy büntessenek, hogy bálványokat döntsek le, hogy lázadásokat szítsak, és aztán megvontátok tőlem a támogatástokat és magamra hagytatok, hogy nevéssenek rajtam, mikor visszavonom mindazt, amit hirdettem. Csússzak oda térden a kereszthez és vezekeljek! Örületes ez a *circulus vitiosus*! amelyet egyébként előre láttam már húszéves koromban, mikor megírtam *Olof mester* című drámámat, amely saját életem tragédiája lett. Mért kellett tengetnem harminc esztendőn át vesződéses létemet, hogy tapasztalás juttasson el odáig, ahová az eszem segítségével már előre eljutottam? Ijúságomban őszinte hívő voltam, és ti szabadgondolkodót csináltatok belőlem. A szabadgondolkodóból atheistát csináltatok, az atheistából vallásos embert. Az emberiség eszméiért lelkesedve, magasztaltam a szocializmust. Öt esztendő múlva bebizonyítottatok, hogy a szociálizmus képtelenség. Mindazt, amit hirdettem, érvénytelenítettétek! És ha a vallásosságnak szentelném az életemet, bizonyos, hogy tíz év alatt a vallást is megcáfolnátok.

Nem jut-e kísértésbe az ember, hogy azt higgye, hogy az istenek csak tréfát űznek belőlünk, halandókból, és hogy ezért tudunk mi, tudatos csúfolódók, nevetni életünk legkínosabb pillanataiban?

Mikép kívánhatjátok, hogy komolyan vegyük azt, amiről kiderül, hogy óriási humbug?

Jézus Krisztus, a Megváltó, vajjon kit váltott meg? Nézzétek a legkeresztényibb keresztényeket, a mi skandináv „pietistáinkat“, ezeket a sápadt, szárnalmas, megfélemedett alakokat, akik nem tudnak nevetni és úgy néznek ki, mintha az ördög bujt volna beléjük. Olyanok, mintha szívükben hordanák a démont, és figyeljétek csak meg, hogy legtöbb vezetőjük börtönben ért véget, mint gonosztévő. Mért szolgáltatta ki őket az Úr a gonosznak?

Büntetés a vallás, és Krisztus bosszuló szellem?

Valamennyi régi isten démonná alakult át egy későbbi korban. Az Olympus lakói rossz szellemekké lettek, Odenné, Torrá, aki maga az ördög; Prometheus-Lucifer, a fényhozó, Sátánná korcsosult. Az történt talán — Isten bocsássa meg! — hogy Krisztus is démonná változott át? Hiszen megöli az értelmet, a testet, a szépséget, az örömet, az emberiség legtisztább, legodaadóbb érzéseit. Megöli az erényeket: a nyíltságot, a bátorságot, a dicsőséget, a szeretetet és a könyörületességet!

Süt a nap, a mindennapi élet szokott medrében folydogál, a munkások lármája öröme hangolja az érzékeket. Ilyen pillanatokban ágaskodik a lázadó kedv, és az ember kihívóan ostromolja az eget kételeyeivel.

De éjszaka leszáll a csend és a magány, a kevélység elpárolog, a szív hallhatóan dobog, a lélekzés megnehezül. Ilyenkor térdre rogyunk, kiugrunk az ablakon át a tüskesövénybe, hogy keressük az orvost, vagy felhajszoljunk egy cimborát, aki hajlandó ott aludni éjjel a szobánkban!

Menj vissza éj idején egyedül a szobádba és ott fogsz már találni valakit. Nem látod, de világosan érzed a jelenlétét. Eredj át a tébolydába és kérj tanácsot a pszichiátertől; beszél majd össze-vissza neuraszténiáról, paranoiáról, angina pectoris-ról, stb., de meggyógyítani nem fog soha.

Hova forduljatok hát, ti mindannyian, akik álmatlanságban szenvedtek, akik az utcákon bolyongtok és várjátok a napkeltét?

A világmalom, az Isten malma — két oly kifejezés, amely szállóigévé lett.

Hallottátok fületekben azt a zúgást, amely a vizimalom zakatolásához hasonlít?

Megfigyeltétek, hogy az éjszaka csendjében, sőt néha fényes nappal is, hogy elevenednek meg újra, egyenként vagy csoportosan, elmúlt élteteknek az emlékei? Minden ballépésed, minden bűnöd, minden ostobaságod füled cimpájába kergeti a vért, hideg-verejtékben áztatja a hajad, megborzongatja a gerincedet. Végigéled újra átélt életedet születésedtől fogva a mai napig; végigszenveded újra az át-szenvedett szenvedéseket, kiiszod újra a kelyheket, amelyeket oly gyakran ürítettél már fenékig; keresztre feszítéd a csontvázadat, mikor nincs már húsdod többé, amit megfeszíthetnél; elégeted máglyán a lelkedet, mikor a szíved elhamvadt már.

Ismered ezt?

Ez az Úr malma, amely lassan öröl, de finoman — és feketén! Porrá őrlődöl és azt hiszed, hogy véged van. De nem! Elülről kezdődik az egész és belekerülsz újra a malomba! Érezd magad boldognak! Ez a pokol itt a földön, amint ráismert Luther is, aki különös kegynek tekinti, hogy a mennyek országán innen porrá öröltetünk.

Érezd magad boldognak és ráadásul légy hálás is érte!

Mitévők legyünk? Alázkodjunk meg!

De ha megalázkodol az emberek előtt, ezekben felébred a kevélység, mert azt fogják hinni, hogy jobbak nálad, akármilyen elvetemedettek is.

Alázkodjunk meg tehát az Isten előtt? De hiszen ez meggyalázása a Legfőbb Lénynek, ültetvényessé való lealacsonyítása, aki nabszolgákon uralkodik!

Könyörögjünk! Miért? Tételezzük föl vakmerően azt, hogy az Örökkévaló akaratát és elhatározását befolyásolhatjuk? Hogy hizelgéssel és talp-

nyalással rábirhatjuk őt elhatározása megmástitására?

Én az Istent keresem, de az ördögöt találom meg. Ez történt velem.

Vezekeltem, megjavultam, és mihelyt elkezdtem megtalpalni a lelkemet, azonnal új foltot is kellett rátennem. Tégy rá új sarkat, rögtön megreped a felsőbőr. Mindig elülről kell kezdeni az egészet.

Abbahagyom az ivást, és hazamegyek este kilenckor józanul, hogy megigyam a pohár tejemet. A szoba zsúfolva van a legkülönbözőbb fajta démonokkal, akik kiráncigálnak az ágyamból és fojtogatnak a takaróm alatt. Ha berúgva kerülök haza éjjeltájban, úgy alszom, mint az angyal, és frissen ébredek, mint holmi kis Isten, kemény munkára készen, mint a gályarab.

Kerülöm a nőket, és egészségtelen álmok nyugtalanítanak éjszaka.

Hozzászokom ahhoz, hogy csak jót gondoljak a barátaimról; rájuk bízom a titkaimat és a pénzemet; és megcsálnak. Ha megharagszom valami hűtlenségért, mindig én vagyok az, aki bűnhődöm.

Igyekszem szeretni az embereket általában; szemet hunyok hibáik előtt, és határtalan türelemmel megbocsátok hitványságokat és rágalmakat; de egyszer csak azon veszem észre magamat, hogy bűntársuk lettem. Ha visszahúzódok akármilyen társaságból, amelyet rossznak találok, nyomban zaklatni kezdenek a magánosság érzésének démonai, s amikor jobb társaságot keresek, a legrosszabba kerülök bele. Sőt mi több, miután legyőztem gonosz szándékaimat és önmegettartóztatás révén szert tettem bizonyos fokú lelki békére, olyan önelégültséget érzek, amely felebarátaim fölé emel, és ez halálos bűn, ez az önhittség, amelyre nyomban lesújt a büntetés.

Mikép magyarázzam azt a tényt, hogy minden lépés, amelyet az erény ösvényén teszek, újabb bünt von maga után?

Swedenborg azzal a kijelentéssel oldja meg a csomót, hogy minden bűn büntetés, amelyet felsőbbrendű bűnökért kell az embereknek elviselni. Így például a hatalomra szomjazók a szodomita pokolra ítéltetnek. Ha ez az elmélet megfelel az igazságnak, akkor el kell tűrnünk bűneinket és örvendenünk kell a nyomukban járó lelkifurdalásnak, mintha adóságot törlesztettünk volna a pénztár ablakánál. Ennélfogva: aki arra törekszik, hogy erényes legyen, a börtönből igyekszik szabadulni és a kínoktól. Ezt akarta mondani Luther XXIX. cikkelyében a pápai átokbulla ellen, amelyben azt hirdeti, hogy:

„A lelkek a tisztító tűzben szünetlenül vétkeznek, mindaddig, míg nyugalmat keresnek és a büntetéstől irtóznak.“

Valamint a XXXIV. cikkelyben:

„A törökökkel való háború és viaskodás szembezállás Istennel, aki általuk a mi bűneinket ostromozza.“

Világos tehát, hogy „minden jó cselekedetünk halálos bűn,“ és hogy „a világnak bűnösnek kell lennie Isten előtt és tudnia kell, hogy senkisémi érdemi meg az igazolást másként, mint a kegyelem révén“.

Szenvedjünk tehát anélkül, hogy egyetlen tartós örömet reméljünk ebben az életben, minthogy mi már a pokolban vagyunk, testvéreim.

És ne vádoljuk az Urat, mikor ártatlan kis

gyermekeket látunk szenvedni. Senkisem tudhatja, miért szenvednek; de az isteni igazságosság sejteti velünk, hogy oly bűnökért szenvednek, amelyeket e világra jöttük előtt követtek el. Örvendjünk a gyötrelmeknek, amelyek nem egyebek, mint letörlesztett adósságok, és higgyük azt, hogy merő könyörületességből nem tudjuk meg, melyek kinjainknak az eredendő okai.

XVI.

HOVÁ VEZET AZ UTUNK?

Félév telt el, és én még mindig ott sétálok a bástyafalon, ahonnan rá-rátekintek a tébolydára és fürkészem a tenger kék sávjait a távolban.

Onnan fog érkezni az új idő, az új vallás, amelyről a világ álmodik.

A komor tél el van temetve, a mezők zöldek, a fák virágzanak, a csalogány énekel a Csillagvizsgáló kertjében; de a tél szomorúsága ránehezedik még a lelkünkre, mert oly sok baljóslatú esemény, oly sok megmagyarázhatatlan dolog történt, hogy a leggyöngébb hitűek is élnek a gyanúpörrel. Az álmatlanság esetei szaporodnak, az idegrohamok egyre gyakoribbak, a látomások mindennapiak, és valódi csodák történnek. Az emberek várnak valamit.

Egy fiatal ember látogat meg.

— Mit csináljak, hogy nyugodtan tudjak aludni éjszaka?

— Mi történt?

— Szavamra, nem tudnám megmondani; de undorodom a hálósobámtól és holnap kiköltözködöm belőle.

— Fiatal ember, atheista és naturalista, mi történt?

— Az ördög tudja! Mikor mult éjszaka haza mentem és benyitottam az ajtón, valaki megragadta a karomat és megrázott.

— Tehát volt valaki a szobájában.

— Dehogy is volt! Mikor gyertyát gyújtottam, senkit se láttam.

— Fiatal ember, van valaki, akit a gyertya világánál nem láthatunk.

— Ki lehetne ez?

— Az, aki láthatatlan, fiatal ember! Bevett szulfonált, brómkáliumot, morfiumot, klorált?

— Mindent kipróbáltam!

— És az, aki láthatatlan, nem tágit a szobából. Nos: ön nyugodtan akar aludni éjszaka, és tőlem kér tanácsot! Értse meg, fiatal ember, én nem vagyok sem orvos, sem próféta; vén bűnös vagyok, aki vezeklek. Ne kíváncsion se prédikációt, se jövődölést az ilyen akasztófavirágától, akinek szüksége van minden szabad idejére, hogy sajátmagának prédikáljon. Valóban én magam is álmatlanságban szenvedtem és az én karomat is rázta valaki; szemtől szemben viaskodtam a Láthatatlannal, és végül visszanyertem az álmomat és visszanyertem az egészségemet. Tudja, hogyan? Találja ki!

A fiatal ember kitalálja, mit gondolok, és lesüti a szemét.

— Kitalálta! Távozzék hát békében és aludjék jól!

Úgy bizony, hallgatnom kell és rá kell bíznom az emberekre, hogy kitalálják a gondolatomat, mert abban a pillanatban, amikor nem átallanék felcsapni prédikáló barátoknak, hátat fordítanak nekem.

Egyik barátom ezt kérdezi tőlem:

— Hová vezet az utunk?

— Nem tudom megmondani; de ami engem illet, hát úgy látszik, hogy a kereszt útja engem visszavezet *apáimnak a hitéhez*.

— A katholicizmushoz?

— Úgy látszik! Az okkultizmus teljesítette a feladatát azzal, hogy tudományosan megmagyarázta a csodákat és a démonológiát. A teozófia, a vallás előfutárja, lejárta magát, miután helyreállította azt a világrendet, amely büntet és jutalmaz. A Karma Istenné fog változni, és a mahatmákról ki fog derülni, hogy ujjászületett hatalmak, fenyegető szellemek (démonok) és oktató szellemek (sugalló szellemek). A buddhaizmus, amelyet annyira magasztal az Új-Franciaország, bevezette a lemondást és a szenvedés kultuszát, amely egyenesen a Golgothára vezet.

— Ami honvágyamat illeti vissza az anyaegyház ölébe, hát ennek hosszú története van, amelyet szeretnék röviden elmondani.

— Swedenborg, amikor megtanított arra, hogy apáink vallását tilos elhagyni, nagyon helyesen kimondta az ítéletet a protestantizmus fölött, amely árulás az anyaegyházzal szemben. Illetve: a protestantizmus büntetés, amely az Észak barbárjait sujtotta; a protestantizmus a számkivetés, a babyloni fogság, és úgy látom, közeledik immár a visszatérés, a visszatérés az ígért földjére. Az a roppant haladás, amelyet a katholicizmus tett Amerikában, Angliában és Skandináviában, a nagy engesztelődést jelzi, beleértve a görög egyházat is, amely legutóbb ki is nyújtotta már kezét a Nyugat felé.

— Ime, itt van a szocialisták álma a Nyugati Egyesült Államok helyreállításáról, csak hogy szellemi irányban megjavítva. De azt ne higye, hogy politikai megfontolások vezetnek vissza a római katolikus egyházba. Nem én kerestem a katholiciz-

must: ő surrant be hozzám, miután éveken át üldözött. Gyermeke, akit akaratom ellenére katholikusként neveltek föl, megtanított rá, milyen szép az a kultusz, amely sértetlenül megőrizte épségét eredete óta, és én mindig többre becsültem az eredetit a másolatoknál. Hosszúra nyúlt látogatásom lányomnak a szülőföldjén megtanított arra, hogy megcsodáljam az oly vallásos életnek az őszinteségét, amely cselekvésben nyilvánul meg. Vegye hozzá ehhez a Szent-Lajos-kórházban való tartózkodásomat és végezetül mindazt, ami az utóbbi hónapokban történt velem.

— Miután ekkép áttekintettem életemet, amelynek forgószelében úgy keringtem, mint némely elkárhozott Dante poklában, és miután rájöttem, hogy létemnek röviden csak az volt a célja, hogy engem megalázzon és beszennyezzen, elhatároztam, hogy megelőzőm hóhérait és kínpadra vonom saját magamat. Kedvem támadt szenvedés, tisztátlanság és halálküzdelem közepette élni és betegápoló akartam lenni a párisi Frères Saint-Jean de Dieu kórházban. Ez a gondolat *április 29-én* reggel jutott eszembe, miután találkoztam egy öregasszonnyal, akinek olyan volt a feje, mint a halálfej. Hazatérve, azt látom, hogy asztalomon ott van kinyitva a „*Séraphita*“, és a könyv jobb oldalán egy forgácsdarab a következő mondatot jelöli meg:

„Cselekedjétek Isten kedvéért azt, amit saját nagyravágyó céljaitokért cselekedtetek; amit cselekesztek, mikor valamely művészetnek szentelitek magatokat; amit megcselekedtetek, mikor valamely földi lényt önála jobban szerettetek, vagy amikor megpróbáltátok kifürkészni az emberi tu-

domány valamely titkos részletét! Avagy az Isten nem maga-e a tudomány . . .“

Délután megérkezik a „*L'Eclair*“ című lap és — minő véletlen! — a Frères Saint-Jean de Dieu-kórház neve kétszer szerepel hasábjaiában.

Május 1-én olvastam először *Sar Peladan: Comment on devient un mage?**) című könyvét.

Sar Peladan, akit mindeddig nem ismertem, úgy jelent meg, mint a szélvihar, mint *Nietzsche: Übermensch*-ének a megnyilatkozása, és vele együtt bevonult életembe ünnepélyesen és diadalmasan a katholicizmus.

Megjött az, „akinek meg kell jönnie“, Peladan személyében? A filozófus-költő-próféta ő vajjon, vagy várjunk még másvalakire?

Nem tudom; de miután beléptem az új életnek ebbe az előcsarnokába, elkezdem írni ezt a könyvet május 3-ikán.

Május 5-én meglátogat egy katolikus pap, aki protestánsból lett katolikus.

Május 9-én Gusztáv Adolfot látom a cserép-kályha hamujában.

Május 14-én ezt olvastam Sar Peladanban:

„A boszorkányságban való hit megjárta az ezredik év táján; a kétezredik esztendő közeledtével egy megügyelő megállapítja, hogy némely egyénnek megvan az a végzetes tulajdonsága, hogy bajba dönti azt, aki összevész vele. Megtagadunk tőle valamit, amit kíván, és megcsal a kedvesünk; megalázzuk őt, és egyszerre csak megbetegszünk;

*) Hogy lesz az ember mágussá?

A fordító.

mindaz a rossz, amit neki szánunk, megsokasodva visszaszáll ránk. Nem baj; a véletlen megmagyarázza majd ezeket a megmagyarázhatatlan találkozásokat. A véletlen kielégíti a modern ember determinizmusát.“

Május 17-én. Elolvastam, mit írt a dán Jørgensen, aki a katolikus hitre tért, a beuroni kolostorról.

Május 18-án. Egy barátom, akit hat éve nem láttam, Lundba érkezett és ugyanabban a házban bérel szobát, ahol én lakom. Elképzelhető felindulásom, mikor értesülök róla, hogy nemrég a katolikus hitre tért. Kölcsönadja saját római katolikus imakönyvét, mert én az enyémet tavaly elvesztettem, s amikor olvasom újra a latin himnuszokat és dicsőítő énekeket, úgy érzem magam, mintha újra haza érkeztem volna.

Május 27-én. Miután többször beszélgettünk az anyaegyházról, barátom levelet írt a belga kolostornak, ahol katolikussá lett, és e könyv szerzője számára menedékhelyet kért.

Május 28-án. Hire jár, de még nem erősítették meg, hogy Annie Besant*) katolikus lett.

*

Várom még a belga kolostor válaszát.

Mire ez a könyv megjelenik, meg kell kapnom a választ. És azután? Azután? Az Istenek új tréfája, akik kacagnak, mikor mi forró könnyeket ontunk?

Lund, 1897 május 3-tól — június 25-ig.

*) A teozófusok egyik leghíresebb vezére. A fordító.

EPILOGUS.

Ezt a könyvet egy felkiáltással fejeztem be:
„Milyen humbug, milyen szomorú humbug az élet!”

Egy kis tünődés után úgy találtam, hogy ez a kifejezés nem méltó hozzám, és ki is húztam.

De tétovázásom nem szűnt meg, s végül is a bibliához folyamodtam a sóvárgott felvilágosításért.

A szent könyv, amely minden más könyvnél csodálatosabb prófétai képességgel van megáldva, a következő szavakkal felelt kérdésekre:

„És ellene vetem az én orcámat annak a férjfiúnak, és vetem őtet jegyül és közbeszédül, és kivesztem őtet az én népem közül; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!” — És a Prófétát, mikor eláltatják és valamit mondánd, én Úr áltattam el azt a Prófétát; és kinyujtom az én kezemet ő reá, és kitörlöm őtet az Izráelből az én népem közül.”

Életemnek ez tehát az egyenlete: jegy vagyok, intő példa, hogy mások megjavuljanak; közbeszéd, közneveltség tárgya, hogy bebizonyítsam a hir és dicsőség hiábavalóságát, hogy felvilágosítsam az ifjúságot arról, mikép nem szabad élnie; a világ szájára kerültem, és noha prófétának hiszem magamat, itt állok leleplezve, mint fecsegő. De az Úr az, aki

rávette ezt a prófétáskodó fecsegőt arra, hogy hirdesse az igét, és a hamis próféta felelőtlennek érzi magát, mert hiszen csak azt a szerepet játszotta el, amelyet kiosztottak neki.

Ime, testvéreim, egy emberi sors a sok közül, és ismerjétek el, hogy az emberi élet könnyen keltheti humbug látszatát!

Miért bűnhődött ennek a könyvnek a szerzője ennyire szokatlan módon? Olvassátok el azt a misztériumot, amelyet „*Olof mester*” című drámájának a verses kiadása előtt találtok. *) Ezt a misztériumot harminc évvel ezelőtt írta a szerző, amikor semmit sem tudott még a Stedingereknek nevezett eretnek-felekezetről. IX. Gergely pápa 1232-ben átokkal sujtotta őket, mert ezt a sátáni tant hirdették: „Lucifer, a jó Isten, akit „A Másik” elűzött és trónjától megfosztott, vissza fog térni, mikor a bitorló, akit Istennek neveznek, hitvány uralkodása, kegyetlensége, igazságtalansága folytán megvetetté lesz az emberek előtt és meggyőződik saját tehetetlenségéről.”

E világ fejedelme, aki bűnökre ítéli a halandókat és az erényt kereszttel, máglyával, álmatlansággal, lidércnyomással bünteti, ki ő vajjon? A bosszuló, akinek ki vagyunk szolgáltatva ismeretlen vagy elfelejtett gonosztettekért, amelyeket korábbi életünkben követtünk el? És Swedenborg fenyegető szellemei? Őrangyalok, akik megvédnek bennünket attól, ami szellemileg rossz!

Milyen babyloni zűrzavar!

Szent Ágoston azt hirdette, hogy vakmerőség kételkedni a démonok létében.

*) Lásd a bevezető megjegyzést.

A fordító.

Aquinoi Szent Tamás azt hirdette, hogy a démonok vihart és villámcsapást tudnak felidézni, és hogy ezek a szellemek átruházhatják hatalmukat halandókra is.

XXII. János pápa panaszkodik, hogy ellenségei tiltott mesterkedésekkel élnek, amennyiben megkínózták őt oly módon, hogy tüvel szurkálták az arc képeit (varázslás).

Luthernek az a véleménye, hogy minden szerencsétlenség, csonttörés, tűzvész és a legtöbb betegség is az ördögöktől ered, akik ezzel mulatnak.

Sőt mi több, Luther nyíltan kimondja azt a nézetét is, hogy vannak, akik már itt ebben az életben megtalálták a poklukat.

Tudatosan és szándékosan kereszteltem-e hát ezt a könyvemet *Inferno*-ra?

Ha az olvasó kétségbevonja sejtelmem helyességét és azt hiszi, hogy felfogásom túlságosan peszsimista, akkor olvassa el önéletírásomat: *A cseléd fiát* és a *Le Plaidoyer d'un Fou-t**) (Páris, 1896).

Azt az olvasót, aki azt hiszi, hogy ez a könyv költészet, felszólítom, hogy nézze meg naplóm, amelyet napról-napra vezettem 1895 óta, s amelynek ez a könyv csak kibővített és rendezett kivonata.

BIBLIOGRAFIA

útbaigazításul azok számára, akik nincsenek beavatva
az okkultista tudományba.

Papus: Magie.

„ Science occulte.

Gaŕta: Le serpent de la Génèse.

„ La clef de la magie noire.

Mulford: Vos forces et le moyen de les utiliser.

Lermina: Geheimlehre.

Sawyer: Le livre des augures.

L'Initiation, Revue philosophique des Hautes  tudes.

Le voile d'Isis, Revue hebdomadaire.

Sar Peladan: Comment on devient Mage.

„ Comment on devient F e.

„ Comment on devient Artiste.

Jollivet Castelat: Comment on devient Alchimiste.

Balzac: Séraphita.

„ Louis Lambert.

Swedenborg: Arcana Coelestia,  s t bb m s munka.

(E munk k legtöbbje megkaphat  Chamueln l, rue de
Savoie 5, Paris.)

TARTALOM

	Oldal
A FORDÍTÓ BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSE	5
CORAM POPULO! (Misterium)	11
INFERNO.	
I. A Láthatatlannak keze... ..	25
II. Szent Lajos megismertet a megboldogult Orfilával	41
III. Az ördög megkisért	47
IV. A visszanyert Paradicsom	53
V. A bűnbeesés és az elveszett Paradicsom	56
VI. A tisztítótűz	62
VII. A Pokol	112
VIII. Beatrice	139
IX. Swedenborg	148
X. Kivonat egy elkárhozottnak a naplójából. 1896, október, november	164
XI. Megszólalt vala az Örökkévaló	177
XII. A rám szabadított Pokol	182
XIII. Zarándokút és vezeklés	191
XIV. A Megváltó	197
XV. Sanyargattatások	203
XVI. Hová vezet az utunk?	210
EPILOGUS	217

OSZK

